

Slavia Centralis

številka 1 | 2013 | letnik VI.

Izdaja

Oddelek za slovanske jezike in književnosti
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Published by

Department of Slavic Languages and Literatures
Faculty of Arts, University of Maribor
http://www.ff.uni-mb.si/index.php?page_id=225

Glavni in odgovorni urednik – Editor-in-chief

Marko Jesenšek (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO)

Uredniški odbor – Editorial Board

Silvija Borovnik (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Jožica Čeh Steger** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Marc L. Greenberg** (University of Kansas, USA – Univerza v Kansasu, ZDA; *urednik za jezikoslovje – linguistics editor*), **Alenka Jensterle Doležal** (Univerzita Karlova v Praze – Charles University of Prague, CS), **Ludvig Karničar** (Karl-Franzens-Universität Graz – University of Graz, A), **Mihaela Koletnik** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Mark Richard Lauersdorf** (University of Kentucky, USA – Univerza v Kentuckyju, ZDA), **István Lukács** (Eötvös Loránd Tudományegyetem – Eötvös Loránd University of Budapest, H), **Irena Stramljič Breznik** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Miran Štuhec** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO; *urednik za literarne vede – literature editor*), **Božena Tokarz** (Uniwersytet Śląski – University of Silesia, PL)

Tehnična ureditev – Technical editors

Natalija Ulčnik (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Melanie Piltingsrud** (University of Kansas).

Jezikovni pregled – Language Editors

Marc L. Greenberg, **Melanie Piltingsrud** (angleščina – English)

Uredniški svet – Advisory board

Eric P. Hamp (Chicago), **István Nyomárkay** (Budapest),
Ivo Pospíšil (Brno), **Emil Tokarz** (Bielsko-Biala), **Zinka Zorko** (Maribor)

© *Slavia Centralis* (SCN)

SCN izhaja dvakrat na leto – SCN is published twice yearly

Vključenost SCN v podatkovne baze – SCN is indexed/abstracted in:

MLA Directory of Periodicals, Modern Language Association of America, New York; Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA; Linguistic Bibliography, The Netherlands

Naslov uredništva – Editorial address

Slavia Centralis, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor

Letna naročnina: 12 €, za študente in dijake 8 €

TRR: 01100-6000020393

Cena posamezne številke: 6,80 €

Annual subscription/single issue (outside Slovenia): 24,20 €/13,60 €

Tiskano s finančno podporo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije in Slavističnega društva Maribor – Published with financial support of Javna agencija za knjigo Republike Slovenije and Slavistično društvo Maribor.

Oblikovanje in prelom – Design and typesetting: Grafični atelje Visočnik

Natisnil – Printed by: Tiskarna Saje

Naklada – Circulation: 150

Vsebina / Contents

Razprave / Studies

- 5** *Elizabeth Spreng*, Troubling Talk: A Politics and History of Indistinction in the Upper Sorbian Community / Problematični diskurz: Politika in zgodovina nejasnosti v gornjelužiški skupnosti
- 18** *Jožica Škofic*, Fonološki opis govora Dovjega / Phonological description of the Dovje local dialect
- 38** *Januška Gostenčnik*, Fonološki opis govora grada Gerovo / Fonološki opis govora kraja Gerovo
- 59** *Silvija Borovnik*, Značilnosti krajše proze slovenskih književnic / Characteristics of Slovenian female literary writer's short prose
- 70** *Svetlana S. Kalezić-Radonjić*, Sioranove vježbe nepokornosti / Sioranove vaje nepokornosti
- 86** *Natalia Kaloh Vid*, Apokaliptično dojemanje stvarnosti v drami Mihaila Bulgakova *Beg* / Apocalyptic comprehension of reality in Mikhail Bulgakov's drama *Flight*
- 98** *Maja Starc*, Motiv identitete v romanih *Frančiška* in *Prijateljstvo* pisatelja Fulvia Tomizze / The motif of identity in Fulvio Tomizza's novels *Frančiška* and *Prijateljstvo*
-

Ocene, zapiski, poročila / Reviews, Notes, Reports

- 112** *Marc L. Greenberg*, Stefan Michael Newerkla.
Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch
- 113** *Roman Sukač*, Frederik Kortlandt: Selected Writings on
Slavic and General Linguistics
- 115** *Natalija Ulčnik*, Konferenca o poučevanju južnoslovanskih
jezikov in književnosti

-
- 118** Navodila avtorjem
- 119** Guidelines for contributors
-

Troubling Talk: A Politics and History of Indistinction in the Upper Sorbian Community

ELIZABETH SPRENG

*Miami University, 130 Upham Hall, Oxford, OH 45056, ZDA
sprengea@miamioh.edu, worldethno260@gmail.com*

SCN VI/1 [2013], 5–17

The article focused on the cultural processes that affect speakers of Upper Sorbian, an endangered Slavic community in Eastern Germany. Through an anthropological approach, language choices emerge as a complex negotiation of linguistic identity evidenced in critique of other Sorbs and language use as well as choosing to distance oneself from the community.

Prispevek se osredinja na kulturne procese, ki vplivajo na govorce gornje lužiščine, ogrožene slovanske skupnosti v Vzhodni Nemčiji. Antropološki pristop razkriva, da se jezikovna izbira pojavlja kot kompleksno pogajanje z jezikovno identiteto, kar se potrjuje v kritiki drugih Srbov in rabe jezika ter v distanciranju posameznika od skupnosti.

Key words: language endangerment, globalization, ethnography

Ključne besede: jezikovna ogroženost, globalizacija, etnografija

---

*The Sorbs have been crying wolf for a thousand
years, but their language is still not dead,
– Tom, a Sorbian theater worker*

In many endangered settings, bilingual speakers talk about the linguistic troubles facing them.¹ During my research in Lusatia, Saxony (Summer 2004, 2005 and Sept. 2006–Dec. 2007), I investigated the complicated emotional dynamics

---

¹ From this point, I will use “Sorb” to refer to Upper Sorbian speakers. This nomenclature of using the word “Sorb” to refer to both the language and the speakers is one that Sorbian academics view as correct English usage. In addition, I italicize Sorbian text and underline and italicize German text. My last stylistic point is the use of SMALL CAPS for paper-specific terms that I am introducing in my arguments.

of language shift in the Upper Sorbian community.² Facing a future in which this Slavonic language may no longer be spoken, bilingual Sorbs often complain about the place of language in their everyday lives. In this paper, I offer a theoretical term – *INDISTINCTION* – to think about how endangered language speakers “fight” for linguistic survival by complaining, not speaking the language, not wanting to socialize, or becoming indistinct in their community. Interwoven with Sorbian vitality are historical issues about national status, economic issues, language ideologies, and linguistic survival.

From a scholarly perspective on emotions (Ahmed 2010; Berlant 2011) complemented by discussions in linguistic anthropology (Abu-Lughod 1986; Besnier 2009; Reis 1997; Wilce 1998, 2009), this paper explores the activities of talking about the troubles of endangerment and well-being. The various forms of *TROUBLING TALK* reveal a politicization of linguistic practices to such an extent that many often do not want to speak Sorb at all or to be around other Sorbs. Aligned with other anthropologists interested in language shift and code-switching (Cavanaugh 2009; Hill and Hill 1986; Hoffman 2008; Woolard 1989), I argue that intra-societal factors play a critical role in language loss that cannot be averted by language preservation measures; for example, institutional support and legal policy. Moreover, these activities of linguistic and social distancing constitute a range of strategic choices that fuel inter-Sorbian acrimony. By tacking back and forth between contemporary dynamics and historical conjunctures, I attend to *INDISTINCTION* as a politicized discourse and its inherent contradictions that connects ordinary suffering with broader concerns about nationalism, language policy, and multiculturalism.

Following the paradigm of language as social action, I introduce the concept of *INDISTINCTION* to consider the relationship between culture, language use, and selfhood. When I asked Sorbs about language use, they often responded by describing local politics that indexed urban-village stereotypes. Urban elites affiliated with Sorbian-only spaces in the town of Bautzen critiqued villagers for mixing tongues. Villagers denounced the “fat cats” who work for the urban institutions for linguistic snobbery. These local dialogues about language use entail a complicated navigation of devaluing and valorizing language mixing and standardized usage while exposing widespread unhappiness.

INDISTINCTION, to provide a starting point, is a not-wanting to be identified with a particular group that emphasizes affect and sociality in the judgment of tastes. This desire to not be identified with a particular identity can stem from a variety of motivations: negative stereotypes, long-term structural inequalities, or pressures to be a good example of said group to which a person self-identifies. Although from a first glance, *INDISTINCTION* is not an inversion of Bourdieu’s (1994) classic discussion of class-based tastes. Instead, I argue that all aesthetic possibilities may be undesirable. To apply this to contexts of language shift, I posit that one language variety may not be unilaterally pref-

---

² This area Lusatia (*Lautsitz*, *Lužica*) was settled in the sixth century by original Slavic tribes. Only the *Lužici* (8,000 Upper Sorbs) and *Milčeni* (2,000 Lower Sorbs) survived.

erable and all options may be subject to critique. These critiques are what I identify as TROUBLING TALK, a set of local discourses that significantly affected data collection, both positively and negatively.

While many Sorbs avoid discussions of endangerment, they often engage in urban-village gossip, a form of TROUBLING TALK. This gossip often concerns shared ideas about who speaks well and who doesn't. In these discussions, urban/village Sorbs strategically sidestep explicit assessment of their plight while critiquing language use. Thus, the politics of INDISTINCTION drives TROUBLING TALK. Yet, at the core of INDISTINCTION lies a paradox – while Sorbs participate in a politics of INDISTINCTION they also feel impassioned to such an extent that they distance themselves from the Sorbian interactions, express frustrations about social relations, or refuse to talk to an anthropologist. From this anthropological perspective, I hope to show that as Sorbs manage their everyday attachments to a disappearing language, their acts of resistance become practices of surviving.

To illustrate the ethnographic profundity of “being indistinct,” the difficulties in scheduling a meeting with Laura, a fifty-something art teacher, capture the unexpected issues related to data collection. When we first met at the Sorbian Tourist Center, Laura and I talked as she gave a demonstration of painting Sorbian Easter eggs. As we chatted, I had little idea that she was deeply troubled about being a Sorb. Several weeks later, we met again at the middle school. Laura introduced me to her colleagues in the teacher's lounge with obvious pride describing my interest in the Sorbian community. This pride seemed at odds with being “alone in the basement,” a comment that she made not five minutes later. In this back-handed snippet of TROUBLING TALK, I sensed Laura's anger at the physical and professional demotion associated with a forced change in career. During socialism (1947–1989) in the German Democratic Republic, she was a teacher in a Sorbian-only school. Yet now, Laura teaches her native tongue as a foreign language to students who have not done their homework. Similar to the way she introduced me to her colleagues, Laura, in her classroom, waxed poetically about the importance of my research but privately felt great conflict about local politics, endangerment, and language use.

This vivacious woman repeatedly refused to meet with me outside of the school to reflect on the Sorbian language. Her avoidance of an interview outside of school constituted self-silencing. After numerous phone calls, she finally admitted that she only wanted to work in her garden. She further explained that she did not want to see another Sorb, speak Sorb or talk about Sorbian issues. When she said, “I only want to have peace,” I experienced an ethnographic epiphany: Laura recognized her own losing battle to be a “good” Sorb. Ironically, she still had to work in an uncomfortable space where she had to speak the language with others who cared little for it. By choosing not to speak Sorb outside of work, Laura was making a stand while finding a way to survive linguistically and emotionally. At the same time, her desires to have peace exemplify a longing for INDISTINCTION. Her need to separate from local politics and associated personal interactions intimates the political realities of

ordinary suffering when every day is a struggle for survival in the basement or in the garden.

Distancing and emotional discontent index the urban-village discourses of difference via “drastic disturbances” (Bateson 1935) to the fabric of social relations. Sorbs often allude to their turmoil in TROUBLING TALK, practices of not speaking Sorb, and other ways to be indistinct. However, not actively using Sorb every day, talking about other Sorbs, or moving away from Sorbian contexts does not mean that individuals have accepted their fate or that they are powerless. Rather than considering Sorbs helpless in the march of time, I argue that a politics of INDISTINCTION and TROUBLING TALK provides a defense, albeit problematic, against continuing threats to their survival.

In thinking about survival despite overwhelming odds in American spaces, Berlant considers cruel optimism a condition of ordinary life in which “people learn to identify, manage, and maintain the hazy luminosity of their attachment to being *x*, given that their attachments were promises and not possessions after all (Berlant 2011: 44).” The cruel optimism regarding contemporary moments is an on-going consideration of the uncertain future riddled with anger, acceptance of loss, and deep emotional wounds related to language and selfhood.

Although Sorbs use multiple Sorbian varieties as they speak, read, write, and hear more than one language, it is theoretically difficult to simply discuss binaries such as monolingual/bilingual and German/Sorbian. Sorbs consider themselves bilingual speakers and express an awareness of their hybridity (Tschernokoshewa and Jurić-Pahor 2005) supported in their descriptions of “having two roots” and speaking “mish-mash.” By contrast, many Sorbs describe themselves as pure Sorbs. These multiple categories speak to a keenly described paradox – “*die Realität ist jedoch nicht schwarzweiß*” (‘the reality is not simply black and white’) (Šatava 2005: 25). This lived reality of not having a clear-cut identity reinforces a politics of INDISTINCTION and engagement in TROUBLING TALK.

Bilingual Sorbs reject identifications of an “either-or” paradigm and espouse a “not only-but also” logic that expresses a paradox related to selfhood. Šatava describes the latter as a third path that resonates with INDISTINCTION as praxis. This logic challenges assumptions that Sorbs are *either* Sorb *or* German – and – *either* monolingual *or* bilingual. Linguistically, Sorbs describe this enigma as speaking “/mish-mash/,” a range of practices using standardized/non-standardized resources. However, ideas about mish-mash are not without ideological contradictions, because mish-mash is not about Sorbian/German distinctions. Sorbs navigate this conundrum through a range of practices from not speaking Sorb to “being a bilingual Sorb,” who accepts the risks, albeit not quietly, associated with mixing and not mixing linguistic resources.

As a national minority, Sorbs also feel this ambiguity in their split national loyalties – to the Sorbian nation, albeit without a state, and to the powerful German nation-state. Experiences of ambiguity also relate to the ideological and historical transformations. Based on the images of the German nation-state as a Nazi totalitarian regime (1933–1945), a Communist-ruled government dur-

ing socialism (1945–1989), and a Member-State of the supranational European Union (post 1989), Sorbs frame past and present troubles as an unchanging dilemma. These images also correspond with historically specific language ideologies and policies: one nation-one language-one culture, native-speaker, and multilingual.

Although language policy under socialist rule enacted a more inclusive stance, the emphasis on socialist leanings for East German citizens simultaneously denied national and linguistic minorities their rights to self-determination. More specifically, Stalin's nationalities policies recreated a hierarchy in which Russian, but not German, was the official language. Now, in the European Union, exclusion of national/linguistic minorities reappears through policies of "benign neglect" (Nettle and Romaine 2000) and greater support for Member-State languages and not the lesser-used languages. Skutnabb-Kangas (1996) links monolingual reductionism, a reinvention of one language-one nation ideology, to EU language policy. Although not always explicitly stated in EU documents and language policy, current concerns reflect economic forces as a rationale for linguistic hegemonies that favor "world" languages. Furthermore, current policies support the "flowering of cultures" (Article 151 now Article 167, see also Creech 2005; Nic Shuibhne 2002; Xabier 2008). This thinly-veiled enactment of Herderian romanticism objectifies endangered/minority languages as national treasures. Heretofore, EU policy lacked an actual plan for protecting an endangered language community (Creech 2005). What remains constant from the mid-nineteenth century till the current moment is a one language-one nation-one culture ideology that reifies monolingualism.

As I focus on the historical moments that have led to contemporary affective discourses, I consider a grand narrative of Sorbian history from failed attempts to become an autonomous nation to the threat of extermination during the Third Reich. In comparing socialist and post-socialist texts, five critical moments emerge (Kasper 1987; Kunze 1995; Pech and Scholze 2003; Scholze 1999, 2003; Völkel 1969). These moments also symbolize broken promises. From the nationalizing meta-narratives of socialist/post-socialist texts, broken promises are often related to national desires, economic issues, and language policy aimed to protect the community. Behind the overt optimism of perseverance, Sorbian bilinguals are not blind or emotionally unaffected to the historical "cruelty" that they have survived while wrestling with personal commitments to use Sorb on a regular basis. As a final point, these temporal singularities not only engender a sense of cruel optimism, but also historically index transformations in linguistic well-being and political subjectivities.

To briefly summarize, Sorbian history centers around five instances of promising, when the community might have better survived national and linguistic uncertainty. First, Sorbian status of the Sorbs changed when the Slavic tribes became subordinated to the German tribes in the 10th century. Between the 10th and 19th centuries, Sorbs were under the control of a Bohemian king, a Polish prince, and German royalty. These shifts in territorial control foreshadow contemporary discourses of non-national status and political ambiguities. Second,

two separate communities (Upper Sorb and Lower Sorb) developed in the 19th century. This process also coincided with the standardization of two literary languages associated with the Catholic and Protestant churches. Third, the Nazi regime posed a threat to Sorbs as an ethnic group and linguistic community in an aggressively racist stance that included banning the language, imprisoning key leaders, and closing the Sorbian schools. Fourth, Sorbs received meaningful state support during the socialist period although other socialist policy did not safeguard the survival of this Slavic national minority. Sorbs often referred to the destruction of Sorbian villages from brown lignite mining as one particularly destructive action of the socialist government. Fifth, in the newly imagined integration of the EU, despite the rhetoric of multilingualism, Sorbs experience a new threat as speakers of a lesser-used language, a people without a state but whose institutions face severe financial cutbacks, and a transnational minority with real fears about survival.³

With my own growing awareness of emotional dynamics, I began to recognize how Sorbs experience alienation through deeply felt, contested discourses about their worth as a polity and as individuals. During my visits to Sorbian-speaking households, I heard families talking about economic issues. Their economic anxieties bordered on a compulsive concern with funding reflecting a 2007 cut from 16 to 12 million Euros for language maintenance and cultural projects. This decrease and the ensuing redistribution of local monies brought economic concerns to the dinner table. Expressions of anger come from fears and realizations that losses in funding may threaten survival. Along with these economic anxieties, Sorbs are astutely aware of declining population due to falling birth rates, village loss, school closings, reduced production of Sorbian events, and emigration. These factors further contribute to a dismal prognosis. Furthermore, life choices; for example, going to a play, choosing a school, or reading the newspaper often inform the metalinguistics of *TROUBLING TALK*, because these decisions concern Sorbian/German options.

Specific concerns range from not having a Sorbian school to having a voice that will appeal to governmental entities (Saxon, German, European, or the imagined global community). These issues often reinforce that the global “others” are deaf to Sorbian concerns. At its most basic level, Sorbs fear that if their resources – their language, their voice, and their assets are not used, funded, or available, then they as a people and those resources that define them as Sorbs will be lost. As Sorbs embrace beliefs that their language is a “treasure” or approximate their worth according to population size or material objects (Hill 2002), they connect endangerment to economics through discourses of commodification of a fetishized language. This language ideology can overshadow attention to local perspectives. Thus, I take Hill’s questions of “who is listening?” and “what do they hear?” a step further to ask “what are Sorbs saying?” and “how do the Sorbs feel about what they hear?”

---

³ The high Saxon employment played in a significant role in the decision making of Sorbian youth to seek employment outside of Lusatia.

At the heart of local discussions about endangerment is an awareness of loss and death, an everyday nearness to it. Like Reis found in Russian laments, talking about troubles “[...] reinforced social cleavages, deepened political apathy, and intensified a sense of despair and futility” (Reis 1997: 168) while providing a salve to these personal and collective wounds. What Tom, a theater worker, hears in “crying wolf,” is a lived statement, a palimpsest of sentiments: fear of language death, exasperation at not being heard, anger at having to give the alarm for a long period and perhaps even surprise and hope that the Sorbian language and culture will survive the current dangers they face. Furthermore, the evocative evaluation hints at everyday language politics woven into gossip and finds fault with the acts of not being silent about language death. Thus, survival often becomes a metalinguistic activity of making sense of the past and the present. At the same time, sense-making can restrict everyday language use and aggravate already tense intra-Sorbian politics while providing for a healthy airing of grievances.

All the related talk about past injustices or the present decline can be unwanted. In talking about her co-workers and peers who worked in the Sorbian institutions, Charlotte positions herself against others using “they,” when she says, “They think too much about the past.” She differentiates herself from her colleagues who fixate on the past. Her accusation of historical obsession suggests an alternative – one in which Sorbs must focus on the present to address contemporary problems. Yet, she later contradicts herself saying that she felt happier during socialism (a time when the institutions were well supported). Her nostalgic identification with socialism speaks to another historical conundrum, “Are things better now for the Sorbs than they were under socialism?” The answer with respect to Sorbian lives is not an unconditional “Yes” or “No.”

Asking this question is not meant to give a unilateral answer in all contexts, but rather an iteration of very real Sorbian concerns. When Pech asks:

In der Mitte der fünfziger Jahre wurden annähernd 100 000 Sorben ermittelt, am Ende der DDR war die Zahl auf rund 60 000 gesunken. Gerade diese Entwicklung scheint angesichts der weit reichende staatlichen Förderung unverständlich zu sein. Daraus ergibt sich die zentrale Fragestellung: Wie positiv war die DDR-Minderheiten-politik wirklich? (Pech 2003: 102).

In the middle of the 1950’s there would have been approximately 100,000 Sorbs; at the end of the G.D.R. the number had sunk to around 60,000. This development is incomprehensible in the face of costly state support. From this comes the central question. How positive was the G.D.R. minority politics really?

This loss in population is the most recent broken promise. Other unfulfilled promises include three attempts to become a separate nation-state: during the mid-nineteenth century participating in democratic revolutions that were part of larger European political shift to nationalized system of states, through a petition to President Woodrow Wilson at the Treaty of Versailles (1917), and in an appeal to Stalin during the Moscow Foreign Ministers’ Conference (1947). This post-socialist commentary also hints at a state of unrest – a

Sorbian community in a perpetual state of alarm repeatedly confronting their national demise.

Asking “how many?” veils the deeper issues of “who benefits?” from such questions and possible distortions (Duchêne and Heller 2007). Many of the questions that I asked Sorbs about endangerment would not be answered, but I realized that these questions sparked a host of emotional responses: pride, rote recitation of statistics, indirect anguish over the number of speakers and opportunities to express oneself in Sorb, political critique and, finally, adept *INDISTINCTION*. When I developed interviews that directly addressed other research questions (personal network size, education, language use), the formal questions made informants uncomfortable. What was often not said was that the current population of 8,000 speakers terrifies them. Their side-stepping of the question also reflects the ambivalence of a changing moral order (Friedman 2007). Although I did not want to “measure” Sorbian vitality in numbers, discussions of population size inherently encompass a fear of language death (Walsh 2005) evidenced in the post-socialist loss of 60,000 Sorbs. This discourse of culpability was and continues to be a locus of struggle on which Sorbs have a perspective, if not one they wish to articulate directly.

Linking personal choices with the political takes shape in what Yurchak defines a politics of *INDISTINCTION* as a broader “...understanding of what politics is, what forms it takes, what effects it may produce” (Yurchak 2008: 201). Yurchak reasons that the performance artists of the late Soviet years found inspiration in images of death and absurdity of life. The experiences of these artists are similar to daily encounters that Sorbs have with ideas of cultural and linguistic death as well as forms of German control and intra-community surveillance. As an embodied resistance, the artists’ performances involved speaking incoherently with grunts and long pauses as well as avoiding analysis of their actions. This manipulation of language and avoidance resonates with many of my interview issues.

At the play “*Złoty Palec*” (‘The Golden Finger’), Sorbs were reluctant to answer my questions. One particular response to the play stands out not only because I heard it at the play’s premiere, but also in conversations about other theater performances. In the first act, a group of people accept the task of protecting a magical seed – a unique treasure of great beauty – from an evil witch. During the intermission, Hanka, a young village Sorb, introduced me to other Sorbs and I started talking about the story-line of the play. My interlocutors switched topics talking about the other people in the lobby. Recognizing that attendance seemed to be of more interest to them, I asked theater-goers about the social dynamics. Repeatedly they said, “*to je katastrofa*” (‘it is a catastrophe’), a back-channel often used in talking about local politics. As I pressed further, they explained that there were not enough Sorbs coming to the play. However, village Sorbs had told me that they were not coming to the Bautzen theater. Inherently, describing the local politics as a catastrophe indexes urban-village discourses of difference and passionate resistance through talking about not going to a play or the everyday linguistic catastrophes. Yet, the worsening of

well-being fuels not only a need to withdraw but also the passionate defiance to better one's life even if certain choices also compound linguistic wounds and shared worries.

Rethinking gossip warrants further explanation of urban-village stereotypes. Sorbs often criticize one another as hypocritical linking language use to particular spaces. Following are a series of critical comments from rural Sorbs about their urban counterparts that might be heard in the village, at the dinner table or in an interview addressing feelings about their troubles.

Sie sprechen Sorbisch nur da (They [Sorbs who work in Bautzen] speak Sorb only there [referring to an institutional workspace]).

Sie sprechen kein Sorbisch zu Hause (They do not speak Sorb at home).

Sie arbeiten nicht (They do not work).

Sie sind immer bei Kaffee (They are always on a coffee break).

These comments index the choices of urban Sorbs who may not speak Sorb at home, or withdraw from interactions with village Sorbs. Given these negative stereotypes villagers may refuse to visit sites in town like the theater, institutional spaces, or the tourist center. Villagers instead tend to pride themselves on speaking Sorb at home rather than “earning” their income from language maintenance efforts.

Another key category of TROUBLING TALK involves assessments of language use. In the following comments, I heard critiques of language used in plays or texts and in public spaces. These utterances below reveal personal tastes about language use or as Sorbs described it – sounding funny – that contribute to desires for INDISTINCTION, because all types of language use are subject to critique.

das klingt komisch (that sounds funny)

das ist Scheiß[e]sprache (that is shitty language)

das ist Quatsch (that is nonsense)

das ist entwickelt (that is invented)

Saying something sounds funny is a complicated part of TROUBLING TALK similar to various associated meanings with “crying wolf.” For example, if a Sorbian utterance is too pure or too impure, then it sounds funny. It is hard to find middle ground in one's speech contributing to the need to make finical evaluations. These comments also provide a rationale for choosing not to speak Sorb and exemplify the risks in mixing or not mixing resources. However, I must stress that mixing is not primarily about Sorbian-German differences. Although these critiques explain why a Sorb may move away from urban/village spaces while positioning other Sorbs in those undesirable contexts, they are not apathetic stances. Rather, critiques embody linguistic passion.

Like Dorian (2001), I am grateful that many Sorbs griped about the “troubles,” narrated their personal dilemmas while letting me see their “pain,” and refused to let me record. Complaining about personal stresses and negative comments about language use introduced me to Sorbian awareness of historical

influences on their present lives, their active choices to speak or not to speak Sorb, and the complexities of *INDISTINCTION*. Inspired by Bakhtin's (1986) notion of heteroglossia, I acknowledge that linguistic consciousness is multiple, dialogic, and emotional. This consciousness resonates with a shared history filled with the troubles that Sorbs talk about at length.

While socialist narratives resonate with a David and Goliath theme, Köstlin (2003) suggests that a new pessimistic tone characterizes Sorbian discourses of cultural/linguistic survival. This pessimism reveals that "unhappiness" is part of a current reality of Sorbs being "sterbender Europäer" ('dying Europeans'). Ironically, this estimation compares with the theater's workers accusation of "crying wolf." Political discussions often lay blame at specific broken promises to protect or support Sorbian interests. The post-socialist state of affairs exposes sense-making strategies of broken promises that have become personalized. Personal gains and losses are often associated with the materiality of language endangerment: the loss of Sorbian villages and schools with loved ones; political attempts to attain sovereignty and protection with national apathy; and the broken promises of the American government, Hitler, the Red Army, Stalin and the European Union with a sense of political alienation. In general, economic discourses are linked to urban-village stereotypes while issues related to language death are connected to personal troubles.

The ethnographic examples of *TROUBLING TALK* and historical dimensions of Sorbian troubles reinforce a politics of *INDISTINCTION*. I propose that an anthropological approach to local talk about language endangerment merits theoretical attention for several reasons. First, I expose how broken promises have real impact on emotional and linguistic well-being. Second, by taking into account how being unsure about one's political, linguistic, and national survival may contribute to fighting for one's language in alternative ways, new perspectives on endangerment will emerge. In other words, I summon the evidence to show how endangerment becomes introverted as a private battle waged every day at the dinner table, in the basement, in their garden, or in an interview. Third, I refocus attention on intra-cultural politics while being aware of how bilinguals monitor themselves and other bilinguals. From this, I hope to offer anthropological perspective on power and language use by providing another view on the everyday politics of linguistic survival. From a broader perspective, *INDISTINCTION* is a stance that many citizens in a globalized world embody while coping with disappointments and trying to create a better life.

REFERENCES

- Lila ABU-LUGHOD, 1986: *Veiled Sentiments: Honor and Poetry in Bedouin Society*. Berkeley: University of California Press.
- Sara AHMED, 2010: *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.

Mikhail BAKHTIN, 1981: Discourse in the Novel. *The Dialogic Imagination: Four Essays by M.M. Bakhtin*. Michael Holquist, ed. Caryl Emerson and Michael Holquist, trans. Austin: University of Texas Press. 259–422.

Gregory BATESON, 1935: Culture, Contact, and Schismogenesis. *Man* 35, 178–183.

Lauren BERLANT, 2011: *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.

Niko BESNIER, 2009: *Gossip and the Everyday Production of Politics*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Jan BLOMMAERT, 2004: Rights in Places: Comments on Linguistic Rights and Wrongs. *Language Rights and Language Survival: Sociolinguistic and Sociocultural Perspectives*. Jane Freeland and Donna Patrick, eds. Manchester UK: St. Jerome Publishing. 55–66.

Pierre BOURDIEU, 1984: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Richard Nice, trans. Cambridge: Harvard University Press. Cambridge University Press.

Pierre BOURDIEU, 1991: *Language and Symbolic Power*. John Thompson, ed. Gino Raymond and Matthew Adamson, trans. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Peter BROCK, 1969: Smoler's Idea of Nationality. *Slavic Review* 1, 25–47.

Jillian CAVANAUGH, 2009: *Living Memory: The Social Aesthetics of Language in a Northern Italian Town*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Richard CREECH, 2005: *Law and Language in the European Union: The Paradox of "United in Diversity."* Groningen: Europa Law.

Nancy DORIAN, 2001: Surprises in Sutherland: Linguistic Variability amidst Social Uniformity. *Linguistic Fieldwork*. Paul Newman and Martha Ratliff, eds. Cambridge: Cambridge University Press. 133–151.

Alexandre DUCHÊNE, Monica HELLER, 2007: Discourses of Endangerment: Sociolinguistics, Globalization and Social Order. *Discourses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defense of Languages*. Alexandre Duchêne and Monica Heller, eds. London: Continuum. 1–13.

Jack FRIEDMAN, 2007: Shame and the Experience of Ambivalence on the Margins of the Global: Pathologizing the Past and Present in Romania's Industrial Wasteland. *Ethos* 35 (2), 235–264.

Jane HILL, Kenneth HILL, 1986: *Speaking Mexicano: Dynamics of Syncretic Language in Central Mexico*. Tuscon, AZ: The University of Arizona Press.

Jane HILL, 2002: "Expert Rhetorics" in Advocacy for Endangered Languages: Who Is Listening, and What Do They Hear? *Journal of Linguistic Anthropology* 12/2, 119–133.

Katherine HOFFMAN, 2008: *We Share Walls: Language, Land, and Gender in Berber Morocco*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Martin KASPER (ed.), 1987: *Language and Culture of the Sorbs throughout their History*. Berlin: Akademie Verlag.

Peter KUNZE, 1995: *Kurze Geschichte der Sorben*. Bautzen: Domowina-Verlag.

Konrad KÖSTLIN, 2003: Lust auf Sorbischsein. *Im Wettstreit der Werte: Sorbische Sprache, Kultur und Identität auf dem Weg ins 21. Jahrhundert*. Dietrich Scholze, ed. Bautzen: Domowina-Verlag. 427–445.

Daniel NETTLE, Suzanne ROMAINE, 2000: *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.

Edmund PECH, Dietrich SCHOLZE, eds. 2003: *Zwischen Zwang und Beistand: Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart*. Bautzen: Ludowe Nakładnistwo Domowina.

Nancy REIS, 1997: *Russian Talk: Culture & Conversation during Perestroika*. Ithaca: Cornell University Press.

Leoš ŠATAVA, 2005: *Sprachenverhalten und ethnische Identität*. Budyšin (Bautzen), Germany: Domowina-Verlag.

Dietrich SCHOLZE, 1999: *Die Sorben in Deutschland*. Görlitz, Germany: Maxroi Graphics.

Dietrich SCHOLZE, 2003: Einleitung: 50 Jahre sorabistische Forschung in Bautzen (Zawod: 50 lět sorabistiske slědženje w Budyšinje). *Wettstreit der Werte: Sorbische Sprache, Kultur und Identität auf dem Weg ins 21. Jahrhundert*, Dietrich Scholze, ed. Bautzen: Domowina-Verlag. 15–20.

Tove SKUTNABB-KANGAS, 1996: Educational Language Choice: Multilingual Diversity or Monolingual Reductionism? *Contrastive Sociolinguistics*. Marlis Helliger and Ammon Ullrich, eds. Berlin: Walter de Gruyter. 175–204.

Niamh NIC SHUIBHNE, 2002: *EC Law and Minority Language Policy: Culture, Citizenship and Fundamental Rights*. The Hague: Kluwer Law International.

Elka Tschernokokoshewa, Marija Jurić-Pahor, 2005: *Auf der Suche nach hybriden Lebensgeschichten; Theorie, Feldforschung, Praxis*. München: Waxmann.

Pawoł VÖLKEL (ed.), 1969: *Die Sorben: Wissenwertes aus Vergangenheit und Gegenwart der sorbischen nationalen Minderheit*. Bautzen: Nowa Doba, Druckerei der Domowina.

Michael WALSH, 2005: Will Indigenous Languages Survive? *Annual Review of Anthropology* 34, 293–315.

James WILCE, 1998: *Eloquence in Trouble: The Poetics and Politics of Complaint in Rural Bangladesh*. Oxford: Oxford University Press.

James WILCE, 2009: *Crying Shame: Metaculture, Modernity, and the Exaggerated Death of Lament*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Arzoz XABIER (ed.), 2008: *Respecting Linguistic Diversity in the European Union*. Amsterdam: John Benjamins.

Alexei YURCHAK, 2008: Necro-Utopia: The Politics of Indistinction and the Aesthetics of the Non-Soviet. *Current Anthropology* 49/2, 199–224.

PROBLEMATIČNI DISKURZ: POLITIKA IN ZGODOVINA NEJASNOSTI V GORNJELUŽIŠKI SKUPNOSTI

Prispevek se posveča jezikovni politiki v gornjelužiški skupnosti. Avtorica uvaja pojem *nejasnosti* (*indistinction*), da bi dosegla bolj niansiran način razmišljanja o znotrajskupnostnih socialnih odnosih in jezikovni politiki. Govor o zgodovinskih in sodobnih težavah v kontekstu tega ogroženega slovanskega jezika razkriva dinamiko preživetja in izgub, ki pogosto sovpadajo s strateškimi in politiziranimi izbirami jezikovne rabe. S pozornostjo, usmerjeno na osebno in kolektivno nezadovoljstvo z rabo jezika in na zgodovinske okoliščine, avtorica razreši stičišča med jezikovno prakso, čustvi in jezikovno politiko.

Na osnovi uporabljenega koncepta nejasnosti avtorica zagovarja tezo, da Lužiški Srbi pogosto čutijo družbeni in politični pritisk, da ne želijo govoriti lužiščine oz. se ne odločajo za ohranjanje jezika. Te odločitve so obenem znak upora, ki se pojavi v problematičnem diskurzu. Vendar pa jezikoslovci pogosto opredeljujejo zavračanje govora v nekem jeziku kot dejavnik, ki prispeva k jezikovni zamenjavi. Ob vnovičnem premisleku avtorica ugotavlja, da nejasnosti zadevajo probleme, vezane na jezikovno preživetje; številne težave Lužiških Srbov so namreč povezane z družbenimi odnosi in ne le z nemškim zatiranjem. Jezikovno politiko lužiške srbščine dodatno otežujejo pomembne zgodovinske spremembe. Od pojava nacionalističnih čustev sredi devetnajstega stoletja do postsocialističnih večnarodnih pripadnosti v Evropski uniji so namreč Lužiški Srbi narodna manjšina, avtohtoni prebivalci, ljudje (»Volk«), ki so si prizadevali za opredelitev dvojezične skupnosti v globaliziranem svetu.

Avtorica prispevka dodaja tudi etnografske podatke in zgodovinske pripovedi, ki jih Lužiški Srbi kot govorci ogroženega jezika poskušajo osmysliti. V poskusu razumevanja lastne zgodovine imajo namreč mešane občutke o svoji jezikovni identiteti. Pogosto se pritožujejo nad lastnimi življenji in jezikovnim okoljem, hkrati pa kot dvojezični občutijo nekakšen življenjski optimizem, ki sproži sprejemanje izgube in občutek krutega optimizma. Z drugimi besedami, *lužiškasrbskost* ne temelji zgolj na govorjenju lužiščine, temveč tudi na dejstvu, da govorci niso zmožni oz. ne želijo zmeraj biti lužiško govoreči. Problematični diskurz predstavlja čustveno naravnost, ki je na presečišču zavezano-sti lužiški jezikovni rabi in želji govorcev, da ne govorijo lužiščine. Ta napetost med strastnim kljubovanjem z nerabo jezika v določenih okoliščinah in opravljanje lokalnih ter zgodovinskih težav razkriva, kako govorci bijejo boj proti jezikovnemu umiranju. Politika nejasnosti vsekakor presega specifično slovanskega konteksta z osredotočenostjo na politiko znotraj skupnosti in odporom kot dejanjem nejasnosti.

Fonološki opis govora Dovjega

JOŽICA ŠKOFIC

*Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Novi trg 2,
SI – 1000 Ljubljana, guzej@zrc-sazu.si*

SCN VI/1 [2013], 18–37

V prispevku je predstavljen krajevni govor Dovjega na Gorenjskem, ki je tudi točka Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA T195). Fonološki opis, ki zajema inventar, distribucijo in izvor fonemov in prozodemov, je nastal večinoma na osnovi zapisa dovškega krajevnega govora po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas iz leta 1967, dopolnjen pa je z zapisi narečnih besedil, posnetih pozimi 2013, in predvsem na glasoslovni ravni primerjan z govorom Plavškega Rovta in nekaterih drugih vasi na tem območju.

The article presents the phonological description of the local dialect of Dovje (SLA T195) in Upper Carniola (Gorenjska). Thus it contains an inventory of phonemes and prosodemes of this dialect, describes their distribution, and the last part is about their origin. This phonological description has been prepared on the basis of dialect recordings from 1967 (the material has been collected with the questionnaire for Slovene Linguistic Atlas), complemented by recordings of dialect discourses from 2013. The local dialect of Dovje is compared with other neighbouring local dialects.

Ključne besede: fonološki opis, gorenjsko narečje, Slovenski lingvistični atlas, Dovje

Key words: phonological description, Gorenjsko/Upper Carniola dialect, Slovene Linguistic Atlas, Dovje

---

1 Uvod¹

»V jezikovnem pogledu nenavadno zanimiva je Zgornjesavska dolina od Jesenic do Rateč. Znano je, da je bil ta predel slovenske zemlje naseljen kasneje kot Gorenjska do Jesenic. Danes pa imamo tu močno naseljena središča na Hru-

---

¹ Vnašalni sistem ZRCola je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani Peter Weiss razvil za jezikoslovne, predvsem dialektološke potrebe in deluje v Microsoftovem programu word v operacijskem sistemu windows. Temelji na standardu unikod.

šici, Dovjem in v Mojstrani, v Gozd-Martuljku, Kranjski Gori, Podkorenu in Ratečah. Vse te vasi so področje mlajše kolonizacije, nedvomno pa je starost njihovega nastanka dokaj različna /.../« (Logar 1996: 40). »Če potujemo iz Kranjske Gore preko Gozd-Martuljka po savski dolini navzdol, opazimo, da tipični koroški narečni pojavi, to je taki, ki niso skupni koroščini in gorenjščini, vse bolj pojemajo, dokler nekako v Belci ne zamro. Dovje in Mojstrana govorita že gorenjščino, vendar pa se v dveh izredno značilnih pojavih ločita tako od gorenjščine kakor tudi od sosednjih zahodnogorenjskih-koroških govorov. Ta dva pojava sta dovško-mojstranska refleksa za psl. *ě* in *ǫ*, namreč *e:i* in *o:u*. /.../ Refleksa *e:i* in *o:u* sta razvojno na tem področju nemogoča, ker izhajata iz bistveno drugačne osnove kot gorenjska *e:/o:* ali koroška *i:^o*, *u:^o*.² Ta dva refleksa sta na Slovenskem znana samo po Štajerskem in v vzhodni dolenjščini. Zato dovško-mojstranska *e:i* in *o:u* < *ě* in *ǫ* zgovorno in nedvomno pričata o tem, da so v ta dva kraja prišli kolonisti bodisi iz osrednje Štajerske bodisi z Dolenjskega. /.../ Ker pozna vzhodna dolenjščina enake reflekse za *ě* in *ǫ* kot ta dva gorenjska kraja /.../, se sama po sebi vsiljuje misel, da sta dovški in mojstranski *e:i* in *o:u* po vsej verjetnosti dolenjska refleksa za *ě* in *ǫ*, ki so jih na gorenjski teritorij zanesli brižinski kolonisti iz teh dolenjskih krajev. /.../ Mlajši rod refleksov *e:i* in *o:u* ne govori več dosledno. Odločilna pri tem je šola, gorenjska okolica, izredno hiter porast zlasti Mojstrane v zadnjem desetletju« (Logar 1996: 42).

Kasnejše raziskave slovenskih narečij po gradivu za SLA (npr. Rigler 1965, Rigler 1967) kažejo, da gre najverjetneje za ostanek starejše stopnje v razvoju gorenjščine, ko še ni prišlo do monoftongizacije *e:i* in *o:u*. O tem je kako desetletje po prvi razpravi o zgornjesavskih govorih T. Logar zapisal: »/.../ V nekem pogledu še bolj zanimiva pa je govorica Dovjega in Mojstrane, ki je v glavnem že gorenjska, vendar pa jo dva važna osnovna vokalna refleksa, namreč *e:i* in *o:u* za psl. psl. *ě* in *ǫ*, ločita od nje in jo družita s slovenskimi jugovzhodnimi narečji (*sněix*, *rôux*). Ta nenavadni pojav si lahko razlagamo na dva načina, ali sta ta dva refleksa sled neke zelo stare kolonizacije Dovjega s prebivalci, ki so za *ě* in *ǫ* govorili *e:i* in *o:u*, pri čemer prihajajo teoretično in zgodovinsko v poštev zlasti Dolenjci, ali pa sta ostanka nekoč povsod po Gorenjskem razširjenih *e:i* in *o:u* za *ě* in *ǫ*. Glede na vse, kar danes že vemo o postanku gorenjskega monoftongičnega sistema, se mi zdi sedaj ta domneva celo bolj verjetna, čeprav tudi prva razlaga ni nemogoča« (Logar 1962/63: 309).

Z vprašanjem vzporednega zvišanja **ě* in **ǫ* v slovenščini se je ukvarjal tudi Greenberg 2002³ in ob ugotovitvi, da je *s* »/.../ stališča jezikovne geografije /.../ smiselno domnevati, da se je zvišanje **ě* najprej začelo na slovenskem severozahodu, nato pa se je širilo proti jugu in vzhodu /.../« (Greenberg 2002:

² Ta hipoteza je bila na podlagi povojnih raziskav za SLA popravljena v začetku šestdesetih let (Logar 1962/63: 3) (op. K. Kenda-Jež v Logar 1996).

³ V tem poglavju se sklicuje tudi na ugotovitve W. R. Vermeerja v razpravi »Raising of **ě* and Loss of the Nasal Feature in Slovene«, objavljeni v *Zborniku za filologiju i lingvistiku*, 1982, 25/1, 97–120.

135), izpostavil tudi posebnost govora Dovjega in Mojstrane: »Dva gorenjska govora, Dovje in Mojstrana (zgornjesavska dolina), izkazujeta odraze s padajočim dvoglasnikom, npr. Dovje *sněix, mlěik /.../, brěiza /.../, bōux, nōuč /.../*. Domnevo, da so dvoglasniki tu arhaični, podpira dejstvo, da v sosednjih vaseh, ki imajo monoftongične odraze, v nasprotju z običajnim gorenjskim razvojem ti odrazi niso sovpadli z *e*-jevskimi in *o*-jevskimi samoglasniki iz drugih virov /.../« (Greenberg 2002: 136).⁴

Krajevni govor Dovjega, ki je tudi točka Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA T195), je bil po Vprašalnici za SLA zapisan že leta 1967, avtorica tega zapisa je takratna študentka slovenistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani Regina Razinger (Razinger 1967). Njen zapis vsebuje tudi kratek glasoslovni in oblikoslovni opis govora (delo je nastalo pod mentorstvom prof. Tineta Logarja v okviru zbiranja narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas),⁵ shranjen pa je v arhivu Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Ta zapis je bil osnova za nastanek tukajšnjega fonološkega opisa v obliki, kot je uveljavljena v sodobni slovenski dialektologiji (prim. za gorenjske točke SLA Škofic 1997, 1999, 2000). Arhivsko gradivo je bilo leta 2013 dopolnjeno z novimi zapisi dovškega krajevnega govora in govorov nekaterih sosednjih vasi (tj. Plavškega Rovta, Žerjavca nad Jesenicami in Belce),⁶ zato je v prispevku glasoslovna podoba dovškega govora lahko primerjana z govori sosednjih vasi na tem območju.

Krajevne govore, ki so predmet te razprave, je natančno jezikoslovno (in predvsem imenoslovno) raziskoval ter svoja dognanja v doktorski disertaciji *Imenoslovje zgornjesavskih dolin* (Čop 1983) in v več člankih objavil tudi že dr. Dušan Čop – njegovo objavljeno gradivo in interpretacija le-tega sta seveda prav tako pomembno prispevala k nastanku tukajšnjega članka. Z analizo narečnega imenskega gradiva je potrjeval hipotezo, da »/.../ obravnavano področje narečno ni enotno, da je govor Mojstrane, Dovjega, Belice, Zg. Radovine, pa tudi Plavškega Rovta, Planine pod Golico in Prihodov v veliki meri vsaj v osnovah dolenjskega porekla (vendar s to razliko, da so prebivalci vasi pod Golico v celoti sprejeli gorenjsko palatalizacijo, medtem ko so naseljenci v Mojstrani in na Dovjem substituirali palatalizirani ziljsko-koroški (gorenjski) *-k'-* pred *-e-* in *-i-* (torej *-ć-* oz. *-č-*) s *-t-*, /.../). Prebivalci vseh omenjenih naselij so v večjem številu naseljenci z Dolenjskega, odkoder so jih s svojih posesti Otoka in okolice kot kovaške mojstre po uničenju srednjeveškega Gutenwertha freisinški škofje z družinami preselili na območje svoje zgornjesavske posesti na Dovjem in v Mojstrani (Ivo Pirkovič). Od tam se je fužinarstvo preneslo tudi v vasi pod Golico oz. na Jesenice. Na to, da je govor Mojstrane in Dovjega v svojih osnovnih značilnostih dolenjski, je v Slavistični reviji V–VII/1954 opozoril že Tine Logar (diftongizacija *-ē-* in *-ō-* v *-eĭ-* in *-ou-*), namen te disertacije pa je to

⁴ V nadaljevanju Greenberg izpostavlja značilnosti v osnovi ziljskega govora Podkorena.

⁵ O Slovenskem lingvističnem atlasu na: <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/slovenski-lingvisticni-atlas-1#v>.

⁶ Avtorica teh zapisov na podlagi lastnih terenskih raziskav je Jožica Škofic.

prikazati tudi semantično in etimološko. Priseljenci z Dolenjskega (in pozneje iz Poljanske doline) so se morali naseliti v omenjenih krajih v dobi, ko je v ziljsko-koroškem oz. gorenjskem narečju že dozorela ali vsaj dozorevala večina glasovnih sprememb (torej v 14. in 15. stoletju). Gorenjske oz. ziljsko-koroške glasovne in druge posebnosti so priseljenci v svojem govoru deloma sprejeli (razen palatalizacije glasu *-k-*), vendar so pri tem ohranili tudi nekaj značilnosti svojega dolenjskega govora (predvsem diftongizacijo, zategnjen govor in močno poudarjeni *-r-*), in to kljub močnim vplivom gorenjskega in ziljsko-koroškega narečja« (Čop 1983: 9–10).

Današnja glasoslovna podoba dovškega govora se večinoma ujema s tisto, ki je prikazana v omenjenih delih, le dvoglasnikov *e̞i* in *o̞u* tu zaradi zблиževanja s sosednjimi gorenjskimi govori skorajda ni več slišati (o tem več v nadaljevanju).

2 Fonološki opis govora kraja Dovje (SLA T195)

V nadaljevanju je predstavljena fonološka ravnina gorenjskega krajevnega govora kraja Dovje v Zgornjesavski dolini. V prvem delu je predstavljen inventar fonemov (samoglasnikov in soglasnikov) in prozodemov, sledi predstavitev distribucije/razporeditve fonemov in njihovih položajnih različic/alofonov ter prozodemov, v tretjem delu pa je prikazan njihov izvor iz izhodiščnega (tj. popraslovanskega) splošnoslovenskega fonološkega sistema (prim. Logar 1981).

3 Inventar

3.1 Samoglasniki

3.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

<i>i:</i>		<i>u:</i>
	<i>e:</i>	<i>o:</i>
	<i>e:̞i̞</i>	<i>o:̞u̞</i>
	<i>e̞:̞⁷</i>	<i>o̞:̞</i>
	<i>a:</i>	<i>ə:r</i>

⁷ V tem fonološkem opisu je ohranjen zapis širine dolgih *e* in *o* s kljukico pod samoglasnikoma (kot v rokopisu), čeprav posnetki iz leta 2013 kažejo, da gre za navadno širino, ki se v sodobni slovenski fonetični transkripciji ne uporablja več. Besedila iz leta 2013 v tem prispevku torej širine nimajo več posebej označene, ampak velja, da so ozki samoglasniki tu označeni s pikico pod *e* in *o* (*e̞*, *o̞*), široka *e* in *o* pa sta brez diakritičnega znamenja.

3.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

(i) u

o

e

ɛ   o

ə

a

3.1.3 Kratki nenaglašeni samoglasniki

3.1.3.1 Prednaglasni samoglasniki

i u

o

e

o

ə

a

3.1.3.2 Ponaglasni samoglasniki

u

e

o

ə

a

3.1.3.3 Izglasni samoglasniki

u

è/ɛ

ò/o

e

o

a

3.2 Soglasniki

3.2.1 Zvočniki

<i>u</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i> (<i>i</i>) ⁸			

3.2.2 Nezvočniki

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>	(<i>ž</i>) ⁹	<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

3.3 Naglas

3.3.1 Naglas ni vezan na določeno mesto v besedah – naglasno mesto je svobodno.

3.3.2 Govor pozna kvantitetno opozicijo (dolge naglašene, kratke naglašene in kratke nenaglašene zloge).

3.3.3 Govor pozna tonemsko opozicijo na dolgih zlogih: rastoči naglas (akut – *Ů:*) in padajoči naglas (cirkumfleks – *Ů:*).

3.3.4 Na kratkih naglašeni samoglasnikih, ki so mogoči le v zadnjih ali edinih zlogih, je naglas le jakostni (¹V).

3.3.5 Inventar prozodemov torej zajema tri naglase (*Ů:*, *Ů:*, ¹V) in nenaglašeno kračino (V).

4 Distribucija

4.1 Samoglasniki

4.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

4.1.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki so mogoči v katerem koli besednem zlogu.

⁸ Znak *i* označuje samoglasniški izgovor *j*, kot se govori (oz. se je govoril) v dvoglasniku *e:i* ali namesto *j* v izglasju in v položaju pred soglasnikom.

⁹ Fonem *ž* se govori le v novejših izposojenkah (npr. *žè:zva* 'džezva – posoda za kuhanje kave') in kot zveneča različica fonema *č* pred zvenečimi nezvočniki (*žbè:va* 'čebela').

4.1.1.2 Samoglasnika /o:/ in /ɔ:/ večinoma nista možna v vzglasju – pred njima je protetični /u/ (uò:rx¹⁰ ‘oreh’, uò:rgle ‘orgle’, uò:xcət ‘ohcet’,¹¹ uó:kən ‘okno’).

4.1.1.3 Samoglasnika /ɛ:/, /ɔ:/ se govorita v (izvorno) predzadnjih besednih zlogih (žé:na, nó:ga).

4.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

4.1.2.1 Ti so mogoči le v zadnjih ali edinih besednih zlogih.

4.1.2.2 Kratki naglašeni /i/ je redek, morda celo idiolektalen (š'li ‘šli’), ker je večinoma oslabeled v polglasnik ('nət ‘nit’).

4.1.2.3 V položaju pred istozložnim /j/ oz. /i/ se /a/ ne pojavlja – namesto njega govorijo /e/ (deĭ ‘daj’ – vel., 2. os. ed.).

4.1.3 Kratki nenaglašeni samoglasniki

4.1.3.1 Govor ima v prednaglasnem položaju osem samoglasnikov, v ponaglasnem položaju pet, v izglasnem položaju pa šest.

4.1.3.2 V položaju pred istozložnim /j/ oz. /i/ se /a/ ne pojavlja – namesto njega govorijo /e/ (dé:iueĭte ‘delajte’).

4.2 Soglasniki

4.2.1 Zvočniki

4.2.1.1 Zvočnik /n/ ima pred mehkonebniki različico [ŋ] (aŋ'ga ‘nega’).

4.2.1.2 Zvočnik /j/ ima pred soglasniki in v izglasju različico [i] (dé:iueĭ ‘delaj’, dé:iueĭte ‘delajte’).

4.2.1.3 Zvočnik // se ne govori pred zadnjimi samoglasniki – za govor je značilno švapanje (uĭ:dya ‘videla’, uà:š ‘laž’, muĭ'təč ‘mlatič’).¹²

¹⁰ Gradivo je zapisano tako kot v rokopisnem gradivu iz arhiva za SLA, le zapis tonemov je posodobljen (V̇ > V̇; V̇ > V̇; V̇ > V̇).

¹¹ Informator iz Plavškega Rovta, Klemen Klinar (rojen 1981), pozna tudi različici vò:fcət (z asimilacijo xc > fc) in vò:xtəc (z metatezo c-t > t-c), verjetno iz govora Blejske Dobreve tudi vò:ftəc (z nadaljnjo asimilacijo xt > ft).

¹² Švapanje je izrazita značilnost tudi sosednjih gorenjskih krajevnih govorov (npr. v Plavškem Rovtu: ĭ rē:kva ‘je rekla’, ĭ bva ‘je bila’).

4.2.2 Nezvočniki

4.2.2.1 Po zvonečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku – asimilacija po zvonečnosti (*gné:ɨst* ‘gneздо’, *opxají:ɥ* ‘obhajilo’, *bá:pca* ‘babica, tj. kol v plotu’, *ré:tkɥa* ‘redkev’, *sɥá:tka* ‘sladka’, *ré:ɨtka* ‘redka’, *pó:tkɥa* ‘podkev’,¹³ *d'ga* ‘tega’)

4.2.2.1.1 Pred zvonečimi nezvočniki ima /č/ različico [ž] (*žbú:ɥa* ‘čebula’).

4.2.2.2 V izglasju so možni le nezvoneči nezvočniki – zvoneči nezvočniki imajo tam svoje nezvoneče pare (*gət* ‘gad’, *g'rop* ‘grob’, *lé:meš* ‘lemež’, *zò:p* ‘zob’, *pog'rep* ‘pogreb’, *mò:ɥš* ‘mož’, *ot kó:t* ‘od kod’).

4.2.2.2.1 Soglasnik /g/ ima v izglasju nezvonečo različico [x] (*drò:x* ‘drog’, *s'to:ɥx* ‘stog’, *rò:ɥx* ‘rog’, *bò:ɥx* ‘bog’).

4.3 Naglas

4.3.1 Dolgi naglašeni samoglasniki so možni v vseh besednih zlogih.

4.3.2 Kratki naglašeni samoglasniki so možni le v zadnjih ali edinih besednih zlogih.

4.3.3 Nenaglašeni dolgi samoglasnikov govor ne pozna.

4.3.4 Govor ima dolgi nedoločnik (*smejá:t se* ‘smejati se’, *pokopá:tɛ* ‘pokopati’, *stegnì:t se* ‘stegniti se, umreti’, *kropì:tɛ* ‘kropiti’, *šivá:tɛ* ‘šivati’, *klepá:tɛ* ‘klepati’, *tesá:tɛ*, *klečá:tɛ*) – toda tudi kratkega (*obrác:at(ɛ)* ‘obračati’).¹⁴

5 Izvor

5.1 Samoglasniki

5.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

i: < *i:* (*zí:ma*, *sɥí:na*, *lì:st*, *zì:t*, *pí:šem*)

< kratki akutirani *i* v nezadnjih besednih zlogih (*lí:pa*, *rí:ba*, *xí:ša*)

< v izposojenkah (*sì:rk* ‘koruza’)

u: < *u:* (*xrù:ška* ‘hruška’, *ɥú:č* ‘luč’, *lú:pəm*, *olù:pək*, *lú:bje*)

< kratki akutirani *u* v nezadnjih besednih zlogih (*kú:pa*, *krú:xa* – R ed., *mú:xa*)

< včasih *ɥu:* < *lu:* (*gù:x* ‘gluh’)

< v izposojenkah (*fù:tər* ‘krma’)

ɛ: < *ɛ:* (*pè:t*, *pé:tək* ‘petek’, *imè:*, *pè:st*, *ɥé:žem*, *plé:šem*, *gré:da*)

< kratki akutirani *ɛ* v nezadnjih besednih zlogih (*dé:tela* ‘detelja’)

¹³ V Plavškem Rovtu poznajo asimilacijo *d-k > x-k*: *pó:xku* ‘podkev’.

¹⁴ V Plavškem Rovtu govorijo npr.: *pozabì:t* ‘pozabiti’ (inf. J. Klinar), *xpí:t* ‘kupiti’, *žvé:t* ‘živeti’, *itè:* ‘iti’ (inf. K. Klinar).

- < cirkumflektirani *e*: (*pè:č*, *uečè:r*, *drevè:sa* – R ed., *sərcè:* ‘srce’)
 < novoakutirani *e* v nezadnjih besednih zlogih (*zè:le*, *žé:nən*, *ušè:sa* – R ed.)
 < ě pred *r* (*mè:ra*, *uè:ra*, *zuè:r*)
 < v izposojenkah (*žé:gən* ‘blagoslov’)
o: < *o*: (*klò:p*, *drò:x* ‘drog’, *rò:p* ‘rob’, *sò:t* ‘sod’, *gouò:p* ‘golob’, *mò:š* ‘mož’)
 < kratki akutirani *o* v nezadnjih besednih zlogih (*gò:ba*, *kò:ča*, *tò:ča*)
 < novoakutirani *o* v nezadnjih besednih zlogih (*uò:la* ‘volja’, *xò:ja*, *nò:ša*, *škò:da*, *dò:ta*; *nò:səm*, *prò:səm* – 1. os. ed. sed.)
 < kratki naglašeni *l* (*pò:ux* ‘polh’, *pò:uxən* ‘poln’, *dò:ux* ‘dolg’ – prid.)
 < redko *o:u* < *o:v* (*kouò:rat* ‘kolovrat’)
 < v izposojenkah (*kò:r* ‘kor’)
*e:ī*¹⁵ < ě: (*zuè:ī:zda*, *lè:ī:p*, *gré:ī:x*, *mè:ī:x*, *besè:ī:da*)¹⁶
 < kratki akutirani *ě* v nezadnjih besednih zlogih (*bré:ī:za*, *cé:ī:sta*, *neué:ī:sta*, *stré:ī:xa*, *pé:ī:na*, *polé:ī:n*, *ré:ī:zate*)
*o:ū*¹⁷ < cirkumflektirani *o*: (*nò:uč* ‘noč’, *mò:uč* ‘moč’, *rò:ux* ‘rog’, *bò:ux* ‘bog’, *mesò:u* ‘meso’, *əlpò:u* ‘lepo’, *prosò:u* ‘proso’)
 < *l*: (*uò:u:k* ‘volk’, *dò:ux* ‘dolg – sam.’, *žò:ūna* ‘žolna’, *mó:ūzəm* ‘molzem’, *kó:ūnəm* ‘kolnem’, *dó:ūbəm* ‘dolbem’, *tó:ūčəm* ‘tolčem’)
 < kratki akutirani *l* v nezadnjih besednih zlogih (*pó:ux* ‘polh’)¹⁸
e: < *e*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga (*žé:na*, *té:ta*, *čé:u* ‘čelo’, *né:sem* – 1. os. ed. sed.)
 < *e*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga (*mé:xka*, *té:ška*, *pé:ta*, *klé:čou* – del. -l m. sp. ed.)
 < ě, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga (*uè:ža*, *žré:u*, *bré:me*, *uré:me*)

¹⁵ »Na Dovjem, v Mojstrani in v okoliških vaseh (Belica, Podkuže, Zg. Radovina), a tudi v Planini pod Golico, v Plavškem Rovtu in v Prihodih se je podaljšani -ě- diftongiziral v -eī (eī)- (kakor se je prav na istem področju -ō- diftongiziral v -ou-); to lepo dokazujejo številna imena s tega področja /.../« (Čop 1983: 47)

¹⁶ Na Dovjem samo še nekateri najstarejši domačini ohranjajo dvoglasniški izgovor praslavanskega dolgega jata, a zelo nedosledno, večinoma se tu tako kot tudi v sosednjih gorenjskih vaseh že govori dolgi ozki *e*: (*snè:x* ‘sneg’, *mlé:k* ‘mleko’, *zvé:zda* ‘zvezda’, *lè:p* ‘lep’, *gré:x* ‘greh’ itd.). Primer, ki ga je potrdila informantka z Dovjega M. Klinar: »A ī že snè:īk dó:l pà:du?« V Plavškem Rovtu je refleks *e:ī* danes ohranjen le še leksikalizirano (inf. J. Klinar), npr. v besedah *pé:ī:sta* ‘pesto’, *stré:ī:šanca* ‘strešnica, škodla’, *rè:ī:tre* ‘reta’ (← bav. nem. *Reiter*) itd. K. Klinar navaja še primere kot: *me ī popé:īstvou* ‘me je popestoval’, *snè:ī:x je s stré:īxe pà:du* ‘sneg je s strehe padel’.

¹⁷ V dovškem govoru je *o:ū* iz praslavanskega cirkumflektiranega *o* danes ohranjen samo še leksikalizirano, npr. *samò:ūtežne sni*: ‘samotežne sani’ (kar poznajo tudi v Plavškem Rovtu), sicer se tu že govori monoftong kot v sosednjih gorenjskih govorih (*prosò:* ‘proso’, *nò:č* ‘noč’ itd.). K. Klinar za *o:ū* v Plavškem Rovtu prav tako navaja le še leksikalizirane primere kot: *pej má:u x mé:n u narò:ūče* (‘pojdi/pridi malo k meni v naročje’).

¹⁸ V Plavškem Rovtu (inf. K. Klinar) npr. *vó:ūna* ‘volna’, *dó:uga* ‘dolga’ – prid.

- o:* < *o*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga (*kó:tu*, *kò:za*, *uó:sa*, *kó:nc*, *uó:nc*)
 < *o:*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga (*só:set*)
- a:* < *a:* (*grà:t*, *prà:x*, *urà:t*, *duà:*, *krá:l*, *trá:ua*, *kouá:č*, *brá:da*, *á:pən*)
 < kratki akutirani *a* v nezadnjih besednih zlogih (*krá:ua*, *má:té* ‘mati’, *brá:ta* – R ed.)
 < *a:* (*dà:n*, *uà:s*, *mà:x*, *uà:š* ‘laž’, *čà:st*)
 < novoakutirani *a* v nezadnjih besednih zlogih (*má:ša*, *sá:ne* ‘sanje’, *pá:sje*, *uà:ške*, ‘vaški’, *premá:kne*, *pá:xne*, *gá:ne* – 3. os. ed. sed.)
 < v izposojenkah (*fá:imoštər* ‘župnik’)
- ə:r* < *r:* (*pà:rst*, *smà:rt*, *tà:rt*)

5.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

- i* < redko kratki naglašeni *i* (*š'li* ‘šli’ – a pogosteje *š'lə*)
- u* < redko kratki naglašeni *u* (*'tut* ‘tudi’)
 < kratki naglašeni *-əl* v del. *-l* m. sp. ed. (*m'lu* ‘mlel’, *cve'du*¹⁹ ‘cvedel’)
 < kratki naglašeni *-il* v del. *-l* m. sp. ed. (*pəx'nu* ‘pahnil’)
 < kratki naglašeni *-əl* v del. *-l* m. sp. ed. (*'šu*²⁰ ‘šel’)
- e* < kratki naglašeni *ě* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*x'ren*)
 < kratki naglašeni *a* v zadnjem ali edinem besednem zlogu v položaju pred istozložnim *j* oz. *ĭ* (*deĭ*²¹ ‘daj’ – 2. os. ed. vel.)
- o* < kratki naglašeni *u* (preko *ə*) v izglasju prid. in sam. v D, M ed. (*t'mo*, *p'so* ‘psu’)
- ɛ* < novoakutirani *e* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*k'mɛt*, *ž'rɛm*)
 < kratki naglašeni *ɛ* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'uɛč*)
- o* < novoakutirani *o* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'pɔt*, *'kɔš*, *'kɔn*, *k'rɔp*)
 < kratki naglašeni *o* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*st'rɔk*)
 < kratki naglašeni *a* pred istozložnim *u* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*p'rou* ‘prav’, *zd'rou* ‘zdrav’)²²
- a* < kratki naglašeni *a* v zadnjem ali edinem besednem zlogu v izglasju (*d'ga* ‘tega’, *š'ua*²³ ‘šla’, *gre'ua* ‘greva’, *məg'ua* ‘megla’)
- ə* < kratki naglašeni *ə* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'pəs*, *'təš* ‘tešč’, *'uəs* ‘ves’, *ste'bər*)

¹⁹ R. Razinger ima tu zapisan dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*cvedù:* ‘cvedel’). K. Klinar navaja različico *cu'du* ‘cvedel’.

²⁰ R. Razinger ima tu zapisan dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*šù:* ‘šel’).

²¹ R. Razinger ima tu zapisan dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*dě:ĭ* ‘daj’).

²² R. Razinger ima tu zapisan dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*zdrò:u* ‘zdrav’ in *prò:u* ‘prav’).

²³ R. Razinger ima tu zapisan dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*šùà:* ‘šla’).

< kratki naglašeni *i* v zadnjem ali edinem zaprtem besednem zlogu (*'nət* 'nit', *'təč* 'ptič', *'məs* 'miš', *'nəč* 'nič', *'sət* 'sit', *mər'ləč* 'mrlič', *'sər* 'sir')

< kratki naglašeni *u* v zadnjem ali edinem zaprtem besednem zlogu (*'krax* 'kruh', *'kəp* 'kup', *s'kəp* 'skup')

< kratki naglašeni *a* v zadnjem ali edinem zaprtem besednem zlogu (*b'rət* 'brat', *'gət* 'gad', *'fənt* 'fant', *'nəs* 'nas')

5.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

5.1.3.1 Prednaglasni samoglasniki

i < včasih *i* – po analogiji na naglasni položaj in disimilaciji z *a*-jem v naslednjem zlogu (*pisà:ya* 'pisala', *tiší:* 'tišči', *zidà:r*)

u < *u* (*pluuá:tə* 'pljuvati', *klučà:uəncə* 'ključavnica', *dušít:tə*)

< včasih *vi* (*suná:k* 'svinjak')

ɛ < *ě* (*lənǝ:ba*,²⁴ *lǝví:ca*, *lǝsní:ka*, *plǝní:ca*, *snǝžǝ:n*)

o < včasih *o* (*oči:* 'oči')

e < *e* (*nebò:u* 'nebo', *zelǝ:nǝ*, *uəsǝ:ya* 'vesela', *letí:*, *besǝ:ida* 'beseda', *telǝ:ta*)

< *ɛ* (*mesò:u*, *pestì:*)

< redko *o* za *r* (*precǝ:isja* 'procesija')

o < *o* (*gouǝ:p* 'golob', *otrǝ:k*)

< *o* (*zobjǝ:*)

< redko *ǝ* (*do'žən* 'dolžan')

a < *a* (*puačá:te* 'plačati')

< *e* (*a'dən aŋ'ga* 'eden enega')

ə < *ə* (*mǝg'ya* 'megla', *stǝz'da* 'steza',²⁵ *stǝbǝr* 'steber', *pǝ'ku* 'pekel')

< redko *u* (*stǝdǝ:nc* 'studenec')

< redko *ě* (*cǝt'na* 'cvetna')

< prednaglasni *r* pred soglasnikom skupaj z *r* (*ə + r*) (*pǝrstì:* 'prsti' – R ed. ž. sp.)

5.1.3.2 Ponaglasni samoglasniki v zaprtem zlogu

u < *ǝ* (*já:buk* 'jabolko')

< redko *-ov-* (*fá:ruš* 'farovž, župnišče')

e < *e* (*nǝ:sem*, a tudi *nǝ:səm* 'nesem')

< *ɛ* (*pá:met*)

< *ě* (*sǝ:set*)

²⁴ K. Klinar za Plavški Rovt pozna le različico *əlnò:ba* 'lenoba' s popolno onemitivjo prednaglasnega jata.

²⁵ K. Klinar za Plavški Rovt pozna le različico *stǝz'a* 'steza' (< * *stǝdzǝ*). O nastanku različice *stǝz'da* piše Ramovš (1924: 223). Glej še Šivic-Dular 2007.

- < *a* pred istozložnim *j/ĭ* (*dé:ĭŭej* ‘delaj’ – vel., 2. os. ed.), redko drugje (*smé:tena* ‘smetana’)
- < *i* v priponi *-nik* (*ŭó:sounek* ‘oselnik’, toda tudi *kù:rnek*²⁶ ‘kurnik’)
- o* < včasih *a* pred *v* (*bradoví:ca* ‘bradavica’)
- < *a* pred istozložnim *ŭ* v del. *-l* (*dé:ĭ:ŭou* ‘delal’ – 3. os. ed. m. sp.)
- a* < *a* (*žà:gat(é)* ‘žagati’, *dé:ĭŭaté* ‘delati’)
- < *o* (*já:gada* ‘jagoda’, *ná:xat* ‘nahod’, *pó:tak* ‘potok’, *bri:taf* ‘pokopališče’)
- a* < *a* (*xŭà:pəc* ‘hlapec’, *xlè:bəc* ‘hlebec’, *kó:səc* ‘kosec’, *pé:ĭsək* ‘pesek’, *pé:tək* ‘petek’)
- < *i* (*xó:dəm* ‘hodim’, *pró:səm* ‘prosim’ – sed., 1. os. ed.; *jé:zək* ‘jezik’, *pré:šəč* ‘prašič’, *pər ušè:səx* ‘pri ušesih’ – sam., M mn.)
- < *u* (*tré:ĭbəx* ‘trebuh’, *kó:žəx* ‘kožuh’)
- < *ě* (*ŭí:dət* ‘videti’)
- < redko *e* (*né:sem/né:səm* ‘nesem’, *zé:lən* ‘zelen’)

5.1.3.3 Izglasni samoglasniki

- u* < *-ĭ* (*ŭò:gu* ‘vogel’, *kó:tu* ‘kotel’; v deležniku na *-l* za *r*: *dà:ru*, *cvà:ru*, *ŭmà:ru*, *žə:ru*)
- < *-ev* (*plí:tu* ‘plitev’, *cé:rku* ‘cerkev’)
- < *-vi* (*ta pà:ru* ‘prvi’)
- < *-vo* (*kuá:du* ‘kladivo’)
- < *-lo* (*gá:ru* ‘grlo’)
- < *-ěl* v del. *-l* (*ží:ŭu* ‘živel’)
- < *-el* v del. *-l* (*ŭó:tu* ‘hotel’, *ŭé:ĭdu* ‘vedel’)
- < *-il* v del. *-l* (*ŭzí:gnu* ‘vzdignil’)
- ě/ĕ* < *-i* (v nedoločniku: *zdé:ĭtè* ‘sedeti’, *grabì:tè* ‘grabiti’ in *pstì:tè* ‘pustiti’; *nó:sè* – 3. os. ed. sed.; *má:tè* ‘mati’; *gù:nè* ‘oni’; *na mí:zè* – M ed. ž. sp.; *z ženà:mè* – O mn. ž. sp.; *s fà:ntè*, *z lè:ĭtè* ‘z let’ – O ed. m., sr. sp.; v določni prid. prip.: *člouè:škə*, *mərtuá:škə*, *tú:rškə*, *nebè:škə*; *tré:tjə*; v prisl.: *gó:rə* ‘gori’, *dó:lə* ‘doli’, *nó:trə* ‘notri’)
- e* < *-e* (*pò:le* ‘polje’, *mò:rje*, *né:se*, *té:če*, *pé:če*)
- < *-ĕ* (*té:le*; *mí:ze* – R ed. ž. sp., *fá:nte* – T mn. m. sp.)
- ó/ō* < *-u* (*brá:tō* ‘bratu’, *sì:nō* ‘sinu’, *nò:ŭsō* ‘nosu’; *po mé:ĭstō* ‘po mestu’, *ŭ sè:nō* ‘v senu’ – D, M ed. sam., prid. m., sr. sp.)
- o* < *-o* (*lí:po*, *mí:zo* – T ed. ž. sp.)
- a* < *-a* (*já:gada* ‘jagoda’, *guá:ŭa*,²⁷ *xrù:ška* ‘hruška’, *krá:ŭa* – I ed. ž. sp.)

²⁶ R. Razinger ima tu zapisan ozki *ĕ* (*kù:rnek*).²⁷ R. Razinger ima dvakrat zapisano *glá:ŭa* (I ed.) in enkrat *gŭalè:* (R ed.).

5.2 Soglasniki

Soglasniki so nastali iz ustreznih soglasnikov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, ob tem pa še:

5.2.1 Zvočniki

- u* < *w* pred sprednjimi (*u̇i:le* 'vile', *u̇i:n* 'vino', *ueč̇e:rja* 'večerja') in zadnjimi samoglasniki (*u̇ó:la* 'volja', *su̇à:p* 'slap', *u̇ə:rx* 'vrh', *pó:tpuat* 'podplat')²⁸
 < kot proteza pred zadnjimi samoglasniki v vzglasju (*u̇ó:kən* 'okno', *u̇ò:rgle* 'orgle', *u̇ó:sua* 'osla', *u̇ó:uca* 'ovca')
 < *l* pred zadnjimi samoglasniki – švapanje (*u̇à:s* 'las', *m'uȧt* 'mlad', *kou̇ò:rat* 'kolovrat', *du̇à:ka* 'dlaka', *dè:iuoua* 'delala', *pu̇ò:ut* 'plot')²⁹
 < *-l* v izglasju (v del. *-l dè:iuou* 'delal', *bi:u* 'bil'), tudi *-l* pred izglasnim *o* po onemitvi le-tega (*kadi:u* 'kadilo', *č̇e:u* 'čelo', *ši:u* 'šilo', *ḋe:u* 'delo')
- l* < *l̇* (*sṫe:la* 'stelja', *kṙa:l* 'kralj', *że:ṁla* 'zemlja', *kl̇u:č* 'ključ', *u̇ó:la* 'volja', *pel̇a:ṫe* 'peljati')
 < po analogični menjavi med *l* in *v* (*ċe:rkle* 'cerkve', *gual̇e:* 'glave', *sṫa:tle* 'statve')³⁰
- n* < *ṅ* (*ȯ:gən* 'ogenj', *svi:na* 'svinja', *ni:ua* 'njiva', *koṙe:ne* 'korenje', *kam'ṅe* 'kamenje', *loḃa:na* 'lobanja')
- j* (*i*) < redko kot proteza pred sprednjimi samoglasniki (*i̇jgli:ca* 'igo')
 < včasih kot prehodni *j* pred sičniki in šumevci (*u̇i:zda* 'uzda', *ṗa:i̇sxa* 'pazduha', *ṗó:i̇stla* 'postelja', 'gojst 'gozd') – a tudi *ṗa:stxa* 'pazduha'
 < redko *g* pred sprednjimi samoglasniki – narečna palatalizacija velarov³¹
 (*dṙu:i̇ga* 'drugega', *Dò:u̇je* < *dol̇ge*) – toda *noġe:* 'noge'³²
- r* < redko kot epentetični/vrinjeni *r* (*ḟaržò:u* 'fižol', *ḟarži:na* 'kovačnica, fužina')

²⁸ Danes na Dovjem na tem mestu (sicer nedosledno) že govorijo tudi zobnoustnični *v*, npr. *səm vi:dva* 'sem videla'.

²⁹ Švapanje je skupna lastnost vsem tu obravnavanim govorom, npr. *pṙa:ua je* 'prala je', *ku̇à:l smo* 'klali smo'. V Plavškem Rovtu (inf. K. Klinar) je možna tudi asimilacija *lo* > *uo* (švapanje) > *o*, in sicer tako v naglašnem (*kó:bək* 'klobuk') kot v nenaglašnem zlogu (*koḃa:sa* 'klobasa'). Primer take asimilacije z Dovjega: *goḋa:ṫe* 'glodati'.

³⁰ Primer iz Plavškega Rovta: *potkl̇e:* 'podkve'.

³¹ »Palatalizacije velarov ni bilo na Dovjem, v Mojstrani, Zg. Radovini, deloma na Belici in v Podkužah. To velja predvsem za velarna glasova *-k-* in *-x-*, medtem ko *-g-*, verjetno pod vplivom sosednjih gorenjskih govorov (Gorje, Jesenice) do neke mere vendarle kaže prehod v *-j-* /.../. Če pravim, da v imenovanih krajih ni bilo palatalizacije velarov, mislim pri tem na starejši rod domačinov, medtem ko mlajši rod v celoti prevzema gorenjsko palatalizacijo /.../, da ne govorim o številnih priseljencih iz zgornjega dela Doline, ki seveda ohranjajo svoj način govora z nepopolno palatalizacijo velarov« (Čop 1983: 69).

³² Informatorica M. Klinar z Dovjega se še spominja, da so nekoč rekli *u̇u nò:je me żebe*, a sama danes ne govori več tako.

5.2.2 Nezvočniki

b < *p* po disimilaciji *p-p* > *p-b* (*pò:bək* ‘popěk’)

t < redko *k* pred sprednjimi samoglasniki – narečna palatalizacija velarov³³ (*tì:kla* ‘kikla, krilo’, *tì:səlca* ‘kislica’, *tì:mnata* ‘čumnata’, verjetno iz nem. *Kemenate* ← slat. *caminata* (Snoj 2003: 92)) – toda *rokè:* ‘roke’, *ké:ūdər* ‘klet’³⁴

< *kj* pred sprednjimi samoglasniki (*té:i* ‘kje’)

š < redko *x* pred sprednjimi samoglasniki – narečna palatalizacija velarov (*mešé:r* ‘mehur’) – toda *uré:i:xe* ‘orehe’, *mú:xe* ‘muhe’

< *č* pred *k* (disimilacija *čk* > *šk*) (*mà:ška* ‘mačka’, *bá:ške* ‘bačke, butare’ – T mn.)³⁵

č < po asimilaciji *tč* (> *dč*) (*razrè:čət* ‘razredčiti’).

g < redko kot (sekundarna) proteza pred *u* v vzglasju (*gù:neduə* ‘onadva’)

x < redko *t* (< *d*) pred *k* (asimilacija *dk* > *xk*) (*sì:raxka* ‘sirotka’) – toda *suə:tka* ‘sladka’, *ré:i:tkə* ‘redka’, *pò:tkuə* ‘podkev’, *pó:tpuat* ‘podplat’, *otrpré:i:te* ‘odpreti’

< izglasni -*g* (*brè:i:x*, *drò:x*, *snè:i:x*, *stò:x* ‘kozolec’)

5.3 Naglas

5.3.1 Naglasno mesto v besedi je kot v izhodiščnem sistemu, le da sta naglašena refleksa za *e* in *o*, ki sta bila prej pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi, npr. *sé:stra* (< *sestrà*), *kò:sa* (< *kosà*).

5.3.2 Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

5.3.2.1 Dolgi so samoglasniki, ki so bili kratki naglašeni (akutirani) v nezadnjih besednih zlogih (*krá:uə*).

5.3.2.2 Dolgi so samoglasniki po umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasna *e* in *o* (*sé:stra*, *kò:sa*).

5.3.3 Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

Ÿ: < po podaljšavi kratkega akuta v nezadnjem besednem zlogu (*krá:uə*)

< po podaljšavi novega akuta v nezadnjem besednem zlogu (*kò:ža*)

< po umiku naglasa s kratkega končnega zloga na prednaglasna *e* in *o* (*té:ta*, *gò:ra*)

³³ »Na Dovjem, v Mojstrani itd. se namreč -*k*- ni palataliziral, ampak se je ohranil kot *k* tudi pred *e*, *ɛ* in *i* oz. ga je v določenih primerih (predvsem na začetku besede) zamenjal -*t*- (trdi -*t*-, ne palatalizirani -*t*-), kar je do neke mere vendarle vpliv gorenjske oz. še prej ziljsko-koroške palatalizacije: priseljenci niso zmogli izreke -*č*- oz. -*ć*-, -*t*- < -*k*- in ta glas nadomestili s -*t*-) /.../« (Čop 1983: 69).

³⁴ V Plavškem Rovtu, Žerjavcu, Belci narečno mehčanje mehkonebnika *k* pred sprednjimi samoglasniki v *č* (*k* > *č*) še poznajo (npr. *čé:ūdər* ‘kevder, klet’, *ščí:ra* ‘sekira’), na Dovjem pa govorijo le *ké:ūdər*, *skí:ra*, *nogè:* itd., saj ta govor (danes) ne pozna narečne palatalizacije velarov/mehčanja mehkonebnikov.

³⁵ Primera sta s Plavškega Rovta (inf. K. Klinar).

- Ÿ: < stari cirkumfleks (*li:st*)
 'V < naglašeni samoglasnik v zadnjem ali edinem besednem zlogu – novi kratki akut v prvotno zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'kɔn* 'konj', *'mɔš* 'miš')
 V < nenaglašeni samoglasnik (*žélé:īs* 'železo')
 < 'V po umiku naglasa s končnega kratkega naglašene samoglasnika (*uó:sa* 'osa')

6 Izguba glasov

6.1 Samoglasniki

- i* – v prednaglasnih zlogih (*ʒ'gən* 'cigan', *srò:uta* 'sirota', *š'rɔk* 'širok', *u'sɔk* 'visok', *təɾjè:* 'trije', *pəɾjà:tu* 'prijatelj', *žúé:itè* 'živeti')
 – v ponaglasnih zaprtih zlogih (*prí:dga* 'pridiga', *precé:īsja* 'procesija'; *uó:špce* 'ošpice', *pá:lca* 'palica', *guá:žena* 'glaževina, steklo', *jé:tka* 'jetika', *lé:īšəŋk* 'lešnik', *grá:ft* 'grabiti'; *muá:tta* 'mlatita')
 – v izglasju: redko v nedoločniku (*uí:dət* 'videti', *smejá:t se* 'smejati se', *stegnì:t se* 'stegniti se, umreti'); včasih v D, M ed. sam., prid. ž. sp. (*nó:x/nó:gə* 'nogi', *na ušó:kə gó:r(e)* 'na visoki gori');³⁶ v prid. priponi *-ni* (< *-bn̄-j-b*) oz. *-nji* (< *-bñ̄-j-b*), npr. v I ed. (*kà:rstən* 'krstni', *ta zà:dən* 'sprednji')
- u* – v prednaglasnih zlogih (*šši:tè* 'sušiti', *pstì:tə* 'pustiti', *əlpì:ya* 'lupila', *tli:ya* 'tulila', *kpi:ya* 'kupila')
 – včasih v izglasju (*na uó:kno/na uó:kən* 'na oknu', *pər dnè:u* 'pri dnevu, podnevi', *blí:s* 'blizu')
- e* (< *ě*) – v prednaglasnih zlogih (*snò:u* 'seno', *čpì:na* 'črepinja', *zdé:ite* 'sedeti', *dəruò:u* 'enojni plug, drevo', *sjà:tè* 'sejati'); v prid. končnici *-ěga* (*aŋ'ga/əŋ'ga* 'enega'), *-ěmu* (*əŋ'mə* 'enemu')
 – v ponaglasnih zlogih (*uó:rx* 'oreh'; v prid. končnici *-ěga* (*drù:īga* 'drugega', *ušó:g:a* 'visokega'), *-ěmu* (*ušó:kmə* 'visokemu'); v glag. priponi *-ě-* v sed. mn., dv. (*uó:čta* 'hočeta'), v del. *-l* (*uí:duə* 'videla', *uó:tuə* 'hotela')
- o* – v prednaglasnih zlogih (*əncó:* 'nocoj')
 – v ponaglasnih zlogih (*bí:nkštə* 'binkošti')
 – v izglasju v I ed. sr. sp. – maskulinizacija nevter (*čé:u* 'čelo', *sté:gən* 'stegno', *kolé:īn* 'koleno', *uí:n* 'vino', *ží:t* 'žito')
- ə* – v prednaglasnih zlogih (*kè:rə* 'kateri')
 – v ponaglasnih zlogih (*dó:ns* 'danes'; v priponi *-əc* (*kó:nc* 'konec', *pà:uc* 'palec', *məɾjá:sc* 'merjasec', *komò:uc* 'komolec', *mè:īsc* 'mesec'); v priponi *-ək* (*tó:rk* 'torek'))
- a* – v prednaglasnih zlogih (*sni:* 'sani')

³⁶ K. Klinar v Plavškem Rovtu: *u kà:št* 'v leseni skrinji za žito'.

6.2 Soglasniki

6.2.1 V sklopu *pt-* se je *p* včasih reduciral (*táč* ‘ptič’).

6.2.2 *adv-* > včasih *uof-*, pri čemer je *u-* proteza (*uofənt* ‘advent’).

6.2.3 Skupina *-šč-* se je obrusila v *-š-* (*i:šem* ‘iščem’, *ogni:še* ‘ognišče’, *gò:ša* ‘gošča, gozd’, *na te'še* ‘na tešč’, *klé:iše* ‘kleščce’).

6.2.4 V skupini *črě, žrě* je */r/* navadno izpadel (*že'bəl* ‘žebelj’, *ž'bę* ‘žrebe’, *žè:ibəc* ‘žrebec’, *žbè:tək* ‘žrebetek’, *čè:uəl* ‘čevelj’, *čè:išna* ‘češnja’, *čé:ua* ‘čreva’, *čpí:na* ‘črepinja’) – toda *črè:išu* ‘čreslo’.

6.2.5 V sklopu */dn/* je */d/* izpadel (*zapò:una* ‘dopoldne’, *opò:une* ‘opoldne’, *popò:une* ‘popoldne’).

6.2.6 V sklopu */td/* se je */t/* asimiliriral z */d/* v en glas (*pè:deset* ‘petdeset’, *šè:deset* ‘šestdeset’).

6.2.7 V sklopu *tv-*, *sv-* (v zaimkih) se */v/* ne govori (*tò:i tò:iğa* ... ‘tvoj, tvoje-ga ...’, *sò:i sò:iğa* ... ‘svoj svojega ...’).

6.3 Druge posebnosti

6.3.1 Metateza *ogn-* > *gon-* (*goni:še* ‘ognjišče’).

6.3.2 Značilna je tvorba prislovov brez *-j* (*zá:da* ‘zadaj’, *znò:tra* ‘znotraj’, *spò:da* ‘spodaj’, *zgò:da* ‘zgodaj’).

7 Besedila

7.1 Dovje³⁷

»Jes 'tud veli:krá:toŷ na fá:nta govarí:m. Mì: smo domà: na fá:nta. Pa 'tut, 'no, tkò:le dru:k še tù:t. A'ne, 'zei tù:st k so š'li 'bəl u šò:le pa ŷ Lublá:no pa tò: pa študi:rat so 'bəl š'li, a'ne, da so lepò: goŷò:rəl. Tá:kle k pa ní:smo, k smo 'bəl domà: uštá:l, se m pa zdí:, da pa rè:s učà:səx 'kər nē:kei po suò:jəm. /.../«

»Sì:rk smo luši:l, reci:mo tkò:le, pòzi:m, pó:i, u jesè:n smo ga ŷli:čkal pa poctrè:šno né:səl, da se i pošù:šu, pó: smo ga pa dó:l pərné:səl, da smo ga ŷlú:šəl. /.../ Pòzi:m, k je biŷ 'čəs, je pa á:ta našti:mou tá:ko ki:što. Pó: i biŷ pa tkò:la n tá:k kolò:, da se i ŷərté:u, pa n zobè: so bli, da se i tò: lú:šuo. Pó: pa ní: se ŷse ŷdlú:šuo, se i pa na rò:ke mò:gəl. /.../ Tkò: s tù:sto špi:čko odló:mu, pa si s tò: špi:čko dá:rgnu, da z do kó:mca /.../ Tò: i čù:rčəl.«

»Tò: se pa še 'jes spò:unəm, k səm buə še ŷt'rok, smo mì: mé:l xlà:pce pa dé:kle. A'ne, tò: so pəršli: dó:l z Dólé:nzga, pónavá:t so blə z Dólé:nzga. 'Ja, pa 'tut s Primò:rske, tə mlá:di fá:ntje pa pù:nce, k domá: ní:so imé:l, k so ble tē: kà:iže pa ŷeli:k otró:k pa ní:so mé:l dó'ma 'nəč, so ta pə:ru pəršli: na kmè:te, pó: so pa sevè:da na Isení:cax, k je buə fá:bərka, so pa pó:i pómagá:l pa ŷ

³⁷ Informantka za govor Dovjega: Marjana Klinar, 1949.

fá:bærko xódi:l u slù:žbo. /.../ K'le so pa pò:ì, k'le ì bȳa učà:sàx kà:mra, mì: smo ré:kəl uè:žna kà:mra in 'tù:ka so ble pò:ìstle, é:dən al 'pa dvà: xlà:pca sta klé:le ležá:ȳa, mì: smo kú:xno 'təmle mé:l, pò:ȳ mà:nšo. Skò:s smo ìmé:l dé:kle pa xlà:pce, 'ja. Pa še gó:r na vò:rx na ué:š smo ìmé:l 'tut postlá:n, je biȳ é:dən s Primò:rzga 'tut, ə, lé:žou gó:r. 'No, pò: so pa é:n so š'lə čez mé:jo pa so š'li 'tut, é:n je 'šu na Šuè:ck /.../. Pò:ì so pa samì: 'tud začé:l žè 'kəšne xí:še dé:lat, 'ja. /.../«

»G'rem na tí:mnato. 'Təm smo pa sprá:ulá:l, ká:šča za ží:t, pa mesò: se ì sprá:ȳu, a'ne, k se ì pòšù:šu u tè:ləx rà:ufkà:mrax pa so mèsò: pò:ì sprá:vəl u tí:mnato, 'no, pər 'nas je bȳa tò: zgò:rna špà:iza. Pò: so tkò: mé:l narjé:n, a'ne, da se ì tò: ȳbé:sȳo, da se ì šušì:ȳ na zrà:ko 'še. Ó:kən je biȳ, skò:s je mò:gu bit otrè:rt, da ì biȳ z'rək /.../. Pa pò:ì tá:ke stvari: ì bȳ tò: sprà:ȳlen, za kȳà:ne, reci:mo tá:ka posò:da, pí:skri, pa mà:st se ì sprá:ȳa gó:r, žít, 'ja. Pò: smo pa ȳ žít 'tut já:ica dajá:l, da so se sprá:ȳle, /.../ da so 'dəl trà:jale. /.../«

»/.../ Pa má:žəlne smo narè:dlə. (Kaj pa je to?) Má:žəlnè so pa s ká:še. Prosé:na ká:ša, pa glaví:na, pò: pa začì:mbe 'tut. Pò: s pa tá:ke kù:pčke narè:du, tá:ke kè:pce, krù:gəlce, 'no. Pò: se ì pa tà: kù:gəlca pòvì:va u mré:no, ot prešì:ča tà: mré:na. Pò: se pa tò:, spé:češ u rò:ro.«

»Bəl se za là:n spò:mnəm. Smo pòžé:l, pò: se ì pa na mé:jo dá:ȳ, da se ì pòsù:švò, čì:st na tenkò: s mò:gu tkò: pòrazdelì:t, pòžét, pa s po mé:ì pòsù:šu, pò: se ì pa tò: tà:rvò, 'ja. Mé:l so pa za, 'təmle gó:r na ré:brò so ré:kəl, da so tà:rəl. Tò: ì bvò tá:k, da se ì zakù:rvò, se ì 'təm spè:t posù:šu. /.../«

7.2 Plavški Rovt³⁸

»Čú:mnata je bȳa pa špà:iza. /.../ Pər 'nas je bȳa mè:ixən po štè:ngax gó:r, pər Martì:nc gó:r je bȳa pa 'koj naglì:xo 'ke zmè:rej. Pər 'nas je biȳ pa kè:ȳdər 'təm, je pa mè:ixən gò:r šȳò. ȳ čú:mnat je pa blò ȳ'se: 'təm smo pa ìmé:l po ane trì: sodò:ȳe po ane trì:stò lí:trouȳ, smo mó:št dé:ȳal, 'no, pò: ì bȳa pa ena kò:šta, a ué:š, kȳà: ì bȳa kò:šta? (Ne.) Kò:šta so ré:kəl, k so žít nò:tər ȳ ná:dəlne metá:l. /.../ Pa da ní:so má:čk pərš'lə pa da ní:so peregòdá:l. /.../ Je bȳa kukər xí:ša širó:ka čú:mnata, ȳelì:ka. /.../ Čú:mnata ì 'bəl po rò:utarsk 'bəl, k'le pa prà:ȳjo tí:mnata, na Dò:ȳjəm. /.../ 'No, k'le ì biȳ pa ȳò:kən pa 'təm an ȳò:kən, kukər je bȳa xí:ša širó:ka, pa gá:ȳtre nó:tər, a'ne, zazi:dan u tí:stò, tokò:, želé:zje, a'ne, tkò: mó:čno, 'bəl mà:ixne ȳò:kna so ble. 'Təm je bȳa pa 'še na skrì:na, 'še na tá:ka kò:šta, pər 'mò krájə 'səm so bli pa 'maȳ mà:n ná:dəlnè. Tò: smo pa še, če smo tò:le mlé:l, otrò:be pa mò:ko ta kòrù:zno pa tá:k so nò:t nardì:l, da ní: bȳo ȳ'se ȳcpò:da, nè:kej pa ȳcpò:da, a'ne. Pò:ì smo pa 'še gó:r ìmé:lè na ȳè:rx, tò: ì bȳo pa tò:le pò:ì ȳè:lbanò, pa ȳcpò:da ȳè:lbanò, na ȳè:rx je bȳa pa 'še na tí:mnata, 'še na čú:mnata glì:x tkò: ȳlì:ka. Tì:sta ì bȳa pa 'tut tkò: 'maȳ 'bəl zapšè:na 'tud ȳlì:ka, sta ble dvè: kò:šte nò:tər, je šȳò: trì:deset štà:rdeset mè:rəjkou nò:tər tá:kəx po štà:rəndvè:isset kì:l, trì:deset štà:rdeset mè:rəjkou žítà nò:tər! Tò: se

³⁸ Informant za govor Plavškega Rovta: Jože Klinar, rojen 1927 (od poroke živi na Belci).

prà:u desè:t, je tà:užənt ki:l je buo nò:t ži:ta. Pó: so pa utpì:ral tkò:, pa má:u je blo tkò: predelé:n. Ò:x, tò: s kò:ma nò:t zlè:zu, pa na guá:uo. So bli širó:k ná:dəl̩ni. /.../ Pa kò: i fà:in gué:rou nò:tər, pa polé:t mēsò:. Je skò:z uí:su, pa ubè:ne mú:xe nò:tər. Je bua 'mau 'bəl tmà:, ué:š, 'təm. /.../ Tò: i buo uzá:da, k je buo u sè:nc. /.../«

»Tò: so pa snì: Rò:dəl. /.../ 'Jes səm jəx i'mu, 'jes səm pa pò:i sà:ŋkou. 'Jes səm biu u Šu:ic na sʷetò:uənmo pəruè:nstʷo. (Ste bili?) U Dà:uoso. (A res?!)'Ja. Sé:dəmpè:desedga lé:ta. (V jugoslovanski reprezentanci?) Jà:! Smo k'lele smo bli ... Pa sé:stra i bua, tà: k je na Išení:cax pa 'še 'dən z Jesení:c, tərjè: smo bli na sʷetò:uənmu, u sà:ŋkanju na sʷetò:uənmu pəruè:nstʷu u Dà:uoso. (Bravo!) Pó: pa u Á:ustrij na dəržá:uənmo pəruè:nstʷu, smo uli:k xodí:l tak'rət ukrò:x, še ní:səm biu k'lele. 'Ja. Pó: pa ní:səm 'ueč, k səm 'šu z Ró:utoy. Pa mó:ja sé:stra, sʷa bua zmè:rej ta pà:rʷa, k smo bli tkò: nauà:jen tè:ga sà:ŋkana, s tèt:ləx dò:l usà:k dà:n, pa cé:uo zí:mo skò:s. Ò:, tò: i šuò:!'«

7.3 Žerjavec nad Jesenicami³⁹

»No, 'jes se še spò:mnəm k səm biu tá:k fən'təč, səm uò:zu z Góli:ce snò:. Pólét, s ta pà:rumo kó:ncam, zá:dej pa žlá:ife pa nabà:san. 'Təm k ní: š'lə s cé:umo uò:zam, 'ne, i blo tkò: stərmò:, da ní:s mò:gu s cé:umu uò:zəm, ampak s ta pà:rumo dé:lam. Pó:i i blo pa lepò: tá:sa nabà:sna, pó: so pa ucpò:dej dó:l móžà:karjè čaká:l in so uzí:gənl̩i pa na ta zà:dən kó:nc dà:l. Pa se i spè:t napré:i pelá:u. Tkò: so fū:ral, 'no, da se i čì:m 'mən dé:ya pa čì:m 'bəl tkò:. /.../«

»Dərgà:č pa, a'ne, dreuò:, k pá:de, pò:i k je ŋ'kət tkò:, ga zač'neš zdelvát, ga mò:rš ta pà:ru ušpá:cat. A'ne, ga mò:rš ušpá:cat, uè:je p'reč. 'Zej pa al ga skì:ro al ga z žà:go ušpá:caš. 'No, 'zej na žà:go že špá:camo, učà:səx smo pa tò: u'se s skì:ro, a'ne. Prè:x je bua gu:na, 'no, kò: smo že ré:kəl tèt: žà:x ... amerikəŋka. /.../ Pó: i pa 'še né:kej. Če i bua tò: smré:ka, pa tì: k s smré:ko pòdà:ru, s jo mò:gu umá:it, ušpá:cat, pó: s jo pa umà:ju, lú:bje p'reč. In učà:səx so ga na mé:tər, ga i zaré:zou in k se i má:ju /.../, s kò:žarjəm z ga umá:ju in tì:st črè:su se i pò:i pòsù:šu. Tò: so ga pò:i dó:l so ga vòzì:l za za ... lú:ženje ... tì:st črè:su, za stròjì:t /.../ da so lù:žəl s tì:stmo črè:suam, a'ne. Tò: so u'se ponù:cal. Uè:je so pa pò:i pòbrá:l tá:k k ní:so do'ma dərʷá: imé:l, tkò: da i bua gmà:ina čì:sta. /.../ Črè:su i biu samò: ut smré:ke, ker samò: tà: se i umá:ju, drù:x pa 'ne. /.../ K se i pa pòšù:šu, se i pa sá:m zui:u. /.../ K'le so ga pa u Ró:utax so ga pa uéli:k zuòzì:l. /.../«

8 Sklep

Govor Dovjega je po svojih glasoslovnih značilnostih gorenjski govor, ki ima zaradi tesnih vsakodnevnih povezav in migracij prebivalstva v sosednje in

³⁹ Informant za govor Žerjavca nad Jesenicami: Maks Klinar, rojen 1943.

večje gorenjske kraje vedno manj lokalnih (krajevnih) jezikovnih posebnosti in vedno več skupnih značilnosti s sosednjimi gorenjskimi krajevnimi govori. Med najbolj opaznimi značilnostmi tega krajevnega govora, večkrat predstavljenega tudi v jezikoslovni literaturi, je dvoglasniški refleks praslovanskega jata in cirkumflektiliranega *o* (*e:i* in *o:y*), ki pa sta danes tako na Dovjem kot v sosednjih vaseh ohranjena le še v leksikalizirani obliki in nista več systemska. Podobno velja tudi za narečno mehčanje mehkonebnikov, ki je v sosednjih govorih še precej izrazito, na Dovjem pa veliko manj dosledno. Druge tipične gorenjske narečne značilnosti v razvoju samoglasnikov in soglasnikov so tu še zelo dobro ohranjene.

Zanimivo je tudi besedje in oblikoslovna ravnina tu obravnavanih gorenjskih govorov, kar pa je v članku le nakazano s kratkimi besedili in na tem mestu še ni jezikoslovno analizirano.

LITERATURA IN VIRI

Dušan ČOP, 1983: *Imenoslovje zgornjesavskih dolin: disertacija*. Ljubljana.

—, 1991: Imenoslovje jeseniške občine. *Jeklo in ljudje* 6, 61–71.

—, 1995: Imena krajev v jeseniški občini in njihov izvor. *Jeseniški zbornik*, 161–171.

Marc L. GREENBERG, 2002: *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: 2002. (Prevod izvirnika: M. L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg, 2000.)

Silvo TORKAR, Silvo, Metka FURLAN, Janez KEBER, Alenka ŠIVIC-DULAR (ur.), 2007: *Merkufjev zbornik, Jezikoslovni zapiski* 13, 1/2. Ljubljana.

Tine LOGAR, 1954: Dialektična podoba Zgornjesavske doline. *Slavistična revija* 5–7, 145–149. (Kot poglavje z naslovom Narečna podoba Zgornjesavske doline ponovno objavljeno v: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana 1996, 40–43.)

—, 1962/63: Današnje stanje in naloge slovenske dialektologije. *Jezik in slovstvo* 8, 1–6, 307–312.

—, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih /hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: 1981, 29–33. (Ponovno objavljeno v: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana 1996, 243–247.)

—, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana.

Regina RAZINGER, 1967: *Govor vasi Dovje*. Rokopis, nastal pod mentorstvom prof. Tineta Logarja na Filozofski fakulteti v Ljubljani, shranjen v arhivu Dialektološke sekcije ISJ FR ZRC SAZU. Ljubljana.

Jakob RIGLER, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14, 1–4, 25–78. (Ponovno objavljeno v: *Zbrani spisi I. Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole. Ljubljana 2001, 13–57.)

– –, 1967: Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu I. *Slavistična revija* 15, 1–2, 129–152. (Ponovno objavljeno v: *Zbrani spisi I. Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole. Ljubljana 2001, 58–76.)

– –, 2001: *Zbrani spisi I. Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Ur. Vera Smole. Ljubljana.

Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana.

Alenka ŠIVIC-DULAR, 2007: Psl. *stegna v slovenskih govorih. *Merkujev zbornik (Jezikoslovni zapiski* 13, 1/2), 429–440.

Jožica ŠKOFIC, 1997: Fonološki opis govora Kroke (SLA 202). *Jezikoslovni zapiski* 3, 175–189.

– –, 1999: Fonološki opis govora kraja Zgornje Gorje (SLA 198). *Jezikoslovni zapiski* 5, 183–195.

– –, 2000: Fonološki opis govora kraja Lom pod Storžičem (SLA 204). *Jezikoslovni zapiski* 6, 141–154.

PHONOLOGICAL DESCRIPTION OF THE DOVJE LOCAL DIALECT

The article presents the phonological description of the local dialect of Dovje (SLA T195) in Upper Carniola (Gorenjska), compared with some other neighbouring local dialects. The article contains an inventory of phonemes and prosodemes of this dialect, describes their distribution and explains their origin.

The speech has a monophthongal-diphthongal vowel system. The quantitative opposition (long stressed, short stressed and short unstressed vowels) is preserved – there are also intonation oppositions on long stressed vowels. Either long or short stressed vowels can occur in any syllable. All Slovene stress-shifts have occurred in this dialect. The vowel system of Dovje local dialect consists of the following long stressed vowels: 'i, 'e, 'e, 'a, 'o, 'o, 'u, 'a:r, but also 'e_i (< *ě, for example *plé:iša* 'pleša') and 'o:u (< *ô, for example *nò:us* 'nos'); short stressed and unstressed vowels are exposed to strong dialect reduction. The consonant system (of voiced and voiceless consonants) is similar to that of the standard language except for the distribution of consonants. The voiceless consonants assimilate to the following consonant, in word-final position only voiceless consonants can occur. Also typical for the Upper Carniolan dialect is the hardening of *l̥* into *l* and *n̥* into *n*. Various consonant changes also occur (assimilation, dissimilation, differentiation), e.g., the group -šč- has changed into -š-; palatalisation of velars *k*, *g*, *x* before *i*, *e* is still strong (npr. *mú:še* 'muhe', *drù:iġa* 'drugega').

This phonological description has been prepared on the basis of dialect recordings from 1967 (the material was collected with the questionnaire for Slovene Linguistic Atlas), complemented by recordings of dialect speech made in 2013.

Fonološki opis govora grada Gerovo (prema zapisu Božidara Finke)¹

JANUŠKA GOSTENČNIK

*Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 4,
SI – 1000 Ljubljana, januska.gostencnik@zrc-sazu.si*

SCN VI/1 [2013], 38–58

V pričujočem prispevku je prikazan govor kraja Gerovo v Gorskem kotarju v Republiki Hrvaški v obliki fonološkega opisa. Opis sloni na gradivu, ki ga je zbral Božidar Finka leta 1966 za tedanji Srpsko-hrvatski dijalektološki atlas. Vendar pa v nekaterih primerih ni bilo mogoče z gotovostjo vzpostaviti sistema. Zato je gradivo dopolnjeno z gradivom, ki je bilo zbrano z lastnim terenskim delom v kraju Gerovo. Govor hrvaška dialektologija tradicionalno uvršča med kajkavske govore hrvaškega jezika, vendar pa ta ne izkazuje kajkavskih definicijskih lastnosti, temveč slovenske. Zato se v opisu izhaja iz izhodiščno splošnoslovenskega fonološkega sistema.

In this paper the phonology of the dialect of the town of Gerovo in Gorski kotar in Croatia is presented in the form of a phonological description. The description is based on the material collected by Božidar Finka in 1966 for the Serbo-Croatian dialectological atlas. In some cases the system could not be determined, therefore additions were made with the material gathered by the author in the town of Gerovo. Traditionally, Croatian dialectology classifies the speech of Gerovo as a variety of the Kajkavian dialect group, but the Kajkavian determinative characteristics can not be applied to it. However, Slovene characteristics can be. Therefore, in the description of the speech we take the basic Slovene system as a point of departure.

Ključne besede: Gorski kotar, goransko narečje, kajkavsko narečje, fonologija, prozodija

Key words: Gorski kotar, goranski dialect, Kajkavian dialect, phonology, prosody

---

---

¹ Opis je govora grada Gerovo nastao prema zapisu dr. Božidara Finke godine 1966. za (tadašnji) Srpskohrvatski dijalektološki atlas. Zapis, napravljen prema Upitniku za Srpskohrvatski dijalektološki atlas, pregledao i *pronašao* je *sve u redu* M. Hraste.

0 Uvod²

Govor grada Gerovo u Gorskom kotaru u Republici Hrvatskoj hrvatska dijalektologija uvrštava u goranski dijalekt kajkavskog narječja. U fonološkom se opisu proizlazi iz zapisa Božidara Finke. Mjestimice napravljene su dopune građe koje su rezultat vlastitog terenskog istraživanja (ovi su primjeri podcrtani). Naime, građa Božidara Finke ponekad upućuje na to da je govor u postupku gubljenja kvantitativnih opozicija, a i novo prikupljena građa to potvrđuje. Dakle, nova je građa isključivo dopuna staroj (npr. kod jata gdje nema nikakvih nedoumica³ nova građa nije napisana jer su refleksi identični onim koje je zapisao Božidar Finka) na mjestima gdje izgleda da refleksi nisu jasni.

U fonetskoj su transkripciji ovog rada napravljene neke promjene u odnosu na rukopis Božidara Finke, naime:

- grafem *h* koji označava bezvučni velarni spirant zamijenjen je grafemom *x*,
- grafem *ɔ* zamijenjen je s grafemom *o* koji je u upotrebi za HJA,
- kad je *u* dio diftonga (npr. *uo* ili *uō*) u ovom je radu uvijek zastupan grafemom *u*,
- *w* koji označava bilabijalni frikativ zastupan je grafemom *u*.

1 Prozodija

1.1 Inventar

Fonološki su relevantni samo kvantiteta te mjesto naglasaka. Opreka je po kvaliteti ukinuta. Dakle, u inventaru se prozodema pojavljuju samo dva akcenta, dugi i kratki. Nema nenaglašenih dužina. Prema tome, dugi vokali mogući su samo pod akcentom, a kratki mogu biti bilo naglašeni bilo nenaglašeni.

1.2 Distribucija

Kratki i dugi naglasak mogu se ostvariti na svakom slogu u riječi osim na otvorenoj ultimi. Nenaglašenih dužina nema.

² Tekst je pisan fontom ZRCola koji je na Institutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU u Ljubljani razvio Peter Weiss.

³ Nekoliko primjera: *brĕĭk*, *rĕĭč*, *lĕjska*, *dĕĭlan* 1. sg. ‘raditi’; *brĕĭza*, *nevĕĭsta*, *mĕĭstu*, *kalĕĭnu*, *palĕĭnu*.

1.3 Podrijetlo

Karakteristična je najprije progresivna metataksa cirkumfleksa. To je tipično slovenski pomak i smatra se prvom izoglosom koja odvaja slovenski jezik od ostaloga južnoslavenskog zapada (Lončarić 1996: 22).

Poslije progresivne metatakse cirkumfleksa idući je akcentski pokret bio povlačenje akcenta sa završnoga otvorenog sloga na prethodeću duljinu (*stějna* // *stěna*, *zvěizda*). Slijedi duženje nekad skraćenog starog akuta izvan ultime (*dvā brāta*, *lopāta*, *jāpka* ‘jabuka’, *jāgada*, *srāka*, *kalějnu/-o*, *dějju/-o*, *cějista* // *cěsta*, *lějtu/-o*), no, zbog internog razvitka vokala *i* danas možemo naći na tim slogovima kračinu (*kazica* ‘zdjela, činija’, *lasica*, *sity*).

Došlo je i do drugih akcenatskih pokreta kao što su povlačenje akcenta sa završnoga kratkog otvorenoga sloga na prethodeću kračinu, dakle na prethodeći *e* ili *o* (sln. tzv. »umik na prednaglasno kračino«):⁴ *šjěstra*, *žjěna* (// *žěna*), *čjěju/-o* (// *čěju*) ‘čelo’, *buōsa* (// *bōsa*) N sg. neod. f. ‘bos’; kronološki kasnije još do povlačenja akcenta na poluglas u prethodnom slogu (sln. tzv. umik na prednaglasno nadkračino): *māgva*, *mōgva* ‘magla’.

Regresivna metataksa cirkumfleksa daje često, kako bismo i očekivali, kratki slog (*sýnu* ‘sijeno’, *jímy/-i* ‘ime’, *věčir/-yr*, *věčir*, *děvyt*, *děsyt*, *gāspūt* ‘pop’, *kākuš*,⁵ *pěru*, *kāsti*, *zābi*), ali ponekad i dugi (*tiěju/-o*, *lěpu*, *gāuop*, *gāuup*, *kārin*) gdje bi mogla dužina biti i posljedica analogije. Ipak, vokalizam pokazuje kako je regresivna metataksa sekundarna što znači da je regresivna metataksa cirkumfleksa relativnokronološki gledajući mlađa od vokalske disimilacije (*sýnu*) odnosno akanja (*gāspūt*, *kākuš*, *kāuu*), dakle do promjene *o* > *a* došlo je prije metatakse.

U primjerima kako što su: *uōky/-o*, *uōčy/-e*, *uōbras*, razvoj je najvjerojatnije išao ovako: *okó* > *akó* > *uakó* > *uáko* > *uóko*, dakle, možda se radi o pozicijskom razvoju. To nam potvrđuju i primjeri kao što su *žāuost* ‘žalost’ in *uopāta*⁶ ‘lopata’ gdje bi u nenaglašenoj poziciji svakako očekivali vokalsku redukciju (akanje). Teoretički, razvoj bi mogao ići i ovako: *okó* > *uokó* > *uóko*, ali ovim putem ne možemo objasniti primjere kao što je *žāuost*.

Međutim, vlastita terenska istraživanju pokazuju ovakvu sliku: *uōku*, *uōči* / *uōka*, *uōbras*. Dakle, kračinu.

Vjerojatno u isto doba, naime, refleksi su isti, došlo je do povlačenja novog dugog akuta sa završnoga otvorenog ili zatvorenog sloga na pretposljednji slog⁷ (*srāmak* < psl. *siromáxъ ‘siromah’, *mýxur* < psl. *měhúrъ ‘mehur’).

⁴ U ovom ćemo radu upotrebljavati izraz koji je prihvaćen u slovenskoj dijalektološkoj terminologiji, dakle »umično naglašeni *e* i *o*« (u razdjelju Podrijetlo kraće »um. nagl.«).

⁵ Gerovo 2012: *kākuš*.

⁶ Uz dubletu *uapāta*.

⁷ Na ovom je mjestu upotrebljen doslovni prijevod izraza kojeg je upotrebio dr. Tine Logar u svojoj raspravi o semiškom govoru u Beloj krajini, dakle *umik novega dolgega akuta z zadnjega odprtega in zaprtega zloga na predzadni zlog* (Logar 1996: 206). Naravno, riječ je o govoru u kojem je ukinuta opreka po kvaliteti. Dalje, na istom mjestu, Logar

Inače, taj je pokret poznat nekim slovenskim dijalektima, naime belokranjskim govorima, kostelskom dijalektu i jednom govoru poljanskog narječja (Javorje nad Poljanami).⁸

Došlo je i do povlačenja kratkog cirkumfleksa (nastalog prema metatoniji iz kratkog akuta porijeklom iz skraćenog starog dugog akuta i novog akuta na kraćini) sa završnoga zatvorenog sloga na pokraćeni preposljednji slog (*buḡgat* ‘bogat’ < sln. *bogāt* < psl. *bogāťь; *vysok/-ak* < sln. *vīsok* < psl. *vysòkъ, *šyrak* < sln. *šīròk* < psl. *šīròkъ).⁹

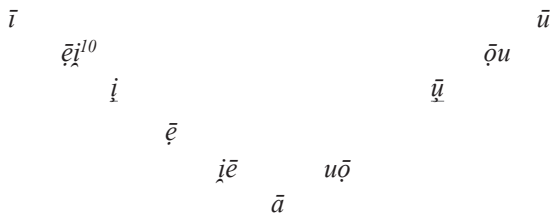
Novi se dugi cirkumfleks odražava kao dužina (*mužīnčak/-ok* ‘mali prst’, *pěsma* (// *pěisma*), *glědamu/-o* // *glědamu/-o*, *besěida*, *lěita* Npl ‘godina’, *měi-sac/-oc*, *krāvji*, *stāry* (uočā), *zdrāvje*, *būbən* ‘bubanj’), rijetki i nesistematični su neki primjeri za kraćinu (*mlinar* ‘mlinar’).

2 Vokalizam

2.1 Inventar

Inventar vokala govora grada Gerovo čini po deset jedinica u dugome naglašene slogu i po deset jedinica u kratkome naglašene slogu.

2.1.1 Dugi naglašeni

kaže »Refleksi novonaglašanih samoglasnikov so isti kot pri umiku dolgega starega cirkumfleksa. To dejstvo dokazuje, da gre v obeh primerih za časovno isti naglasni umik.«

⁸ U ovom će se radu u razdjelju *Podrijetlo* za ovaj pokret upotrebljavati izraz »nakon regresivne (reg.) metatakse dugog akuta«.

⁹ U ovom će se radu u razdjelju *Podrijetlo* za ovaj pokret upotrebljavati izraz »nakon regresivne metatakse kratkog metatoničnog cirkumfleksa (nakon reg. metatakse met. cirk.)«.

¹⁰ Interpretirati se može i kao $\bar{e}^i$ i kao $\bar{e}^j$.

2.1.2 Kratki naglašeni

<i>i</i>	<i>y</i>	<i>ü</i>	<i>u</i>	
	<i>ɛ</i>	<i>ə</i>	<i>ɔ</i>	
	<i>e</i>	<i>o</i>		
		<i>a</i>		+ <i>r</i>

2.1.3 Nenaglašeni

<i>i</i>		<i>y</i>		<i>ü</i>		<i>u</i>
						<i>ʉ</i>
	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ə</i>	<i>ɔ</i>	<i>o</i>	
		<i>ɛ</i>		<i>ɔ</i>		
			<i>a</i>			

2.2 Realizacija

Diftong *ou* ostvaruje se i otvoreno, kao *ou*: *souza*, *pouš* ‘puž’, *souncę* ‘sunce’, *poun* ‘pun’.

Diftong se *uo* često ostvaruje otvoreno, kao *uo*: *muoren* ‘mogu’ (// *moren*), Npl *nuosy/-ę* ‘nos’, *nuoga* (// *noğa*), *duoba* (n) ‘dob, doba’, *buosa* (*bōsa*) N sg. neodr. f. ‘bos’, *puosy* ‘posao’, *puomoč* ‘pomoći’, *debuōka* N sg. neodr. f. ‘dubok’.

Diftong *uo* ostvaruje se kao *ua* u primjeru *puāpār* ‘papar’.

U poziciji iza *r* fonem se *ei* ostvaruje kao *ēi*: *srēidān* (*přst*), *rēizat* (// *rēzat*) ‘seći’.

Fonem se *o* ostvaruje zatvoreno, kao *o* u primjerima: *moren* (// *muoren*) 1. sg. prez. ‘moći’, *mogu* (// *mōgu*) 3. sg. pf. m. ‘moći’, ili kao još zatvorenije *ʉ* u primjerima: *vūsta*, *dnū/-o* ‘dno’, *tūu/-o* ‘tlo’, *stū/-o* ‘100’.

U poziciji iza *ʉ* fonem se *a* u naglašenoj poziciji ponekad ostvaruje kao *a*, dakle kao *a* pomaknuto nazad prema *o*, u primjerima: *uāsy* (f.) ‘kosa, vlasi’ i (*uāftič* //) *uāftič* ‘lakat’.

No, vlastit terenski rad pokazuje ponekad labijalizaciju *a* i u sasvim nevtralnoj poziciji. Ali nigdje labijalizacija nije utoliko uvjerljiva da bismo opravdano mogli ispostaviti *a* kao poseban fonem. Nekoliko primjera: A pl. *za živāli*, *zājc*, *māša*.

2.3 Distribucija

Svi vokali mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dok su diftongi uvijek naglašeni i dugi. Nenaglašeni kratki vokali mogu biti i u prednaglasnome i znanaglasnom položaju, dok nenaglašenih dužina nema.

Posljedice su moderne vokalne redukcije:

Vokalska redukcija, tzv. akanje, u primjerima: prednaglasni slog: *nasnica*, *abista* ‘bubreg’, *dvariščę* ‘dvorište’, *kazica* ‘zdjela, činija’, *kašenica*, *matika* ‘motika’, *kabiŭa* ‘kobila’, *kaščica* ‘koštica’, *pašiyat* ‘slati’, *dabięę*, *dabiŭa*, *paduŕjyt*, *gavarışte* ‘govorite’, *kalęinŭ/-ŕ* ‘koleno’; znanaglasni slog: *jągada* ‘jagoda’, *mrámar*¹¹ ‘rovac’.

2.4 Podrijetlo¹²

2.4.1 Dugi naglašeni

ger.	izvor	grada
<i>ī</i>	< *ī-	<i>sīn</i> , ¹³ <i>zīt</i> ‘zid’, <i>žīr</i> ‘žir’; <i>mŭžīnčęk/-ŕk</i> ‘mali prst’, <i>bravīnc</i> ‘mrav’, <i>malītva</i> ; <i>cvīly</i> ‘vrišti’, <i>spī</i> 3. sg. prez. ‘spati’; <i>krīŭŭ/-ŕ</i> ‘krilo’, <i>blīzy</i> ‘blizu’, <i>pīsmŭ/-ŕ</i> ;
	< *i-	<i>sīr</i> ‘sir’, <i>strīna</i> ‘gospoda’, <i>sykīra</i> ‘sjekira’, <i>štīry</i> ‘4’, <i>žītu</i> ;
	< *ē-	<i>šīst</i> ‘6’, <i>pīč</i> ; <i>zmīrŕn</i> ‘uvijek’; <i>vesīŭa</i> ‘vesela’;
	< *ĕ-	N pl. <i>rībra</i> (// <i>rĕbra</i>), <i>sīdęn/-ŕn</i> ‘7’, <i>sīdmy</i> ‘7’, <i>ščīra</i> ‘jučer’, <i>zĕlē</i> // <i>zīlē</i> ‘kupus, zelje’;
	< *ĕ-	<i>pīt</i> ‘5’, (<i>grĕīdęl</i> //) <i>grīdęl</i> ‘gredelj’, <i>pītok</i> , ¹⁴ <i>rīp</i> ‘rep’, <i>pīst</i> , <i>spīke</i> ‘opet’;
	< *ĕ-	<i>dītęla</i> ‘detelina’; ¹⁵

¹¹ *Mrámar* po disimilaciji iz nar. *mramor* < psl. *mormorъ ‘bramor’.

¹² Spojnica na desnoj strani ishodišnog vokal označava da se radi o slogu koji nije ni stražnji ni jednosložan, dakle barem dvosložan. A spojnica na lijevoj strani vokala označava suprotno, to je stražnji slog odnosno jednosložna riječ.

¹³ Usp. izvor kratkog *i*. Vlastito terensko istraživanje dalo je dvojake rezultate, dakle kraćinu i dužinu: *sīn* i *sīn*.

¹⁴ Usp. razvoj *ĕj*.

¹⁵ Usp. izvor *ī*.

ger.	izvor	grada
<i>ēi</i>	< *ē-	<i>bēīya</i> // <i>bīya</i> , <i>bēīyu/-o</i> N sg. neodr. f./n. 'bijel', <i>brējst</i> 'brijest', <i>cvējt</i> 'cvijet', <i>dvējstu/-o</i> '200', <i>kasēinc</i> 'gusjenica', <i>lējk</i> 'lijek', <i>lējp</i> 'lijep', <i>lējn</i> 'lijen', <i>mēix</i> 'mijeh', <i>fprējk</i> 'preko', <i>snējk</i> 'snijeg', <i>zvēr</i> // <i>zvēr</i> 'zvijer', <i>žlējp</i> 'žlijeb', <i>besējda</i> , <i>lējta</i> N pl. 'godina', <i>mēisac/-oc</i> , <i>pēisma</i> // <i>pēsma</i> , <i>plēsən</i> (// <i>plēsən</i>) 'plesan', <i>pandēlak/-ok</i> 'ponedjeljak', <i>srējda</i> 'srijeda', <i>srējdon/-ən</i> 'srednji', <i>rēidak/-ak</i> 'redak', <i>zējxa</i> 3. sg. prez. 'zijevari'; <i>dējite</i> 'dijete', <i>dlējta</i> // <i>dlēta</i> 'dlijeto', <i>stējna</i> // <i>stēna</i> 'stijena', <i>strējya</i> 'munja', <i>vrējme</i> 'vrijeme', <i>vlē(j)č</i> 'vući', <i>zvējzda</i> 'zviježda';
	< *ē-	<i>cējsta</i> // <i>cēsta</i> 'cesta', <i>dējyu/-o</i> 'posao', <i>kalējnu/-o</i> 'koleno', <i>lējtu/-o</i> 'ljeto', <i>mējstu/-o</i> // <i>mēstu/-o</i> 'mjesto', <i>mrējza</i> 'mreža', <i>nedējla</i> 'nedelja', <i>plējt</i> 'plijeviti', <i>rējpa</i> 'repa', <i>sējkat</i> (// <i>sēkat</i>) 'seći', <i>sējme</i> // <i>sēme</i> 'sjeme', <i>səsējda</i> 'susjeda', <i>smrējka</i> 'smreka', <i>strējxa</i> 'krov', <i>tējme</i> 'tjeme', <i>vrējča</i> (// <i>vrēča</i>) 'vreća', <i>zrējt</i> 'zreti';
	< *ē-	<i>glējdamu/-o</i> // <i>glēdamu/-o</i> 1. pl. prez. 'gledati'; <i>grējdəl</i> (// <i>grīdəl</i>) 'gredelj', <i>pējtak/-ok</i> 'petak', ¹⁶ <i>zējgon/-ən</i> 'žedan';
<i>ī</i>	< *ē-	<i>mīt</i> 'med';
	< *ē-	<i>pīrje</i> , <i>pagrība</i> G sg. 'pogreb', <i>mīčən</i> 1. sg. prez. 'metati';
	< *ē-	<i>glīdan</i> 1. sg. prez. 'gledati';
	< *ē-	<i>dītəlca</i> 'detelina', <i>paklīknit</i> ;
<i>ē</i>	< *ē-	<i>črēšna</i> 'trešnja', <i>pēsma</i> (// <i>pēisma</i>); <i>lēšnyk</i> 'lješnjak'; <i>klēščę</i> 'klijesta', <i>gnēzdu</i> // <i>gnējzdu/-o</i> 'gniježdo', <i>mlēku/-o</i> 'mlijeko', <i>vlē(j)č</i> 'vući';
	< *ē-	<i>dēt</i> (// <i>dēt</i>) 'deti', <i>nevēsta</i> 'snaha', <i>vēverca</i> , <i>vējmu</i> 1. pl. prez. 'znati';
	< *ē-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>dēkle</i> 'devojka', <i>lēpu</i> 'adv. lepo';
	< *ē-	<i>vyčērja</i> // <i>vyčīrja</i> ;
	< *ē-	<i>vesējly</i> 'veselje', <i>čēsən</i> // <i>čēsən</i> 'češnjak', <i>jējs</i> ¹⁷ 'jež', <i>glēžna</i> // <i>glēžna</i> 'gležanj', <i>zēlē</i> // <i>zīlē</i> 'kupus, zelje';
	< um. nagl. <i>e</i>	<i>čēju</i> // <i>čīēju/-o</i> 'čelo', <i>žēna</i> // <i>zīēna</i> 'žena';
	< *ē-	<i>pēst</i> // <i>pīst</i> 'pregršt'; <i>glēdamu/-o</i> // <i>glējdamu/-o</i> 1. pl. prez. 'gledati', ¹⁸ <i>gavēdna</i> 'govedina', <i>šētaju</i> (// <i>šīētaju/-o</i>) 3. pl. prez. 'šetati'; <i>zēpst</i> // <i>zīpst</i> 'zepsti';
	< *ē-	<i>ardēča</i> 'crvena';

¹⁶ Usp. izvor *ī*.

¹⁷ Glas *ī* u ovom i sljedećem primjeru nije sustavni dio diftonga, nego se radi o tzv. prije-laznom *j*. Gledaj razdeljak 3.3 o podrijetlu glasa *j*.

¹⁸ Usp. izvor *ī*.

ger.	izvor	grada
<i>iē</i>	< um. nagl. <i>e</i>	<i>čĕyū</i> // <i>čĭĕyū/-o</i> 'čelo', <i>siĕyū/-o</i> 'selo', <i>siĕstra</i> , <i>ziĕna</i> (// <i>zĕna</i>) 'žena', <i>diĕbyū/-eū</i> 'debeo', <i>riĕčan</i> 1. sg. 'reći', <i>patĭĕče</i> 3. sg. 'poteći', <i>siĕduo</i> , <i>ziĕmla</i> , <i>ziĕna</i> (// <i>zĕna</i>);
	< eV ispred * <i>-i</i> , * <i>-j</i> ¹⁹	<i>tĭĕuoc/-uoc</i> 'tele', <i>vjĕlyk</i> // <i>viĕlyk</i> 'velik';
	< * <i>ĕ-</i>	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>tĭĕyū/-o</i> 'tijelo';
	< * <i>ĕ-</i>	<i>griĕda</i> 'greda', <i>nariĕdit</i> ;
	< * <i>a-</i>	u primjeru: <i>diĕleč</i> 'daleko'; ²⁰
<i>ā</i>	< * <i>ā-</i>	<i>dār</i> , <i>duān</i> (m.) 'dlan', <i>stvār</i> , <i>v^uāt</i> 'klas', <i>gās</i> 'gaz', <i>guāt</i> 'glad', <i>guāva</i> , <i>xuāt</i> 'hlad', <i>xuādən/-on</i> 'hladan', <i>kuās</i> 'klas', <i>jāk</i> 'jak', <i>māst</i> 'mast', <i>muāt</i> 'mlad', <i>tāt</i> 'lopov', <i>vrāk</i> 'vrag', <i>grāp</i> 'grab', <i>zāuoc</i> , <i>uāja</i> 'pas: laje', <i>krepāya</i> 3. sg. pf. f. 'krepati', <i>krāvji</i> 'kravlje', <i>stāry</i> (<i>uoča</i>) N sg. odr. m. 'star', <i>zdrāvje</i> 'zdravlje', <i>zājc</i> ²¹ , <i>xrāst</i> 'hrast', <i>krātokl/-ək</i> 'kratak'; <i>muāda</i> N sg. neod. f. 'mlad', <i>rāst</i> 'rasti', <i>uāknū</i> // <i>vūāknū</i> 'vlakno';
	< * <i>ā-</i>	<i>jāgada</i> 'jagoda', <i>jāpka</i> 'jabuka', <i>kāmənə</i> 'kamen', <i>lopāta</i> , <i>māty</i> , <i>apājokl/-ək</i> 'pauk', <i>pāst</i> 'pasti', <i>rāmę</i> , <i>slāp</i> 'slab', <i>spāt</i> 'spati', <i>srāka</i> 'svraka', <i>tkāt</i> 'tkati', <i>zāuost</i> 'žalost', <i>kāuoc/-oc</i> 'kolac', <i>pālca</i> 'štap';
	< * <i>a-</i>	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>blāgo</i> 'stoka, blago', <i>uāsy</i> 'kosa, vlasi', <i>zākaj</i> 'zašto';
	< * <i>ǝ-</i>	<i>dān</i> , ²² <i>vās</i> , <i>uāš</i> 'laž', <i>māxavina</i> ;
	< * <i>ǝ-</i>	<i>māša</i> 'misa', ²³ <i>pāsji/-y</i> 'pasji', <i>mālən/-on</i> 'mlin';
	um. nagl. <i>ə</i>	<i>stābuū/-o</i> 'stablo';
	< * <i>o-</i>	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>gāuop</i> 'golub', <i>kārin</i> 'korijen';

¹⁹ Regresivna metataksa naglaska iz issln. *-ǝ kad nije u poziciji ispred sonanta na kraju riječi i iz issln. *-i kad nije u poziciji iza suglasničkog skupa (ne)sonant + sonant (Šekli 2007: 34).

²⁰ Razvoj bi prema tome išao ovako: *diĕleč* < **dēleč (ponaša se kao tzv. umično nagl. *e*) < **delèč < **dalèč ← *dalèče).

²¹ Usp. izvor kratkog *a*.

²² Ibid.

²³ Vlastit terenski rad u ovom leksemu pokazuje a pomaknuto nazad prema o (tzv. labijalizirani *a*).

ger.	izvor	grada
uō	< *ǫ-	ruōka 'ruka';
	< *ō-	" <i>uōsən/-on</i> '8', <i>uōjstər</i> 'oštar', <i>uōsounyk</i> // <i>uōsōnyk</i> 'vodir', <i>gryxuōta</i> 'grjehota', <i>nuōsyu</i> 3. sg. pf. m. 'nositi', (<i>prūsın</i> //) <i>pruōsın</i> 1. sg. prez. 'prostiti', <i>vysuōki</i> N sg. odr. m. 'visok';
	um. nagl. o	<i>uōfca</i> 'ovca', <i>uōknū</i> (// <i>ōknū</i>) 'prozor', <i>uōsa</i> 'osa', <i>uōna</i> 'ona', <i>uōsua</i> // <i>uōsua</i> 'brus', <i>šyruōka</i> N sg. neod. f. 'širok', <i>puōkle</i> 'poslije', <i>pa nuōčy</i> 'noću', <i>uōgən</i> (// <i>ōgən</i>) 'vatra, oganj', <i>uōgən</i> , <i>uōry</i> // <i>ōrou</i> 'orao', <i>uōsy</i> , <i>puōtōk</i> 'potok', <i>puōtōk</i> , <i>čūōvyk</i> , <i>vuōzyt</i> 'voziti', <i>duōbyt</i> 'dobiti', <i>pruōsyt</i> 'moliti';
	< oV̇ ispred *i, *-j ²⁴	<i>k^uōsac</i> 'kosac', (<i>mōlc</i> //) <i>muōlc</i> 'moljac', <i>uōvəs/-os</i> 'ovas', <i>ftuōrək/-ok</i> 'utorak', ²⁵ nakon prijelaza *l > ū i asimilacije: <i>uōnc</i> 'lonac';
	< *o-	nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>uōfčar</i> 'ovčar'; nakon reg. metatakse met. cirk.: <i>buōgat</i> 'bogat', <i>puōtput</i> ;
uō	< *ō-	(<i>mōren</i> //) <i>muōren</i> 1. sg. prez. 'moći', <i>kuōjn</i> ;
	um. nagl. o	<i>buōsa</i> (// <i>bōsa</i>) N sg. neod. f. 'bos', <i>duōba</i> (n.) 'dob, doba', <i>nuōga</i> (// <i>nōga</i>), <i>puōsy</i> 'posao'; <i>kuōza</i> , <i>guōra</i> // <i>gāra</i> , ²⁶ <i>kuōtu</i> , <i>nuōsa</i> G sg., <i>duōbīt</i> , <i>zuōve</i> 3. sg. 'zvati';
	< oV̇ ispred *i, *-j ²⁷	<i>kuōnc</i> , <i>uōvos</i> ;
	< *ǫ-	<i>vuōgu</i> 'ugao'; ²⁸
ū	< *ō-	<i>xūđin</i> 1. sg. prez. 'hoditi', <i>nūsın</i> 1. sg. prez. 'nositi', <i>mūlın</i> 1. sg. prez. 'moliti', <i>prūsın</i> 1. sg. prez. 'prostiti'; ²⁹
	< *ǫ-	<i>gūba</i> ;
ōu	< *ǫ̆-	<i>vō^uk</i> 'vuk', <i>žōut</i> 'žut', <i>žōuč</i> 'žuč'; <i>dōuk</i> N sg. neod. m. 'dug', <i>kōuk</i> (// <i>kōk</i>) 'kuk'; <i>bōuxa</i> 'buha', <i>žō^una</i> 'žuna';
	< *ǫ̆-	<i>vōuna</i> 'preda';

²⁴ Vidi napomenu 19.

²⁵ Usporedi Gerovo 2012: *tuōrōk*.

²⁶ Drugi primjer vjerojatno analogija prema kosim padežima (G sg. *gāri*).

²⁷ Vidi napomenu 19.

²⁸ Usp. izvor *ō*.

²⁹ Usp. izvor dugog *ū*.

ger.	izvor	građa
ōu	< *f̄-	sō ^u ncę ‘sunce’; sō ^u za ‘suza’;
	< *ō-	mō ^u gu (// mō ^u gu) 3. sg. pf. m. ‘moći’;
ū	< *ō-	grū ^u bje’ groblje’, grū ^u zdje’ grožđe, kū ^u ža ‘koža’, kū ^u ra ³⁰ ‘kora’, nū ^u f N sg. neodr. m. ‘nov’, prū ^u syn (// prū ^u šyn) 1. sg. prez. ‘prostiti’, vūr ‘vir (duboko mjesto u potoku, reci, jezeru)’, ³¹ xū ^u ja ‘jela’;
	< *ō-	gnū ^u j, xūr ‘tvor, sln. dihur’, mūr ^u je ‘more’, tvūr ‘čir’ (sln. tvor), zgūn ‘zvono’, nū ^u č (// nū ^u č), ³² mū ^u č, rū ^u k ‘rog’, pū ^u lje (// pū ^u lje), ³³ nū ^u ft, ³⁴
	< *ō-	mū ^u s ‘muž’, zū ^u p ‘zub’; bū ^u bən ‘bubanj’; pūt ‘put’, kū ^u t, strū ^u čje ‘grah’, vrū ^u č ‘vruč’; mū ^u ka ‘brašno’;
	< *ō-	tū ^u ča;
ō	< *o-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: uō ^u ky/-o, uō ^u čy/-e; uō ^u bras ‘lice’; ³⁵
ō̄	< *ō-	pozicijsko nakon asimilacije u primjeru: pau ^u ō ^u žən (f pau ^u ō ^u žna) ‘ravan’
	< *ō-	pozicijsko: vō ^u gy ‘ugao’, ³⁶ žeu ^u ō ^u dəc (// žeu ^u ō ^u dəc), žeu ^u ō ^u dəc;
	< *ō-	pozicijsko nakon asimilacije u primjeru: uō ^u vək ‘lak’;
(+f̄)		G p ^u fs (// p ^u fs);

³⁰ Vjerojatno vokalizam prikazuje refleks psl. *(s)kōra (glej Be III: 246).

³¹ Dugi vokal -u- prikazuje psl. *vor^ub (b) (usp. sln. vōr, vōra ‘splav iz debel’ u Be IV: 344), iako semantički ne odgovara potpuno.

³² Usp. izvor kratkog o.

³³ Ibid.

³⁴ Op. cit. 32.

³⁵ No, vlastita terenska istraživanja ne opravdaju dužine na ovome mjestu, naime rezultat je vlastitog istraživanja kračina u ovim leksemima: uō^uku, uō^uči/uō^uka, uō^ubras.

³⁶ Usp. izvor uō.

2.4.2 Kratki naglašeni

ger.	izvor	grada
i	< *i-	<i>dīm</i> , <i>glīva</i> 'gljiva', <i>šibę</i> (pl.) 'pruće', <i>dvarišćę</i> 'dвориште', <i>gredica</i> // <i>grejdica</i> 'vrt', <i>iskra</i> , <i>kabiya</i> 'kobila', <i>kapriva</i> 'kopriva', <i>kaščica</i> 'koštica', <i>kazica</i> 'zdjela, činija', <i>kašenica</i> , <i>lysica</i> 'lisica', <i>miš</i> , <i>nit</i> , <i>nasnica</i> // <i>nōsnica</i> , <i>prasica</i> 'krmača, prasica', * <i>osļica</i> 'magarica', <i>vidyt/-it</i> , <i>sirutka</i> 'surutka', <i>sity</i> 'sito', <i>slišau/-ou/-ou</i> 3. sg. pf. m. 'čuti', <i>šlīva</i> 'šljiva', <i>vimeę</i> 'vime', <i>žīlaf</i> 'čvrst', <i>žlīca</i> , <i>xrīp</i> ;
	< *ī-	<i>šīn</i> ; <i>mīlnar</i> 'mlinar', <i>matika</i> 'motika', <i>mīslīn</i> 1. sg. prez. 'vidjeti', <i>vidyn</i> 1. sg. prez. 'vidjeti', <i>škīlyn</i> 1. sg. prez. 'škiljiti', <i>zīpka</i> 'kolijevka'; <i>zīma</i> , <i>glīsta</i> 'glīsta', <i>grič</i> 'brdo, brijeg', <i>lištję</i> 'lišće', <i>prīdān/-on</i> 'dobar', <i>nīzōk/-ak</i> 'nizak'; <i>pūanīna</i> 'planina';
	< *i-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>jīmy/-i</i> 'ime';
	< *ē-	<i>jymīna</i> G sg. 'ime';
y	< *ē-	<i>bīyu</i> 'bijel', <i>cīyu</i> 'cio', <i>cīyn</i> 'jeftin';
	< *ē-	<i>jīyst</i> 'jesti', <i>sīyst</i> 'sesti', <i>sīyjat</i> 'sejati';
	< *ē-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>sīynu</i> 'sijeno'; nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>mīyxur</i> 'mehur';
	< *ē-	<i>sryčān</i> 'sretan';
	< *i-	<i>bīt</i> 'biti', <i>šīt</i> 'šiti', <i>pošīvat</i> 'podšivati', <i>stryč</i> 'striči', <i>nīč</i> 'ništa', <i>zdīgnyt</i> 'dignuti';
	< *ī-	<i>tīčak</i> (// <i>tīčōk</i>) 'ptica'; <i>dīvvjy</i> 'divlji';
	< *i-	nakon reg. metatakse met. cirk.: <i>vīšōk/-ak</i> // <i>vāšōk</i> 'visok', <i>šīrak</i> 'širok';
	< -u	<i>tī</i> 'ovdje';
e	< *ē-	<i>jētra</i> (// <i>jītra</i>) 'jetra', <i>sprētān/-an</i> 'vješt';
	< *ē-	<i>raspēlū/-o</i> 'križ';
	< *e-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>grēnak</i> 'gorak';
	< *e-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>vēčir/-yr</i> 'večer', <i>pērat</i> 'perad';
	< um. nagl. e	<i>mēdvyt</i> 'medvjed';
	< *ī-	<i>xrēbāc</i> 'brdo, brijeg';

ger.	izvor	grada
ę	< *-ē	zēt 'uzeti';
	< *-ĕ	prĕst 'presti', zēt 'zet';
	< *ę-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: mĕvak/-ək 'mek';
	< *ĕ-	brĕja 'breja';
	< *ĕ	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: tĕsən/-ən;
	< *e um. nagl. e	pĕč 'peći', mĕtva 'metla', mĕja 'međa', plĕst 'plesti', jĕlin 'jelen';
	< *e-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: dĕvyt '9', dĕsyt '10', pĕpyu 'pepeo', vĕsyu 'veseo', smĕti 'smeće';
	< *ā-	pozicijsko u primjeru: zdĕj 'sad(a)';
ə	< *ǣ-	bāt 'klip', daska 'daska', dāš 'kiša', pās 'pas', pāsok/-ək 'štene', sən 'san', sən (sōu), skādən 'staja, štala', sāsək/-ək 'sise, dojke', vās 'sav';
	um. nagl. ə	bāzək 'bazga', tāma, pōku, mōgva 'magla', ³⁷ dānəs 'danas', ³⁸
	< *i-	nakon reg. metatakse met. cirk.: vȳsok/-ak // vāsok 'visok';
	< *ā-	mājxən 'mali', māstan/-ən, uāftič // uāftič 'lakat';
ər	< *r̥-	bārky (// bȳky), gər̥m // gȳm 'grm', kār̥f (// kȳf), vər̥x // vȳx 'veće brdo';
a	< *-ā	brāt, krāj 'kraj', mrās 'inje', pāst 'pasti', prāk 'prag', prāt 'prati', stār, stāra 'star', tān 'ondje';
	< *ā-	bābjak 'ženskar', zājc 'zec';
	< *a-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: stvāri G sg.; nakon reg. metatakse dugog akuta: pāstȳr 'pastir';
	< *ō-	vāsək // uāsok 'vosak';
	< *-ò	grāp 'grob', kājn 'konj', grāst 'grozd', kaš 'koš';
	um. nagl. o	nāva 'nova'; arȳx 'orah', pātkuř 'podkev';

³⁷ Usp. izvor ę.³⁸ Ibid.

ger.	izvor	građa
	< *o-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>gàsput</i> ‘pop’, <i>kàkuš</i> ‘kokoš’, <i>kàsti</i> ; nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>kàmarc</i> ‘komarac’, <i>sràmak</i> ‘siromah’, <i>gàri</i> 3. sg. prez. ‘gorjeti’;
	< *ǫ-	<i>dàn</i> ‘dan’ (pri zvezi <i>dober dan</i> pa <i>dàn</i>), <i>pàjn</i> ‘košnica’;
	< *ǰ-	preuzeto iz hrv. standardnog jezika: <i>tàma</i> ‘mrak, tama’, ³⁹ nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>màžyn</i> (// <i>mǫžyn</i>) 1. sg. ‘žmuriti’;
	< *e-	nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>ànajst</i> ‘11’;
ǫ	< *ǫ-	<i>grǫm</i> ‘grom’;
	um. nagl. ə	<i>mǫgva</i> ‘magla’, ⁴⁰ <i>dǫnǫs</i> ‘danas’, ⁴¹
	< *ǰ-	nakon reg. metatakse dugog akuta: <i>mǫžyn</i> (// <i>màžyn</i>) ‘žmurim’;
o	< *ǫ-	<i>vǫu</i> ‘vol’, <i>dǫbar</i> (<i>dàn</i>) ‘dobar’;
	< *ǫ-	<i>gǫst</i> ‘gost’, <i>mǫzak</i> ‘mozak’;
	< *o-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>uǫku</i> , <i>uǫći</i> / <i>uǫka</i> , <i>uǫbras</i> ;
	< *a-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>kòk</i> // <i>kǫk</i> ‘kako’, <i>tòk</i> // <i>tǫk</i> ‘tako’;
ü	< *u-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>vǫxu/-ǫ</i> (pl. <i>vùha</i>), <i>pǫstyü</i> 3. sg. pf. m. ‘pustiti’, <i>pǫščen</i> trp. pr. N sg. neod. m. ‘pustiti’;

³⁹ Usp. izvor ə.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Op. cit. 39.

ger.	izvor	grada
u	< *ō-	<i>brūt</i> ‘brod’, <i>būs</i> N sg. neodr. m. ‘bos’, <i>kúst</i> (f.), <i>múst</i> ‘most’, <i>núč</i> ‘noć’, ⁴² <i>núft</i> ‘noht’, ⁴³ <i>nús</i> ‘nos’, <i>púdan</i> // <i>púdān</i> ‘podne’, <i>púlje</i> ‘polje’, <i>sú</i> ‘sol’, <i>vús</i> , <i>búk</i> , <i>znúj</i> , <i>núš</i> ; <i>kúčka</i> ‘kvočka’;
	< *o-	<i>kúzji</i> ‘kozji’, <i>núf</i> N sg. odr. m. ‘nov’, <i>núsi</i> 3. sg. prez. ‘nositi’;
	< *ō-	<i>gúska</i> ‘guska’, <i>trúbac</i> ‘usnja gornja i donja’;
	< *ū-	<i>súx</i> ‘suh’, <i>frúška</i> ‘kruška’, <i>lúkna</i> ‘lokva’, <i>jútry</i> ‘sutra’, <i>súša</i> ‘suša’, <i>žúl</i> ‘žulj’;
	< *ǔ-	<i>čún</i> ‘čunak’; nakon asimilacije i regresivne metatakse cirkumfleksa u primjeru <i>súdæk/-ak</i> ‘sladak’; ⁴⁴
o	< *ō-	<i>mōren</i> (// <i>muōren</i>) 1. sg. prez. ‘moći’, <i>mōgu</i> (// <i>mōugu</i>) 3. sg. pf. m. ‘moći’;
y	< *ū-	<i>vústa</i> ;
	< *o-	u poziciji za <i>v</i> u primjeru: <i>vúla</i> ;
	< *-o	<i>túú/-o</i> ‘tlo’, <i>dnú/-o</i> ‘dno’;
	< *-ō	<i>stú/-o</i> ‘100’, <i>garkú/-o</i> ‘toplo’;
ɣ	< *ǔ-	<i>bǔky</i> (// <i>bárky</i>), <i>čǔf</i> // <i>čǔrf</i> ‘crv’, <i>čǔn</i> // <i>čǔrn</i> ‘crn’, <i>dǔvu</i> // <i>dǔrvu/-o</i> , <i>kǔf</i> (// <i>kǔrf</i>), <i>kǔt</i> // <i>kǔrt</i> ‘krtica’, <i>mǔtvac</i> // <i>mǔrtvac</i> ‘mrtvac’, <i>pǔst</i> , <i>tǔt</i> // <i>tǔrt</i> ‘tvrđ’, <i>tǔnæk</i> // <i>tǔrnæk</i> ‘ruža’, <i>vǔba</i> // <i>vǔrba</i> , <i>vǔšǔk</i> // <i>vǔšǔk</i> ‘vrh’;
	um. nagl. ə	<i>ǔža</i> // <i>ǔrža</i> ‘hrđa’
	< *ɣ-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa u primjeru: <i>kǔvaf</i> // <i>kǔrvaf</i> ‘krvav’;

2.4.3. Zaključak

Tzv. *stalno dugi* i *kratko akutirani* jat imaju podjednake reflekse i to diftong (*ēj*). Iznimka skoro nema. Dakle, došlo je do vrlo ranog duženja kratkoakutiranog jata.

Sekundarno se naglašeni *e* i *o* redovito odražaju kao diftongi (*iē* odnosno *uo/uo*).

Stalno se dugi *ē odražava bilo kao dugi vrlo uski *e*, dakle *ĭ*, ili već kao dugi *ī*.

⁴² Usp. izvor dugog *ō*.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Razvoj je vjerovatno išao ovako: *súdæk/-ak* < *sudāk < *syədāk < *syadāk < *sladāk < *sladǎk < *sladǎk < *psl. *sōldъkъ*.

Stalno se dugi *ō odražava bilo kao dugi *ū* bilo kao kratki *u*. Puno ima i dubleta unutar istog leksema (*nūč* / *nūč* / *nūč*).⁴⁵ Slično se ponaša stalno dugi *ī koji reflektira i kao kratki *i* i kao dugi. Postoje i dublete unutar istog leksema (*sīn* / *sīn* / *sīn*). Kratkoakutirani *i- većinom se odražava kraćinom, dakle kao kratki *i*. Prema dvojakim refleksima stalno dugog *ō i refleksima stalno dugog *ī možemo suponirati da je govor u procesu gubljenja kvantitetnih opozicija.

Stalno se dugi nazal *ē odražava bilo kao uski dugi *ē*, dugi *i* ili kao diftong *ēj*. A kratkoakutirani najviše kao dugi vrlo uski *e* (*ī*) što možemo zaključiti pomoću novo prikupljene građe.

Stalno se dugi nazal *ō odražava kao dugi *ū*, a kratko se akutirani odražava bilo kao vrlo uski dugi *o*, dakle *ū*, ili kao dugi *ū*.

Stalno se dugi *ā i kratkoakutirani *ā- odražavaju kao dužina.

Stalno se dugi *ū i kratkoakutirani *ū- odražavaju kao kraćina.

2.4.4 Nenaglašeni

ger.	izvor	građa
<i>a</i>	< *- <i>a</i> -	<i>zapūvyt</i> ‘zapovijed’, <i>kūpāvat</i> ‘kupovati’, <i>sājnan</i> 1. sg. prez. ‘sanjati’, <i>rējpa</i> ‘repa’;
	< * <i>ŷ</i> - <i>o</i> - <i>ŷ</i> ⁴⁶	<i>gavarište</i> 2. pl. prez. ‘govoriti’, <i>kalējnu/-o</i> ‘koleno’, <i>dvarišče</i> ‘dvorište’, <i>kabiya</i> ‘kobila’, <i>jāgada</i> ‘jagoda’, <i>šyrak</i> ‘širok’;
	/	ponekad u preuzetim riječima: <i>blagoslōvyt</i> ‘blagosloviti’;
<i>u</i>	< *- <i>o</i>	<i>lēpu</i> ‘adv. lepo’, <i>gnēzdu</i> // <i>gnējzdu/-o</i> ‘gnijezdo’, <i>mlēku/-o</i> ‘mlijeko’, <i>čēyu</i> // <i>čjēyu/-o</i> ‘čelo’, <i>mējstu/-o</i> // <i>mēstu/-o</i> ‘mjesto’, <i>vējmu</i> 1. pl. prez. ‘znati’, <i>pūščamu/-o</i> 1. pl. prez. ‘ostavljati’;
	< *- <i>o</i>	3. pl. prez.: <i>jiščeju/-o</i> , <i>cicaju/-o</i> ‘sisati’, <i>kljēju/-o</i> ‘psuti’, <i>opāšaju//apāšaju</i> ‘izljubiti’; fut. I. ‘biti’: <i>būdu/-o</i> ;
	< *- <i>a</i> -	pozicijski razvoj (asimilacija): <i>uugāya</i> , <i>u/-užlivac</i> ‘lažljivac’;
<i>ū</i>	< * <i>u</i> <i>ŷ</i>	<i>pūstiju/-o</i> , <i>kūpāvat</i> ‘kupovati’;
<i>u</i>	< * <i>ŷ</i> <i>u</i>	<i>mūxur</i> ‘mehur’;
	< * <i>o</i> <i>ŷ</i> -	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>gāspūt</i> ‘pop’, <i>kākuš</i> ‘kokoš’;
	< *- <i>o</i>	<i>vūxu</i> , <i>žītu</i> , <i>palējnu</i> ;
	< * <i>o</i> <i>ŷ</i> -	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>gāyup</i> ;
<i>ə</i>	< * <i>ə</i> -	<i>žrēbəc</i> ‘ždrijebe’, <i>žāuəc</i> , <i>mējśəc/-oč</i> , <i>rējđək/-ak</i> ‘redak’, <i>plējsən</i> (// <i>plēsən</i>) ‘plesan’;
	< * <i>o</i> -	<i>səsējda</i> ‘susjeda’;

⁴⁵ Prvi je primjer od Finke a drugi su ovogodišnji.

⁴⁶ Osim u primjerima *žāuost* ‘žalost’ i *uopāta* (gdje su još kao dublete zabilježene *uapāta* i *apāta*) a vjerojatno se radi o utjecaju -*u*-.

ger.	izvor	grada
ǫ	< *-ə	<i>prásǫc, puótǫk, járǫk, tuǫrǫk, sídǫn</i> ;
o	< *-ə	kao dubleta -ə-: <i>uǫsounyk // uǫsounyk</i> 'vodir', <i>ftuǫrǫk/-ǫk</i> 'utorak', <i>vásǫk // uásǫk</i> 'vosak';
	< *o-	<i>puótǫk</i> 'potok'; kao dubleta -u-: <i>mlǫku/-ǫ</i> 'mlijeko', <i>čǫuu // čǫuu/-ǫ</i> 'čelo', <i>pušćamu/-ǫ</i> 1. pl. prez. 'ostavljati';
	< *-ǫ	kao dubleta -u-: 3. pl. prez.: <i>jišćǫju/-ǫ, cícaju/-ǫ</i> 'sisati', <i>kljǫju/-ǫ</i> 'psuti'; fut. I. 'biti': <i>búdu/-ǫ</i> ;
o	< *ǫ-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>gǫuop</i> 'golub';
	< *ǫ-	u poziciji ispred u-: <i>uuǫsounyk (// uǫsounyk)</i> 'vodir';
y	< *ě-	<i>sykíra</i> 'sjekira', <i>gryxuǫta</i> 'grjehota', <i>jímny</i> 'imati', <i>médvny</i> 'medvjed', <i>áryx</i> 'orah';
	< *e-	<i>vyčǫrja // vyčírja, diǫbbyu/-eu</i> 'debeo', <i>jǫčmyn/-en</i> ;
	< *ǫ-	nakon reg. metatakse cirkumfleksa: <i>dǫvny</i> '9', <i>dǫsyt</i> '10';
	< *i-	<i>šyruǫka</i> 'široka', <i>lysica</i> 'lisica'; <i>lǫšnyk, jǫžnyk, vjǫlyk // vjǫlyk, muátty</i> 'vršiti', <i>mǫjny</i> 'razgovarati', <i>vuǫzyt</i> 'voziti', <i>spǫsyt, pástyr</i> ;
i	< *e-	<i>kárin</i> 'korijen', <i>jǫlin</i> 'jelen';
	< *e-	u primjeru: <i>zelǫjni</i> 'zelenje';
ĩ	< *-i	<i>mĩslĩn</i> 1. sg. prez. 'misliti', <i>xũdĩn</i> 1. sg. prez. 'hoditi', <i>nũsĩn</i> 1. sg. prez. 'nositi', <i>mũlĩn</i> 1. sg. prez. 'moliti', <i>prũsĩn</i> 1. sg. prez. 'prostiti';
	< *e-	<i>jĩmĩ</i> ;
ǣ	< *e-	<i>klǫšćǣ</i> 'klijesta', <i>dǫklǣ</i> 'devojka', <i>tǫimǣ</i> 'tjeme', <i>sǫimǣ // sǫmǣ</i> 'sjeme', (<i>jigrat</i>) <i>sǣ</i> ;
	< *e-	<i>zǫlǣ // zĩlǣ</i> 'kupus, zelje', <i>zdrǫvjǣ</i> 'zdravlje', <i>sǫncǣ</i> 'sunce';
	< *Ǫe-	<i>dĩtǣla</i> 'detelina', <i>šĩtǫrdǣsyt</i> '40';
e	< *eǪ-	<i>besǫĩda, žeuǫdǫc (// žeuǫdǫc), nedǫĩla</i> 'nedelja';
	< *ǣǪ-	<i>gređica // grejdica</i> 'vrt';
ǣ	< *Ǫ-u-Ǫ	<i>kepǫva</i> 3. sg. 'kupovati', <i>uǫrǣn</i> 1. sg. 'orati';

2.5 Ispad glasova

/	< *Ǫi	<i>xrptǫnca</i> 'kićma', <i>pǫlca</i> 'štap', <i>gavǫdna</i> 'govedina', <i>šĩšca</i> ;
	< *iǪ	<i>srǫmak</i> ;

3 Konzontizam

3.1 Inventar

3.1.1 Sonanti

<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	(<i>l</i>)		(<i>n</i>)

3.1.2 Obstruenti

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

3.2 Distribucija

Zvučni se konsonanti ne mogu naći u finalnome položaju ispred stanke, u tom su se položaju zamijenili bezvučnima (*gāuop* ‘golub’, *muāt*). Isto je tako došlo do jednačenja po zvučnosti kad se zvučni konsonant nađe u poziciji ispred bezvučnog (*raspélu/-o* ‘križ’). Sonant se *v* u poziciji ispred konsonanta i u finalnome položaju zamjenio bezvučnim *f* (*fsému*, *fprēik*, *žerjāfka*; *pátkuf* ‘podkev’, *bālaf* ‘balav, slinav’, *křvaf* // *kārvaf*).

Rezultati sibilizacije dokinuti su u deklinaciji (Npl *svydāky* ‘svjedoci’, *ūnuky*, *bāky*; L sg. *r^uōky*, *nōgy* // *n^uōgy*, *dāsky*) i imperativu glagola (*pečíte*, *strižy*).

Suglasnički skup *čr* ostaje nepromijenjen (*čřf* // *čārf*, *čřn* // *čārn*).

Protetsko *v* na početku riječi: *vūdre* ‘3. sg. udari’, *vūxy/-o* ‘uho’, *vūra* ‘sat’.

Prijelaz **l > ū* ispred stražnjih vokala:⁴⁷ *pvanina* ‘planina’, *xuādna*, *gāuop* ‘golub’, *křīuu/-o* ‘krilo’, *čūōvyk*, *uāsy* ‘kosa, vlasi’, *uōjtra* ‘lestve’, *māguā*, *žāūac*; *ūyūāua*, *adgavarūua*. U riječima koje su preuzete iz hrvatskog standardnog jezika do toga prijelaza ne dođe (*škuōla*). Na početku riječi u prednaglasnom slogu došlo je do asimilacije u primjerima: *uōvāk* ‘lak’, *ūyūāua* ‘lagala’ i *užlivac*

⁴⁷ U slovenskoj se terminologiji upotrebljava izraz švapanje. Radi se o prijelazu **l > ū* ispred stražnjih vokala (tzv. skupina *la*), ali ne u poziciji za dentalima. Ovaj je prijelaz karakterističan za slovenski gorenjski dijalekt, koroški dijalekt i govor kraja Babno polje.

// *užlīvāc* ‘lažljivac’ (ovaj posljednji primjer mogli bismo objasniti ovim putem: *la-* > *ua-* > *uo-* > *uǫ-* > *uū-* > *u/ū-*).

U nekoliko leksema pojavlja se tzv. kajkavsko *l̥*: *pā̆lca* // *pā̆uca*, *ž̆lica*, ^u*os̆lica*, *l̆ukna* ‘lokva’, *uč̆itel̆*, *m̆ō̆lc* // *mŭō̆lc* ‘moljac’;

Do depalatalizacije je *nj* došlo u sljedećim primjerima: *l̆ukna* ‘lokva’, *ŏž̆ēnen* // *ŏž̆īnēn* trp. pr. N sg. m. neodr. ‘oženiti’.

3.3 Podrijetlo

Konsonanti potječu od odgovarajućih fonema ishodišnog sustava, a osim toga nastali su i sljedećim razvojem:

ger.	izvor	građa
č	< *tj	<i>vr̆ē̆jča</i> // <i>vr̆ē̆ča</i> ;
ž	preuzeto iz hrv. standardnog jezika	<i>rō̆žak</i> ‘rodak’;
f	< *xK < vK-, -v	<i>fr̆ū̆ška</i> ‘kruška’, <i>nū̆ft</i> ‘nokat’, <i>ŭō̆ftič</i> // <i>ŭā̆ftič</i> ‘lakat’; <i>fs̆ē̆ga</i> , <i>fs̆ē̆mu</i> , <i>fs̆pr̆ē̆k</i> , <i>žer̆jā̆fka</i> ‘žar, žeravica’, <i>ŭō̆fka</i> N sg. neodr. f. ‘lak’, <i>m̆ē̆fka</i> N sg. neodr. f. ‘mek’; <i>ž̆ilaf</i> , <i>br̆ā̆tof</i> ;
j	< *dj proteza ispred <i>i-</i> prijelazni <i>j</i> ⁴⁸	<i>m̆ē̆ja</i> , <i>sā̆ja</i> ‘čađ’, (n) <i>tū̆je</i> , <i>br̆ē̆ja</i> , <i>mŭā̆ja</i> N sg. komp. f. ‘mlad’; <i>j̆iğua</i> ‘igla’, <i>j̆imy</i> (<i>j̆imi</i>)w ‘ime’, <i>j̆iš̆č̆ej̆u/-ǫ</i> 3. pl. prez. ‘iskati, <i>j̆ē̆zva</i> , <i>j̆y̆zba</i> ‘tavan’; u primjerima <i>ŭō̆jst̆ar</i> , <i>j̆ē̆j̆š</i> ‘jež’, <i>gl̆ē̆j̆zna</i> // <i>gl̆ē̆žna</i> ‘gležanj’;
jn	< *n̆	<i>kā̆jn</i> ‘konj’, <i>pā̆jn</i> ‘košnica’, <i>sā̆jnan</i> , <i>žā̆jnem̆u/-ǫ</i> , <i>zā̆jn</i> ;
l	< *l̆	<i>gr̆ā̆bl̆e</i> ‘grablje’, <i>kū̆pl̆en</i> 1. sg. prez. ‘kopati’, <i>kā̆šlat</i> ‘kašljati’;
-n	< *-m	<i>sā̆jnan</i> 1. sg. prez. ‘sanjati’, <i>mā̆žyn</i> (// <i>mō̆žyn</i>) 1. sg. prez. ‘žmuriti’, <i>zm̆ī̆r̆on</i> ‘uvijek’;
n̆	< *n	u primjerima: <i>zgŭā̆v̆nik</i> , <i>jā̆n̆č̆k̆ok/-ǫk</i> ‘jagnje’, <i>n̆ē̆ga</i> G-A ‘on’;
v	< *VxV (intervokalno) proteza ispred <i>u-</i>	u primjerima: <i>ŭō̆v̆k</i> ‘lak’, <i>m̆ē̆v̆ak/-ǫk</i> ‘mek’; <i>vū̆dr̆e</i> 3. sg. prez. ‘udariti’, <i>vū̆xu/-ǫ</i> ‘uho’, <i>vū̆š</i> / <i>vū̆š</i> ‘uš’, <i>vū̆ra</i> ‘sat’, <i>vū̆sta</i> ;
ū	proteza ispred <i>o-</i>	<i>ŭō̆k̆u/-ǫ</i> , <i>ŭō̆č̆y/-e</i> , <i>ŭō̆bras</i> , <i>ŭobŭā̆čno</i> ;
š̆č	< *stj < *skj	<i>pū̆š̆čen</i> ; <i>j̆iš̆č̆ej̆u/-ǫ</i> ;
ž̆	< *zdj	<i>dā̆š</i> ‘kiša’, <i>dā̆ž̆ī̆v̆nyk</i> ;

⁴⁸ Radi se o naknadno umetnutom *j* koji se najobičnije javlja u naglašenom slogu ispred frikativa ili afrikata.

3.4 Ispad glasova

p(š)- → *Ø(š)-*: *šenica* ‘pšenica’

p(t)- → *Ø(t)-*: *týčək* (// *tičək*) ‘ptica’

vl- → *Øu-*: u primjeru *uāknų* (// *vuāknų*) ‘vlakno’⁴⁹

3.5 Ostale pojave

3.5.1 Asimilacija

xč → *šč* *nyšče* ‘nitko’, *ščir* (*ščēr*) ‘kći’

xv → *f* *fāla* ‘hvala’

dn → *gn* u primjeru *žėignā*⁵⁰ ‘žedna’ (po analogiji i m. *žėigən/-ən*)

mr → *br* u primjeru *bravinc* ‘mrav’

tj → *k* u primjeru *kėjdən/-ən* ‘tjedan’⁵¹

x-š → *š-š* u primjeru *šiša* ‘kuća’⁵²

s-š → *š-š* u primjeru *pašūšyt* ‘osušiti’

s-č → *š-č* u primjeru *nūšeča* ‘trudna’

z-č → *ž-č* u primjeru *mužincək/-ək* ‘mali prst’

3.5.2 Disimilacija

-tl- → *-kl-* u primjeru *puōklę* ‘poslije’

LITERATURA

Vida BARAC-GRUM, 1993: *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka.

France BEZLAJ, 1977–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Vladimir DYBO, 1982: O nekotoryh akcentologičeskikh izoglassah slovensko-kajkavskoj jazykovoju oblasti. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6. Zagreb: JAZU Razred za filološke znanosti. 101–134.

⁴⁹ Razvoj je najvjerojatnije išao prijeko prijelaza **l > u* i asimilacije što je rezultiralo u redukciji početnog fonema *v* (*vlāknų* → *vuāknų* → *uuāknų* → *uāknų*).

⁵⁰ *jn > dn > gn*

⁵¹ U primjeru se *spyk* (*spīke*) ‘opet’ vjerovatno radi o prijelazu *t → k*. O tome piše Ramovš (Ramovš 1924: 227), ali govori samo o prijelazu *t → k* ispred *i* (npr. *proti > proki*).

⁵² U slovenskoj je terminologiji to tzv. narečna palatalizacija, dakle promjena velara *k, g, h > č, j, š* ispred prednjih vokala.

- Anita CELINIČ, Ankica ČILAŠ ŠIMPRAGA, 2008. Govor Jurkova Sela u Žumberku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34/1. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 63–93.
- Božidar FINKA, 1974: Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. *Kajkavski zbornik*. Zlatar. 29–43.
- Božidar FINKA, Vida BARAC-GRUM, 1984–1991: *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Pavle IVIČ, 1961: Prilozi poznavanju dijalektske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Knjiga VI*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 191–212.
- Josip LISAC, 2006: *Tragom zavičaja: delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Split.
- Josip LISAC, 1989. Prozodija goranskih kajkavaca. *Radovi akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* 84. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 241–249.
- Mijo LONČARIĆ 1996: *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tine LOGAR, 1996: *Dialektološke in jezikovno-zgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Marija MALNAR, 2010: Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 47–69.
- Tijmen PRONK, 2010: Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 97–133.
- Fran RAMOVŠ, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika*. Ljubljana.
- Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika 2. Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Fran RAMOVŠ, 1920: *Historična gramatika slovenskega jezika*. Ljubljana: Društvo slušateljcev filozofske fakultete.
- Petar SKOK, 1988: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU: Globus.
- Marko SNOJ, 2009: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan: Založba ZRC.
- Christian STANG, 1957: *Slavonic accentuation*. Oslo.
- Matej ŠEKLI, 2013: Zemljepisnojezikovna členitev kajkavščine. *Slovenski jezik Slovene linguistic studies* 9. V tisku.
- Matej ŠEKLI, 2007: Naglasni sestav govora vasi Jevšček pri Livku nadiškega narečja slovenščine v luči relativne kronologije. Škrabčeva misel VI: zbornik s simpozija. 19–36.
- Matej ŠEKLI, 2005/2006: *1. Zgodovinska doba Rekonstrukcija praslovenskega naglasne sestava (delovna različica za interno uporabo) Vaje iz predmeta Primerjalna slovnica slovanskih jezika III: Slovansko naglasoslovje*. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko.

FONOLOŠKI OPIS GOVORA KRAJA GEROVO

Prikazan je govor kraja Gerovo v Gorskem kotarju v Republiki Hrvaški v obliki fonološkega opisa. Opis sloni na gradivu, ki ga je zbral Božidar Finka leta 1966 za tedanji Srpskohrvatski dijalektološki atlas, in na gradivu, zbranim z lastnim terenskim delom. Tradicionalno gledano govor Gerova hrvaška dialektologija uvršča v zahodno goransko podnarečje goranskega narečja kajkavske narečne skupine hrvaškega jezika (t. i. zapadnogoranski poddijalekt goranskog dijalekta kajkavskog narječja), vendar pa govor ne izkazuje niti ene od osnovnih kajkavskih definicijskih lastnosti (t. i. »osnovna kajkavska akcentuacija« oz. OKA, sovpad odrazov za psl. *ě in *ə, sovpad odrazov psl. *o in *ŷ). To se v hrvaški dialektologiji opravičuje s slovenskimi vplivi na ta govor (bodisi naj bi šlo za »pokajkavljene« oz. »poslovenjene« begunce pred Turki, ki so se zatekli v Slovenijo, nato pa so se njihovi potomci vrnili nazaj v Gorski kotar, bodisi naj bi šlo za slovenske delavce, ki so bili pripeljani iz Slovenije za časa Petra Zrinskega). Na osnovi genetskih meril, tj. starejših slovenskih jezikovnih sprememb, oz. na podlagi definicijskih lastnosti slovenščine (kot so splošnoslovenski pomik cirkumfleksa oz. splošnoslovenska progresivna metataksa cirkumfleksa, splošnoslovenski umik naglasa s končnega zloga na prednaglasno dolžino, paralelna diftongizacija issln. *o in issln. *ě, daljšanje issln. kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu v zahodnih in južnih slovenskih narečjih) pa lahko sklepamo, da gre za slovenski govor.

Značilnosti krajše proze slovenskih književnic¹

SILVIJA BOROVIK

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – 2000 Maribor, silvija.borovnik@um.si*

SCN VI/1 [2013], 59–69

Članek se ukvarja z značilnostmi krajše proze slovenskih pisateljic vse od njenih začetkov, to je s preloma iz 19. v 20. stol., pa do sodobnosti. Izbor avtoric in literarnih besedil opozarja na tematske in jezikovno-slogovne novosti ter posebnosti v njihovi literaturi, pa tudi na bele lise pri raziskovanju in poznavanju le-te.

This article discusses the characteristics of Slovenian female writers' short prose from its beginnings (at the turn of the 19th to 20th century) to the present. The selection of authors and literary texts alerts us to the thematic and linguistic novelties and peculiarities of their literature. The selection also exhibits lacunæ in research and knowledge of the aforementioned literature.

Ključne besede: slovenske pisateljice, krajša proza, tematske in jezikovno-slogovne značilnosti

Key words: Slovenian female writers, short prose, thematic and linguistic-stylistic features

---

V letošnjem letu sem izdala knjigo z naslovom *Kličiči me po imenu* (Ljubljana: Študentska založba, 2013), ki prinaša izbor iz krajše proze slovenskih avtoric 20. in 21. stoletja. Knjiga je nastajala ob zavesti, da Slovenci svoje literarne ustvarjalke, tako starejše kot sodobne, premalo poznamo in da njihova literarna dela niso dovolj uzaveščena. Le malo bolj natančen pregled književnosti, ki so jo pri nas ustvarile ženske, pa pokaže, da je bila ta vselej zelo zanimiva, raznolika in kakovostna, čeprav pogosto odrinjena na rob literarnozgodovinske pozornosti. Moj izbor je bil zastavljen tako, da opozarja na bele lise, obenem

---

¹ Članek je nastal v okviru raziskovanja programske skupine P6-0156 na FF Univerze v Mariboru.

pa tudi z mislijo na tematske in jezikovno-slogovne novosti in posebnosti v literaturi izbranih slovenskih prozaistk.

Že v literaturi prvih slovenskih literarnih ustvarjalk, na prelomu iz 19. v 20. stoletje, se je pojavila ženska kot upornica zoper tradicionalne, patriarhalne vloge, in že prve pomembnejše slovenske pisateljice so načenjale številne tabuizirane teme iz slovenskega družbenega in družinskega življenja. Ta tradicija je ostala živa vse do danes. Tako besedila avtoric iz prve polovice 20. stoletja močno odslikavajo podrejeni položaj ženske v patriarhalni družbi. Prav dobro je tudi razvidno, kako so si morale ženske v primerjavi z moškimi svojo pot do izobrazbe in posledično do umetniške ustvarjalnosti trdo izboriti. Najizrazitejše pisateljice tega obdobja – Zofka Kveder, Alma Karlin, Milena Mohorič, Marija Kmet, Milica Ostrovska, Ilka Vašte – so bile tudi svojevrstne borke za ženske pravice in upornice zoper stereotipne vloge žensk v družbi. Zaradi tega so bile pogosto zasmehovane, omalovaževane, nekatere pa tudi politično izobčene in kaznovane. O tem pričajo njihove biografije, na katere v okviru omenjene knjige še posebej opozarjam. Tudi literarna zgodovina jih je pogosto postavljala na stranski tir. Označene so bile kot »spremni pojavi« ali kot »sopotnice« pomembnih literarnih smeri in pisateljskih kolegov.

Čas pred drugo svetovno vojno, pa tudi obdobje neposredno po njej, je v slovenskem prostoru prinesel mnogo zanimivih literarnih ustvarjalk, ki pa seveda niso pisale le kratke proze, temveč tudi poezijo, romane in dramska dela. Družbeni odnos do njih se je zaradi njihove aktivne udeležbe v javnem življenju že med vojno samo, še bolj pa v novi državi Jugoslaviji, vsaj na deklarativni ravni polagoma spreminjal, vsekakor pa je postala pot do njihovega univerzitetnega študija bolj dostopna in manj izpostavljena predsodkom, kakršni so bili značilni za prvo polovico 20. stoletja. Toda spremenjeni odnos do vloge ženske v literarnem življenju je bil posledica dela pisateljic samih, njihove angažiranosti in kakovostnih literarnih objav, tako da niso več ostajale neopažene. V skupino pisateljic, ki so pomagale premikati mejnike v povojni družbeni zavesti, sodijo zlasti Mira Mihelič, Branka Jurca, Gitica Jakopin in še nekatere. Če sledimo podatkom iz njihovih biografij, opazimo, da gre za vedno bolj izobrazene avtorice, dokler na koncu dvajsetega stoletja niso več redke niti take z magisteriji in doktorati. To pa je slika, o kakršni so lahko avtorice z začetka 20. stoletja, na primer tiste, ki so pisale za *Slovenko*, prvi slovenski ženski časopis, ki je na prelomu iz 19. v 20. stol. začel izhajati v Trstu kot priloga *Edinosti*, samo sanjale. Prav tako pa tudi njihova krajša proza ni več le tematizacija ženskih problemov, temveč ponuja v premislek najrazličnejše konflikte in stanja, tudi družbeno-politična. Jezikovno-slogovno najdemo v tej krajši prozi vse od psihološkega realizma, modernizma, postmodernizma in t. i. novega realizma ob koncu stoletja do najnovejših slogov in možnosti, ki jim literarna zgodovina še ni našla enotnega imena. Ob tem lahko opozorimo na paleto žanrskih značilnosti v najnovejših literarnih besedilih – nastale so zgodovinske, ljubezenske, erotične, kriminalne, potopisne in druge zgodbe. In ponovno, kot na začetku stoletja, se pojavljajo avtorice z dvojno jezikovno, včasih pa tudi nacionalno identiteto – Brina Svit, Maruša Krese, Erica Johnson

Debeljak in Maja Haderlap (sicer kot avtorica romana). Te identitete izražajo zanimive večkulturne in medkulturne prostore, v katerih pisateljice živijo in ustvarjajo.

V razvoju književnosti, ki so jo v zgodovini pričenjale oblikovati Slovenke, pripada pisateljici ZOFKI KVEDER (1878–1926) posebno mesto. Novejša literarno-zgodovinska spoznanja poudarjajo, da je bila v času, ko je bilo literarno snovanje pretežno moška dejavnost, zelo drzna, samosvoja in inovativna osebnost. Ena najbolj natančnih raziskovalk njenega literarnega opusa in urednica njenega *Zbrana dela*, Katja Mihurko Poniž, je v svoji monografiji o njej zapisala, da je bila Zofka Kveder »ženska, ki je v svojem življenju in delu poskušala uresničevati drugačne podobe ženskosti, kot jih je bila pripravljena sprejeti družba na koncu 19. in v začetku 20. stoletja« in da je v slovensko literaturo »vnesla reprezentacije ženskosti, ki jih do njenih del ni bilo, in v našo kulturno zavest podobo ustvarjalke, ki ni pisala le za razvedrilo, ampak tudi za preživetje« (Mihurko Poniž 2003: 9). Rojena je bila v Ljubljani, živela v provincialnem Loškem potoku, trdno odločena, da si v svetu, v katerem ni bilo prostora za ženske, najde in uresniči svojo poklicno ambicijo, pa je zapustila dom, se zaposlila ter si brez podpore staršev poiskala pot do izobrazbe na univerzah v Bernu in Pragi, kjer je pričela objavljati kratko prozo in v samozaložbi izdala zbirko črtic *Misterij žene* (1900). Nadaljevala je tako, da si je s svojimi literarnimi objavami pridobila ugled v slovenskem, češkem, po preselitvi v Zagreb pa tudi v hrvaškem slovstvenem svetu. Kvedrova je bila nadarjena in bistra osebnost, ki se je boleče zavedala neenakopravnega položaja žensk svojega časa, njihove fizične in psihične podrejenosti, pa tudi trpljenja zaradi neuresničenih intelektualnih želja. Njeno pisanje pomeni en sam upor zoper patriarhalne vzorce življenja. Ker je načenjala tudi tabuizirane podobe slovenskega življenja, tako družbenega kot zasebnega, je naletela na odpor predvsem v konzervativnih krogih. Ti so pisateljico izničevali in jo poniževali. To je bil namreč čas, ko so ženske želje vsaj po minimalni svobodi in enakopravnosti označevali kot nemoralne, željo po njihovih političnih pravicah pa kot pomožachenje (Jogan 2001: 22–39). Gibanja za osvoboditev žensk so bila označena kot nekaj bolnega in škodljivega. Kvedrova pa je razkrivala tudi podobe pretirane verske gorečnosti, nasilja v družini, alkoholizma in spolnih zlorab. Slogovno kaže njena proza na elemente moderne, naturalistične poteze pa so prepoznavne tako v nekaterih črticah kakor tudi v romanih *Njeno življenje* (1914) in *Hanka* (1918). Kvedrova je videla izhod iz patriarhalnih vzorcev svoje generacije v izobraževanju žensk, na osnovi katerega si bodo lahko priborile tudi ekonomsko samostojnost. Pisala je v treh jezikih, to je slovensko, nemško in hrvaško, saj je bil prostor, v katerem je živela, večkulturn. Njene objave v tedanjih časopisih (*Prager Presse*, *Agramer Tagblatt*, *Dokumente der Frauen*, *Die Zeit*, *Universum*, *Jugoslavenska žena*) pa dokazujejo, da je bila široka in razgledana osebnost.

Pravo posebnost med piščicami avtoricami iz prve polovice dvajsetega stoletja predstavlja prav gotovo ALMA KARLIN (1889–1950), rojena v slovenski družini v Celju, ki je bila hči avstro-ogrškega častnika in matere, ki je bila po poklicu učiteljica. V družini so znali slovensko, a jezik njenega vsakdanjega

komuniciranja in poznejšega izobraževanja je bila nemščina. Alma Karlin je bila poliglotka, svoja literarna dela in številne potopise, ki so že za časa njenega življenja izhajali po Evropi in drugje po svetu, je napisala v nemščini. Njen opus obsega štiriindvajset knjig, več kot štirideset proznih del in pesmi je ostalo v rokopisu in je delno še vedno neraziskanih. Že od otroštva si je želela postati raziskovalka tujih kultur in pisateljica in zaradi tega se je po šoli v Gradcu podala v London, kjer je na tamkajšnji univerzi diplomirala iz osmih jezikov. Spomladi 1919 se je nato odpravila na dolgo potovanje okrog sveta, ki je trajalo kar osem let, s teh svojih popotovanj, ki so jo zanesla tudi v predele, kamor še ni stopila ženska noga, pa je nenehno pisala in svoja besedila objavljala v najbolj branih časopisih svojega časa. Na potovanjih je bila sama, s pisalnim strojem Erika in brez spremstva, njeno delo pa je bilo tudi antropološko, etnološko in etnografsko. Prepotovala je Peru, Panamo in države Srednje Amerike, pot jo je zanesla na Havaje in na Japonsko ter Kitajsko, pa tudi v Korejo, Avstralijo in Novo Zelandijo, v Indonezijo, Tajsko in Burmo. Njena zadnja postaja je bila Indija, od koder se je l. 1928 vrnila v domače Celje k bolni materi. Alma Karlin je pisala potopise, romane, novele, pesmi in dramska dela ter objavila številne članke. Zagotovo je bila najbolj plodovita in cenjena pisateljica svojega časa, merjeno tudi v mednarodnem, ne le slovenskem merilu. Kot antifašistko jo je med drugo svetovno vojno preganjal gestapo, zato je pobegnila v partizane. Tam pa so jo kot pripadnico nemške nacionalne skupnosti sprva hoteli likvidirati, a jo je rešila partizanska prijateljica. Po vojni je živela skromno in odmaknjeno življenje v bližini Celja, skupaj z nemško slikarko Teo Gammelina. Po vojni, v času socializma, je zanimanje zanjo iz ideoloških razlogov, bila je namreč nasprotnica komunizma, usahnilo, pisala pa je poleg tega še v nemščini, ki je bila nezaželen jezik, jezik okupatorjev. V osemdesetih letih dvajsetega stoletja pa je njena literatura z novimi prevodi v slovenščino ponovno oživela. Novejši raziskovalci vidijo v njeni osebnosti izstopajočo intelektualko in pisateljico, zagotovo pa eno najbolj samosvojih in nenavadnih osebnosti, kar smo jih na Slovenskem kdajkoli poznali. V času, ko so pričeli izhajati potopisi Alme Karlin, ženske še niso potovale veliko in zlasti ne same po svetu. Tiste ženske, ki so potovale, pa so izvirale navadno iz bogatejših slojev. Potopisi Alme Karlin ne pričajo le o njenem velikem pisateljskem talentu, temveč tudi o njeni neizmerni želji po raziskovalnem delu, saj je svojim bralcem predstavljala posebnosti tujih, takrat še popolnoma eksotičnih kultur.

V prvi polovici dvajsetega stoletja je nadalje pisalo še veliko žensk, o čemer pričajo njihove objave v takratnih slovenskih časopisih in revijah, toda njihova literatura je ostajala manj opažena, polagoma pa je tudi povsem utonila v pozabo, dokler je šele na koncu dvajsetega stoletja in na začetku novega, zdaj ne odkrivajo in javnosti predstavljajo posamezni literarni zgodovinarji in zgodovinarke. Med tistimi, o katerih se do nedavnega niti v znanstvenih krogih ni vedelo veliko ali skoraj nič, je tudi MILENA MOHORČ (1905–1972). Pisateljica je bila mojstrica kratke zgodbe v tridesetih letih. Diplomirala je iz germanistike, vse življenje pa se je ukvarjala tudi z ženskim vprašanjem, zato so osrednje osebe v njeni prozi ženske, navadno meščanke, njene novele in

črtice pa ponujajo najboljšo sliko iz življenja slovenskega meščanstva iz obdobja med obema svetovnima vojnama. Po prepričanju je bila socialistka, od leta 1942 tudi komunistka in partizanka, kljub temu pa je skupaj z možem in sinom po vojni postala žrtev revolucije. Njen mož in sin sta bila namreč kot sovražnika države deportirana na Goli otok, od koder se mož ni več vrnil živ, sin pa je bil tam zaprt kar osem let. Tudi ona je bila obtožena informbirojevstva. Vse to jo je psihično zlomilo, njena proza pa je bila povsem odrinjena v pozabo. Zanimanje zanjo je oživel šele v zadnjem času, ko je Lado Kralj skupaj s Petrom Scherberjem in Alenko Puhar objavil njene *Zgodbe iz tridesetih let*. V času, v katerem je objavljala, je bila deležna podcenjevalnih teorij, da ženska ni sposobna delati na intelektualnih področjih (v skladu s tedaj razširjeno teorijo Ota Weiningerja), ona pa je objavljala v številnih tedanjih časopisih in revijah (*Ženski svet*, *Jutro*, *Mladina*, *Ljubljanski zvon*, *Modra ptica*, *Naša žena*). Tematizirala je številne ženske usode in kazala na to, kako se morajo ženske moškemu svetu zgolj prilagajati. Ženske z lastnimi poklici ali s končanim univerzitetnim študijem pa so bile na Slovenskem redke in črtice Milene Mohorič so opozarjale na tak svet nemožnosti. Po svojem idejnem svetu predstavlja proza Milene Mohorič nadaljevanje tistega, za kar se je v svojih besedilih zavzemala Zofka Kveder.

Podobno so zunaj literarnozgodovinske pozornosti zelo dolgo ostajale lirske in celo ekspresionistično zaznamovane črtice MARIJE KMET (1881–1974), pisateljice, ki je bila v resnici pomembna ustvarjalka v obdobju med obema vojnama. Po poklicu je bila učiteljica, glavnino svojih črtic pa je objavila v tridesetih letih (v *Slovenskem narodu*, *Ljubljanskem zvonu* in *Ženskem svetu*). V njej je tematizirala avtobiografske izkušnje, položaj učiteljic, dvojno moralo družbe, motive iz prve svetovne vojne, posvečala pa se je tudi položaju slovenske ženske; nekatere črtice prikazujejo tudi elemente nasilja nad ženskami in njihovo zlorabo. Literarni zgodovinarji zdaj opozarjajo, da so nekatere njene črtice bolj pesmi v prozi in da kažejo poleg znamenj simbolizma in dekadence tudi jasne poteze ekspresionizma. Marija Kmet je objavila dve zbirki kratke proze, in sicer *Bilke* (1920) in *Večerna pisma* (1926). Prav *Večerna pisma* je sočasna literarna kritika neprijazno sprejela, pisatelj Ivan Pregelj pa je ob njihovem izidu zagrešil svojo »znamenito« izjavo: »Nisem prijatelj žensk, ki pišejo, ne naših ne tujih. Celo tistih ne, ki moško pišejo« (v *Domu in svetu*, 1927). Oboje omenjam, da bi lažje razumeli atmosfero, ki je pisateljjevanje še dolgo v dvajseto stoletje razumela kot moško dejavnost. Ženske, ki so posegale na to področje, so bile nezaželene in posledično tudi nerazumljene.

Podoben primer pisateljice iz obdobja med obema vojnama je MILICA OSTROVŠKA (1907–1997), ki je v Ljubljani študirala primerjalno književnost, jezikoslovje in nemški jezik ter bila v letih 1928/29 kot štipendistka francoske vlade celo študentka na pariški Sorboni. Pod vplivom Srečka Kosovega je postala levičarka, na začetku vojne izgnana v Srbijo, po vojni pa kot sovražnica države deportirana na Goli otok, kjer je bila zaprta tri leta in nato brezposelna. Po vojni je živela v Mariboru, a literarnih del v tem obdobju ni več pisala. Objavljala je v *Ženskem svetu*, njene črtice pa so primer besedil, ki so tematizirala žensko

usodo v obdobju gospodarske krize tik pred drugo svetovno vojno. Besedila so napisana v realističnem slogu z zanimivimi psihološkimi prvini, ženske pa je Ostrovska prikazovala tudi v perspektivi razpetosti med tradicionalnimi in emancipiranimi vlogami.

Med plodovite pisateljice, ki so začenjale pisati že pred drugo svetovno vojno, sodi še ILKA VAŠTE (1891–1967), ki se je potem, ko je mlada ovdovela in ko je bil Trst po razpadu Avstro-Ogrske priključen Italiji, preselila v Ljubljano. Postala je ena najplodovitejših slovenskih romanopisk in cenjena avtorica zgodovinskega romana. Izdala je kar šestnajst knjig, kot pisateljica pa je bila pri literarnih kritikih in zgodovinarjih pogosto podcenjevana, vendar pri bralcih vseskozi priljubljena. Slogovno se je gibala v mejah realizma, njeno slovstvo pa je imelo pomembno narodno-osveščevalno in kulturno-prebujevalno vlogo. Tematizirala je slovensko zgodovino od naselitve pa do reformacije in Ilirskih provinc. Njeno najbolj znano delo je *Roman o Prešernu* (1937), ki je doživelo več izdaj. Kot ena redkih slovenskih pisateljic pa je zapustila tudi avtobiografijo, ki je pravzaprav zbirka krajših proznih zapisov z naslovom *Podobe iz mojega življenja* (1964). Zbrane črtice so primeri zelo kultivirano in tekoče napisane ter na poseben način duhovite kratke proze.

Tik po drugi svetovni vojni se v slovenskem prostoru pojavi kar nekaj nardarjenih pisateljic, ki pa so pričenjale pisati tik pred vojno, a je vojna njihovo ustvarjalno pot na silo prekinila. To so denimo Ljuba Prenner, Branka Jurca, Mira Mihelič in Mimi Malenšek. BRANKA JURCA (1914–1999) je bila na primer med vojno aktivna članica OF in zato zaprta v taboriščih Gonars in Ravensbruck, po vojni pa se je posvečala predvsem mladinski in otroški književnosti. Toda pisala je tudi avtorsko prozo za odrasle, med katero naj omenimo zbirko črtic *Stekleni grad* (1958), ki prinaša prečiščene utripe iz življenja predvojnega in povojnega človeka, obenem pa prikazuje tudi tegobe žensk v obliki subtilnih psiholoških zapisov. Med omenjenimi je najuspešnejšo povojno literarno pot opravila MIRA MIHELIČ (1912–1985), namreč kot pisateljica in prevajalka ter doslej edina ženska, ki je predsedovala Društvu slovenskih pisateljev in slovenskemu centru PEN. Prav na pragu vojne je objavila svoja prvenca, romana *Obraz v zrcalu* (1941) in *Tiha voda* (1942), ki sta izhajala iz bogate tradicije evropskega kronikalnega romana. Mira Mihelič je bila svetovljanska osebnost, ki je slovenski prostor v času socializma, ko je bil le-ta politično še dokaj zaprt, odpirala svetu in v Slovenijo pričenjala vabiti ugledno mednarodno pisateljsko družbo, najprej v Piran, od tam pa na vsakoletna srečanja PEN na Bledu, ki se odvijajo še danes. Bila je romanopiska, novelistka, dramatičarka in prevajalka številnih del iz svetovne literature v slovenščino. Njeno avtorsko prozo pa je že od vsega začetka zaznamovala avtobiografskost, ki je tematizirala propad slovenskega meščanstva, pri čemer je Miheličeva osrednjo pozornost namenjala ženskim likom. Le-ti niso bili odsev njene feministične zavzetosti, temveč razčlenjevalne vneme v okvirih psihološkega realizma. V nasprotju z nekaterimi drugimi je bila Mira Mihelič že za časa svojega življenja znana in priznana literarna ustvarjalka. Njena najbolj kvalitetna dela, npr. romana *April* in *Hiša večera* (oba 1959), pa so bila tudi nagrajena. Bralcem je zapustila tudi

nadvse zanimivo napisano avtobiografijo *Ure mojih dni* (1985) ter številna druga dela.

Med povojnimi avtoricami starejše generacije naj omenim še GITICO JAKOPIN (1928–1996) in ZORO TAVČAR (1928). Prva je izbor svoje kratke proze izdala šele leta 1995 z naslovom *Duša, kaj želiš*, druga pa svoj izbor pod naslovom *Ob kresu življenja* leta 1989.

Med avtorice, ki so s svojimi proznimi besedili vzbujale pozornost v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja, sodi IVANKA HERGOLD (1943), ki kot samostojna književnica živi in dela v Trstu. Piše prozo, poezijo, esejistiko, dramatiko in prevaja iz italijanščine. V samostojnih knjižnih izdajah je izšlo več zbirk njenih novel in črtic, npr. *Pasja radost ali karkoli* (1971), *Beli hrib* (1973), *Dido* (1974), *Vse imaš od mene* (1974) in *Pojočni oreh* (1983). Njeno delo dokazuje, da je zanimiva krajša proza izpod ženskega peresa nastajala že pred letom 1980, ko se je na Slovenskem v okviru postmodernističnih oblikovnih in slogovnih postopkov razmahnilo kratkozgodbarstvo. In čeprav o postmodernizmu pri Hergoldovi še ne moremo govoriti, se nekatere njegove značilnosti že napovedujejo. Njene fabule prinašajo pripovedi s socialnega roba, njeno priljubljeno stilno sredstvo pa je groteska.

Osemdeseta in devetdeseta leta 20. stoletja so obdobje razvitega slovenskega postmodernizma, v tem času pa se na literarnem prizorišču pojavlja generacija pisateljic, rojena v šestdesetih letih, ki je sicer še doraščala v socializmu in je delno še obremenjena z nekaterimi njegovimi travmami, obenem pa je iz proze prav dobro razvidno, da jo piše generacija avtoric, ki je lahko že brez posebnih težav študirala na domačih in tujih univerzah, se tam razgledala, v slovenski literarni prostor pa vnesla posebno vrsto svežine. Namesto pesimistične slovenskosti prinaša ta proza širino evropskih in svetovnim literarnih tokov, do nacionalnopolitičnih tem, ki znotraj socialistične Jugoslavije ostajajo še vedno pereče, pa goji ironičen in satiričen odnos. Namesto političnih tem je v ospredju tema ženske in ženskega, iskanja lastne identitete in mesta v svetu, tudi v Sloveniji, ki je sicer polna duhovnih in političnih pretresov. Pisateljice prikazujejo različne oblike sodobne ženske odvisnosti v razmerju do družine, družbenega statusa in biološke narave. Nekatere opozarjajo tudi na omejevanje svobode žensk, tako osebne kot politične, čeprav bi jim na deklarativni ravni država rada dopovedovala, da so svobodne in enakopravne.

V tej skupini pisateljic izstopa delo LELE NJATIN (1963), roman *Nestrpnost* (1988), ki pa je napisan v izrazito fragmentarni obliki kot zbirka matričnih fabul, polnih prizorov nasilja, mučenja, sadizma, mazohizma. Razumemo jih kot avtoričin protest zoper vsemilitaristično navzočnost v svetu – tedaj še Jugoslavije – ki brez svojih obveznih parad nasilja ni znal živeti. Ženska v takem svetu predstavlja le objekt, na katerem oblast demonstrira svojo moč. Pripovedovalka nakazuje zrcalno sliko življenja, ki ga nadzoruje močan vojaški aparat. Tematizacija ženskega je v prozi Lele Njatin povezana z ostro družbeno kritiko. Med tiste, ki vztrajno vrtajo v fenomen ženskosti, sodi tudi delo MILOJKE ŽIŽMOND KOFOL (1948), npr. novelistični zbirki *Polovica ženske* (1990) in *Levitve* (1991). Od takrat pa do danes se je takih avtoric pojavilo že bistveno

več, njihova dela pa so pričenjala izhajati okrog leta 1990 (poleg kratke proze še romani Berte Bojetu Boeta, Marjete Novak Kajzer in Katarine Marinčič, pred tem pa že poezija Svetlane Makarovič).

Poigravanje z različnimi žanri, zlasti z žanrom kriminalke, strašljivke in grozljive zgodbe, opredeljuje prve literarne objave MAJE NOVAK (1960) in SILVIJE BOROVNIK (1960). Majo Novak je po objavi njenih romanov z naslovoma *Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah* (1993) in *Cimre* (1995) slovenska literarna publicistika pričela imenovati prvo damo slovenske kriminalke. Posebnost njenih kriminalk se je izkazovala v dejstvu, da je pisateljica ta žanr duhovito parodirala in ga večslojno zakodirala, v njem pa spretno in z velikim smislom za ironijo preigravala različne postmodernistične možnosti literarnega izraza. Za zbirko kratke proze *Zverjad* (1996) je prejela nagrado Prešernovega sklada. Gre za mojstrske prozne miniaturke, ki opozarjajo na brutalnost tako imenovanega civiliziranega sveta, se posmehujejo političnim diktaturam in se razvijajo v prave groteske. Zgodbe so tudi polne duhovitih besednih iger, ki vodijo bralca skozi različne svetove medbesedilnosti. Podobne značilnosti lahko opazimo v prozni zbirki *Strašljivke* (1990) Silvije Borovnik, ki prav tako eksperimentirajo z igrivimi možnostmi postmodernizma, med katerimi je kot priljubljena oblika zaživela prav kratka zgodba kot zgodba z nenavadnim zapletom in odprtih koncem. V delni okvir omenjenega priljubljenega sloga sodi tudi krajša proza LUCIJE STEPANČIČ (1969), zbirka *Mrtvaki in šlagerji* (1997), ki je polna citatnih elementov in humornih medbesedilnih prebliskov. Večkrat gre za fragmentarno prozo, ki se posmehuje vajelemu, vsakdanjemu, utirjenemu svetu, zlasti značilnim slovenskim navadam in običajem.

Posebno obliko medkulturnosti lahko opazujemo v prozi BRINE SVIT (1954), Ljubljancanke, ki živi v Parizu in v zadnjem času piše literaturo ne le v slovenščini, temveč tudi v francoščini. Danes je to namreč slovensko-francoska pisateljica, tudi prejemnica uglednih francoskih literarnih nagrad. Čeprav objavlja v glavnem romane in esejistiko, pa je bil njen prozni prvenec *April* (1984) napisan v fragmentarni obliki, kar je ostalo značilno za njeno prozo vse do danes. Tudi krajši roman *Moreno* (2003) bi lahko označili kot zbirko kratkoproznih fragmentarnih zapisov, zaznamovanih s temo iskanja ženske, pa tudi jezikovne, nacionalne in nove pisateljske identitete, posebno pa ženskega obraza in njene ljubezenske sreče. Vedno znova pa lahko pri njej opazujemo preigravanje staroljudskega motiva lepe Vide in njenega silovitega hrepenenja. Literatura Brine Svit pripoveduje o tujstvu, ki je lahko prostovoljno izgnanstvo, obenem pa razkriva še podobe tujstva v sodobni Evropi, ki so nastale iz trdih preživetvenih razlogov.

Iz perspektive tujine nagovarjata slovenski prostor še dve pisateljici. SONJA PORLE (1960) je etnologinja, publicistka in pisateljica, ki živi v Oxfordu. 1983 je prvič obiskala Afriko in odtlej je vsa njena dejavnost ljubeče posvečena raziskovanju afriške kulture. Kot književnica se je odločila za obliko potopisnega romana, katerega začetnica je bila pri nas Alma Karlin. Tudi velika vnema Sonje Porle, da bi neznane kulture približala bralcem, spominjajo na njeno izjemno predhodnico. Druga avtorica pa je MARUŠA KRESE (1947–2013), ki se je dolgo

izmikala slovenski literarnozgodovinski pozornosti, najbrž zato, ker je veliko potovala po svetu in živela v Berlinu, kjer je svoje publicistične in literarne prispevke objavljala tako v slovenščini kot v nemščini. S svojimi teksti se je posebno občutljivo odzivala na usode žensk in otrok v svetu, ki so ga zaznamovale vojne in posledično humanitarne katastrofe, o čemer je napisala številne eseje in nastopala na mednarodnih konferencah (*Frauen uber Nationalismus und Krieg/Ženske o nacionalizmu in vojni*, 1993). Kresetova pa sodi tudi med prepoznavne avtorice kratke proze. Leta 2006 je izšla njena zbirka *Vsi moji božiči/Alle meine Weihnachten*, za katero se skriva avtoričina tragična, a tudi samoiroična avtobiografija, napisana v dosledni tradiciji minimalizma. Božič v njenih zgodbah je podoba osamljenosti, večkrat revščine, iskanja identitete, neizpolnjenih hrepenenj, pa tudi nenehnih potovanj, ki izražajo beg pred samo seboj.

Če bi sledili biografskim podatkom sodobnih slovenskih pisateljic, bi nedvomno opazili, da imamo opraviti z vedno bolj izobraženimi avtoricami, s takimi, ki z opravljenimi magisteriji in doktorati predavajo tako na domačih kot tujih univerzah ter ne delujejo le literarno, temveč še na številnih drugih področjih. Kot razgledane in občutljive osebnosti načenjajo mnoge, tudi tabuizirane teme iz slovenskega vsakdanjega življenja. Taki sta npr. BOJANA KUNST (1969), doktorica filozofije, ki v svoji zbirki kratke proze *Višnje v čokoladi* (1997) prikazuje mnoge drzne erotične prizore, pa tudi SUZANA TRATNIK (1963), sociologinja in antropologinja, ki tematizira probleme drugačne, istospolne identitete, ter VESNA V. GODINA (1957), socialna in kulturna antropologinja, znanstvenica in publicistka, ki je na literarno polje stopila s svojo dnevniško-potopisno prozo *Havaji na papirju*, s katero razodeva pronicljive, analitične poglede na slovensko družbeno stvarnost. Ambiciozno literarno pisavo razodeva tudi krajša proza doktorice literarnih ved BARBARE SIMONITI (1963) z naslovom *Razdalje* (1998), avtorica pa je tudi pesnica in prevajalka.

Na koncu 20. in na začetku 21. stoletja se zdi, da se je slovenski literarni postmodernizem že izpel, tako da tudi literarna pisava novejših slovenskih pisateljic prinaša nove oblike izraza. Literarna veda jih imenuje zelo različno, večkrat pa beremo o t. i. novem realizmu. Najbrž je potrebno še več časa, da se bodo novejši literarni slogi in smeri izkristalizirali ter da bomo med njimi ločili najbolj pogoste in izrazite. Po letu 2000 izide mnogo vznemirljivih kratkoprotnih zbirk, npr. avtoric kot so LILI POTPARA (1965) *Zgodbe na dušek* (2004) pa POLONE GLAVAN (1974) *Gverilci* (2004), nadalje še VERONIKE SIMONITI (1967) *Zasukane štorije* (2005), URŠKE STERLE (1979) *Vrsta za kosilo* (2006) in CVETKE BEVC (1960) *Zgodbe iz somraka* (2007). Med njimi izstopa literarno delo Američanke ERICE JOHNSON DEBELJAK (1961), ki živi v Ljubljani, piše v angleščini in jo prevajajo v slovenščino. Pisateljica namreč odraža pojav, pogost v globaliziranem svetu, ko nekateri avtorji/-ice dobivajo zaradi življenja in literarnega ustvarjanja v novem, zanje tujem geografskem in jezikovnem okolju, novo, tako rekoč dvojno literarno identiteto. Johnson Debeljakova je namreč tudi slovenska pisateljica. Njena proza je vznemirljivo kritična, izraža posebne poglede kritične intelektualke, pa tudi bolečo razpetost med tujim in domačim,

med svetovnim in slovensko nacionalnim. Njena emigrantska izkušnja drugačnosti v novem okolju je razvidna iz vse njene avtobiografske proze, pa tudi iz zbirke krajše proze z naslovom *Tako si moj* (2007), ki potrjuje avtoričin dar za oblikovanje zanimive zgodbe. Protagonistke v njej so ženske, ki so kljub ranljivosti in številnim dvomom močne, nekonvencionalne in izobražene.

Najnovejša krajša proza slovenskih avtoric je izrazito večplastna in komunikativna, pa tudi nepredvidljiva in šokantna. Pisateljice preigravajo elemente najrazličnejših popularnih žanrov, vse od sentimentalnih do grozljivih, pri čemer jim dobro služijo tako popikone kot elementi klasične književnosti, fantastičnost, pa tudi duhovite medbesedilne povezave. Pri takih prijemih prepoznavamo dediščino slovenske postmodernistične kratke zgodbe. Pisateljice ironizirajo slovenske stereotipe in nacionalno mitologijo, predvsem pa robove človekovih, zlasti ženskih osebnih izkušenj v sodobnem svetu. Izražajo protest zoper podrejanje družbenim klišejem in normam, zavzemajo se za samostojno in samosvoje življenje. Ukvarjajo se z vprašanjem, kaj se skriva za gladko, na videz urejeno površino človeških vsakdanjih življenj, in dokazujejo, da nobena oblika bivanja ni povsem enostavna, enoznačna in premočrtna. V tak kontekst sodi krajša proza VESNE LEMAIČ (1981) v *Popularnih zgodbah* (2008), MOJCE KUMERDEJ (1964) v zbirki *Temna snov* (2011) in MIRANE LIKAR BAJŽELJ (1961) v *Sobotnih zgodbah* (2009). Videti je, da se z lastno temo položaja slovenske pisateljice le-te ne obremenjujejo, po čemer sicer ne moremo sklepati, da je ta idealen in brez bremen. O kvaliteti njihovega literarnega dela pa pričajo predvsem dela sama in žal prepogosto tudi prej tuje kakor domače literarne nagrade (kot v primeru Maje Haderlap za roman *Angel pozabe*, 2011, v Avstriji in Nemčiji, ali v primeru Brine Svit v Franciji). V Sloveniji pridejo kvečjemu do nagrade Prešernovega sklada, nikoli praviloma do Prešernove same, razen enkrat, ko jo je prejela Mira Mihelič, in enkrat, ko jo je odklonila Svetlana Makarovič, in preredko do kresnika, nagrade za najboljši slovenski roman, razen ko sta ga prejeli Berta Bojetu in Katarina Marinčič.

VIRI IN LITERATURA

Silvija BOROVIK, 1995: *Pišejo ženske drugače?* Ljubljana: Mihelač.

—, 2012: *Književne študije: o vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Zora, 85).

—, 2013: K izboru iz krajše proze slovenskih avtoric. *Klič me po imenu*. Izbrala, uredila in spremno študijo napisala Silvija Borovnik. Ljubljana: Študentska založba. 372–435.

Andreja JEZERNIK, 2009: *Alma Karlin*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Maca JOGAN, 2001: *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, Fakulteta za družbene vede.

Lado KRALJ, 2010: »Danes so njene kratke zgodbe pozabljene«. *Zgodbe iz tridesetih let*. Ljubljana: Študentska založba. 134–169.

Lado KRALJ, Peter SCHERBER (ur.), 2010: *Slovenske kratke zgodbe med koncem ene in začetkom druge vojne*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Katja MIHURKO PONIŽ, 2006: Kratka pripovedna proza Marije Kmet. *Slovenska kratka pripovedna proza*. Ur. Irena Novak Popov. Zbornik predavanj 23. Simpozija Obdobja. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 2003: *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta.

Urška PERENIČ, 2007: Leposlovje Milice S. Ostrovške v reviji Ženski svet (1923–1941). *Slavistična revija* 3. 463–72.

Alenka ŠELIH (ur.), 2007: *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana. DZS.

Tomo VIRK, 1998: Spremna beseda. *Čas kratke zgodbe: antologija slovenske kratke zgodbe*. Ur. Tomo Virk. Ljubljana: Študentska založba.

CHARACTERISTICS OF SLOVENIAN FEMALE LITERARY WRITER'S SHORT PROSE

The article gives an overview of the characteristics of Slovenian female writers' short prose since its beginnings until modernity. It indicates that even among the pioneers of Slovenian female writers there was a woman who rebelled against tradition and that many of other pioneers also discussed various taboo topics of Slovenian social and family life. This tradition persists to the present day. The article also provides an overview of the most distinctive female authors and their short prose of the entire 20th century. The first Slovenian female writers were frequently characterized as "fellow travelers" of the important literary directions and their male colleagues. Today the past and present female writers are recognized and share new literary historical findings and interpretations such as are found in this article.

Sioranove vježbe nepokornosti

SVETLANA S. KALEZIĆ-RADONJIĆ

Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet u Nikšiću, Odsjek za srpski jezik i južnoslovenske književnosti, ul. Danila Bojovića bb, ME – 81400 Nikšić, svetla@t-com.me

---

SCN VI/1 [2013], 70–85

Osnovni cilj prispevka je iskanje sistema v Sioranovem filozofskem nesistemu. Opus tega filozofa ponuja obilo prodornih in nevsakdanjih razmišljanj o fenomenu Boga, umetnosti (v prvi vrsti glasbe in poezije) ter o smislu obstoja. V središču njegovih obsesij se nahaja prepričanje o nesposobnosti človeštva (obsojenega na neskončno ponavljanje trpljenja in revščine), da bi bistveno spremenilo svoj položaj. Pri tem sta imela po njegovem videnju pomembno vlogo prav religija in Bog, ki si ju je človek izmislil zato, da bi pojasnil svojo bolečino, nesrečo in notranje skušnjave. Čeprav kaotična in kontradiktorna, je Sioranova filozofska misel predvsem antidogmatska, takšen pa je tudi njen jezikovni izraz, zato jo karakterizira izrazita poetska zgoščenost. Ta izhaja iz globokega občutka tragičnega obstoja in je usmerjena na življenje samo – kot takšna se upira vsakršni sistematizaciji.

The fundamental objective of this paper is to determine the system of Cioran's philosophical non-system. The entire opus of this philosopher offers an abundance of lucid and extraordinary analyses of the phenomenon of God, art (mostly music and poetry), and the meaning of life. At the center of his obsessions is the standpoint about the impotence of mankind, destined to endless recurrences of trouble and misery, to fundamentally change its position, which, in his opinion, was largely contributed by religion and God, which man created to explain his pain, misery and inner temptations. Although seemingly chaotic and contradictory, Cioran's philosophical thought is primarily anti-dogmatic, as well as its literary expression, and it is characterized by great poetic "density." Deriving from the profound personal feeling of tragedy of existence, it is oriented at life itself, and, as such, refuses to be systematized.

Ključne besede: filozofija, Bog, transcendenca, liričnost, ironija, fragment

Key words: philosophy, God, transcendence, lyricism, irony, fragment

---

Teško je zamisliti filozofa i/ili pisca koji se u svom kompletnom opusu u tolikoj mjeri bavio temom Boga, kao što je to činio Emil Čoran.¹ Takođe, teško je pronaći mislioca koji je sa podjednakom strašću zastupao sasvim oprečne stavove, kao što je to radio Emil Sioran. Moglo bi se reći da jedno od dvojstava kojima je obilježeno njegovo djelo proizilazi i iz činjenice da je rumunski filozof Čoran prešavši u novu domovinu francuskog jezika (jer upravo ovaj autor smatra da ne naseljavamo zemlju ili prostor, već jezik (Sioran 2010: 21) postao Sioran. Ako bi se u »biografskom začinjavanju« otišlo još dalje, moglo bi se reći da je glavni korijen oprečnosti situiran u djetinjstvo kada doživljava svoju prvu vjersku i egzistencijalnu krizu, kada su ga roditelji, radi daljeg školovanja, natjerali da ode iz svog rodnog sela, pri čemu se tada, u najranijem uzrastu deklariše kao ateista, a kasnije čak i kao mistik (Sioran 2010: 14, 183). Pogled u »budućnost« takođe donosi oprečnost, jer svjetsku slavu stiće neko ko je se užasavao i protiv nje pisao u svakoj svojoj knjizi. Dakle, od rumunskog (*Na vrhovima očajanja* – 1934, *Knjiga o obmanama* – 1936, *Preobraženje Rumunije* – 1936, *Suze i sveci* – 1937, *Sumrak mišljenja* – 1940) do francuskog opusa (*Kratak pregled raspadanja* – 1949, *Silogizmi gorčine* – 1952, *Iskušenje življenja* – 1956, *Istorija i utopija* – 1960, *Pad u vreme* – 1964, *Zli demijurg* – 1969, *Nezgodna zvana dolazak na svet* – 1973, *Raspinjanje* – 1979, *Vežbe iz divljenja* – 1986, *Priznanja i anateme* – 1987) Sioran se opsesivno bavio pitanjima Boga i hrišćanske religije prema kojima je zauzimao vrlo protivrječne stavove, u širokom rasponu od ateizma do mističkog entuzijazma.

Dvije hiljade godina, kako Sioran kritički situira i eksplicira problem hrišćanstva, traje dominacija ove religije u kulturi Zapada; vode se ratovi u ime Boga koji zajedno sa Isusom i svecima predstavlja simbol patnje na zemlji. Druge religije, posebno istočnjačke, pružaju nešto više utjehe i imaju puni smisao u tome što ljudskom vjerovanju daju beskraj i širinu, a hrišćanstvo Pakao i Raj, koje Sioran vidi kao vrhunac besmisla i glavno sredstvo držanja vjernika u patnji, pokornosti i zabludi. U *Priznanjima i anatemama* na ovu temu izriče žaljenje što se nije rodio kao budista i citira Getea koji je pred kraj života, u jednom pismu Celteru, zapisao: »Krst je najgnusniji simbol pod kapom nebeskom« (Sioran 1995: 33).

Glavna razlika između zapadnih i istočnjačkih religijskih sistema, a ujedno i ono što čini jedan od ključnih pojmova kojima se Sioran bavi u svojim filozofskim promišljanjima, jeste (Ne)Biće: »Nebiće za budizam (zapravo za Istok opšte uzev) ne sadrži u sebi ono pomalo zlokobno značenje koje mu pripisujemo. Ono se stapa sa jednim iskustvom-granicom svjetla, ili ako hoćete, sa stanjem

¹ Emil Čoran (Emil Cioran) rođen je 1911. godine u selu Rašinari u Transilvaniji (Rumunija). Kada je u desetog godini, na insistiranje svog oca, pravoslavnog sveštenika, morao da ode od kuće u Sibiu da bi učio teološku gimnaziju, doživio je to kao »čupanje iz korijena«. Nakon gimnazije studira umjetnost u Bukureštu, a na postdiplomskim studijama posvetio se filozofiji. Godine 1937. odlazi u Pariz, zahvaljujući stipendiji Francuskog instituta, gdje će ostati da živi do svoje smrti 1995. godine. Sahranjen je na groblju Monparnas (Sioran 1972: 197).

vječnog svijetlog odsustva, praznine koja zrači: to je biće koje je nadvladalo sva svoja svojstva, ili radije, vrhunsko pozitivno nebiće koje dopušta sreću bez materije, bez supstrata i bez oslonca u bilo kakvom svijetu» (Sioran 1995: 8). Nevezivanje sa materiju kao preduslov za sreću (ali, i za život uopšte), Sioran vidi i kao razlog zbog čega se nikada ne mogu pomiriti kultura bitka i kultura nebitka. Pa ipak, nisu svi njegovi stavovi u vezi sa datim tematom podjednako čvrsti. U nastojanjima da pronikne u srž i smisao vjere vidi se i Sioranova kolebljivost prema pitanju religije. Ona se, po njegovom mišljenju, rađa iz ljudske usamljenosti, dok u isto vrijeme usamljenost Boga vidi kao glavni razlog stvaranja čovjeka. Smatrajući da je Apsolut sačinjen od elemenata ljudske želje, a da je Bog »neodređenost rođena u žudnji« (Sioran 2008: 42), odnosno »utešni nonsens« čija se pojava poklapa sa »prvim šumorom samoće« (Sioran 2008: 86), Sioran nudi sasvim različita viđenja ovog fenomena u širokom rasponu od traganja za Apsolutom koje izjednačava sa »rastakanjem mozga« i beznađem »koje počinje tamo gde se sva ostala završavaju« (Sioran 1996: 36), do toga da jedino razgovor sa Bogom smatra »dijalogom sa ličnošću« (Sioran 1998: 93), a bilo kakvo odricanje od njega i svođenje svijeta na ljudsku mjeru tek pukim »supstituisanjem mrcina« (1995: 71).

Odnos prema Bogu kod Siorana nije idolatrijski jer ne proističe iz vjere, već iz patnje. Budući da se na rubu teologije nalazi sve što ne prihvata postojanje kao takvo, on smatra da upravo postojanje Boga, a ne Boga određuje ovaj svijet i da čovjek jedino pamti lomove, kao najvažnije događaje u svom životu. Oni se stoga javljaju kao jedan vid kreativnog pogona.² Međutim, patnja nije samo kao preduslov za stvaranje, već i za pronalaženje puta do Boga. U takvom kontekstu sveci se javljaju kao posebna Sioranova »inspiracija«, jer »biti svetac znači ne propustiti nijednu priliku u beskrajnim mogućnostima patnje« (Sioran 1996: 13). Oni ne plijene njegovu pažnju zbog svojih milosrdnih djela ili zbog moći da »pobede Strah i Podsmeh«, koliko zbog svoje žeđi za bolom i snage da ga podnesu. Iza njihove patnje i spremnosti da se svega odreknu, Sioran u naglašeno političkom ključu vidi fanatičnu želju za moći. Zanimljivo je da se on u ovom djelu, zapravo, najviše bavi svetiteljima (Katarina iz Sijene, Tereza iz Avile itd.) i to zato što je njihovo poimanje religije isključivo bilo zasnovano na intuiciji i osjećaju, van bilo kakvih teologija i institucija. Pa i za takav vjerski zanos Sioran ne samo da nije imao razumijevanja, već ga je i ismijavao: »Od svih velikih bolesnika sveci su najveštije iskoristili svoje boljke« (Sioran 1972: 174). U demaskiranju religije i izrugivanju naivnosti vjernika ovaj filozof se dotiče i vlastitog misaonog zanosa, te pronalazi sličnost sa njima. Tim povodom zapisao je u *Silozizmima gorčine*: »Zašto se ne bih poredio s najvećim svecima?

² Po riječima Siorana »sigurnost je nevjerovatna opasnost na duhovnom planu, kao što je savršeno zdravlje katastrofa za duh /.../ Zato intelektualac, ili recimo pisac, mora da zadrži osjećaj da nema tla na koje se može osloniti. Ako se, naprotiv, počne smještati i, kao da kažem, kućiti se, izgubljen je. Onda počinje stvarati djelo ili postaje – ne znam – veliki pisac, »neko«. Ali, sve je to jedno /.../ Nesigurnost je apsolutna nužnost: pisac čiji život postaje siguran izgubljen je pisac« (Heinrichs 2002).

– Jesam li utrošio manje ludila da bih očuvao svoje protivrečnosti nego što su ga oni potrošili da bi savladali svoje?« (Sioran 1998: 30). Ipak, na njegovoj »svetačkoj ljestvici« najviše mjesto zauzima Diogen kao »svetac izrugivanja« (1972: 87). Pišući o njemu sa divljenjem, Sioran istovremeno otkriva ponešto od svog filozofskog (ne)sistema (jer govoreći o drugima, zapravo, najviše govorimo o sebi). Opisujući njegov lik na fonu kontrasta prema Sokratovom i sokratovskom, koji je uvijek bio učitelj i uzor za ugledanje, i to u granicama konvencionalnog, on bilježi sljedeće: »Jedino Diogen ništa ne predlaže; u osnovi njegovog stava – a i svekolikog cinizma – leži iskonsko užasavanje nad tom smešnom činjenicom koja se zove – biti čovek./ Mislilac koji bez iluzija razmišlja o tome šta je zapravo čovek, a želi da ostane unutar svog sveta i da ne pribegne misticizmu, na kraju će stvoriti takvu sliku stvari u kojoj su podjednako prisutne mudrost, gorčina, farsa; a ako kao prostor svoje samoće izabere trg, onda će svu žestinu trošiti na ismevanje svojih 'bližnjih', ili na iskazivanje svog gađenja, što mi sebi danas, zbog prisustva religije i policije, ne možemo dopustiti« (Sioran 1972: 88). Nije teško primijetiti da se upravo po *svetaštvu izrugivanja* Sioran donekle identifikuje sa Diogenom, smatrajući da pravi filozof treba da ostvari krajnji domet iskrenosti bez akademske poze i glume, usmjeren jedino na pojam čovjeka do kojeg mu je istinski stalo.

Sioran stalno preispituje fenomen Boga i njime se poigrava suprotstavljajući ga sopstvu. U tom procesu zaštite vlastitog ja ključno mjesto igraju iluzije. Zato Sioran smatra da »živeti, to znači: verovati i nadati se, obmanjivati i obmanjivati se«, a čovjek nije ništa drugo do »prah opsednut utvarama« te bi njegov najadekvatniji odraz bio »Don Kihot viđen Eshilovim očima« (Sioran 1972: 114, 115). Takođe, smatrajući čovjeka nesavršenim bićem koje je u svojoj najdubljoj suštini zlo, te se ne može ni vaspitati ni promijeniti, ovaj filozof i vaspitanje samo po sebi, vidi kao negativan fenomen.³ U stalnom osciliranju između aktivnosti i pasivnosti, između prihvatanja i negiranja života, te između pesimizma i vitalizma, Sioran posmatra i mehanizam utopije koju je, takođe, sklon da posmatra u religijskom ključu: »Traganje za utopijom je religiozno traganje, apsolutna želja. Utopija je velika slabost istorije, ali i njena snaga, takođe. Na neki način, utopija *iskupljuje* istoriju (Sioran 2010: 21). Na drugoj strani, pak, tvrdi da je istorija »lek za utopiju« (Sioran 2010: 20), a da je u korijenu svega odbacivanje »postojeće sreće« i traganje za »izmaštanom srećom« (Sioran 2009: 73), što u isto vrijeme osuđuje kao veliku naivnost i ludost, da bi potom izrazio svoje divljenje. Ipak, u korijenu svega on vidi bijedu (»Beda je, odista, utopisti glavna pomoćnica, predmet koji on obrađuje, hrana za njegove

³ »Od Adama sva upinjanja ljudi išla su na to da izmene čoveka. /.../ Spoznaja nema ljueg neprijatelja od vaspitavalačkog nagona; njemu, poletnom i punom žestine, ni filozofi ne umeju da uteknu: šta bi, bez njega, bilo od njihovih sistema? /.../ Izuzmu li se antički skeptici i francuski moralisti, teško je navesti jedan jedini duh čije učenje, potajno ili otvoreno, ne bi težilo izgrađivanju čoveka. Ali i pored toga što sledi sijaset uzvišenih pouka koje bi da bi privuku njegovu znatiželju, ili se nude njegovoj strasti i smućenosti, čovek ostaje nepromenjen« (Sioran 1972: 36–37).

misli, oslonac za njegove opsesije« (Sioran 2009: 73), a potencijalnu ostvarivost utopije vidi kao apokalipsu (»Ona vrsta društva koju utopija zamišlja govoreći sa zanosom o njoj ukazuje nam se u praksi kao nepodnošljiva« (Sioran 2009: 75), odnosno kao mješavinu »detinjastog racionalizma i posvetovljenog angelizma« (Sioran 2009: 78). Dakle, čak i u slučajevima kada polazi od jedne »provjerene« premise – da se istorija i utopija međusobno potiru – Sioran razrađivanje date teorije sprovodi na sebi svojstven kontradiktorni način.

Muzika zauzima izuzetno važno mjesto u Sioranovom filozofskom (ne) sistemu, jer je po svojoj kohezioj suštini nadmoćnija od života, a time i od smrti (Sioran 1995: 96). Ona se javlja kao jedina iluzija koja može da iskupi sve ostale, kao jedino sredstvo pomoću koga se mogu skinuti lične anateme i kao jedini »prostor« u koji se ne može uvući sumnja.⁴ Samo muzika ima tu moć da osmišljava trenutak (jer nakon njenog prestanka sve izgleda uništeno i izlišno), dok je sa metafizikom spaja zajedničko porijeklo koje ujedno predstavlja i njihovo kranje odredište – beskonačnost.⁵ Na fonu te jednakosti logično je što je u Sioranovim promišljanjima sljedeća instanca poređenje muzike i filozofije, pri čemu on nedvosmisleno prednost daje upravo muzici smatrajući da je filozofija previše ogrezla u pojmovima, formulama, definicijama ... U vezi sa tim on tvrdi u *Kratkom pregledu raspadanja*: »Definicije se daju jedino iz očaja. Potrebno nam je, tako, neka formula; potrebne su nam mnoge formule, ako ni zbog čeg a ono da bi se za duh našlo opravdanje, da bi se ništavilu dao spoljni izgled./ Ni pojmovi ni zanosu nisu pogodni za operisanje. Kadgod, s muzikom, zaronimo do najdubljeg dna bića, mi odmah zatim isplivavamo na površinu: iluzija se razbija, a znanje se pokazuje kao bezvredno« (Sioran 1972: 66). U *Silogizmima gorčine* datu tezu razvija još očiglednije: »Bez imperijalizma pojma, muzika bi zauzimala mesto filozofije: bio bi to raj neizrecive očiglednosti, epidemija ekstaza« (Sioran 1998: 96). Nakon filozofije na red, naravno, stiže i Bog, kao potencijalni takmac muzici,⁶ pri čemu Sioran ponovo bez i trunke sumnje staje na stranu muzike izričući stavove po kojima jedino postojanje

⁴ »Sumnja se uvlači posvuda, ali ipak s jednim velikim izuzetkom: nema *skeptične* muzike« (Sioran 1995: 98).

⁵ »Metafizika, kao i muzika, niče samo iz saznavanja beskonačnosti. Obe rastu na visinama i prouzrokuju vrtoglavicu. Čudno je što svi koji u ovoj oblasti stvaraju ono odlučujuće, nisu zahvaćeni ludilom. Muzika više od ostalih umetnosti zahteva krajnju napetost i tako duboku inspiraciju da je neshvatljivo kako neko nakon takvih trenutaka još može nešto da razlikuje. Kada bi na svetu postojala imanentna i neumoljiva doslednost, svi veliki kompozitori morali bi na vrhuncu svog života da se ubiju ili da izgube razum. A zar svi koji se uzdignu do beskrajnog ne koračaju stazama ludila? Šta nas se još tiču normalnost ili abnormalnost? Živimo u ekstazi beskrajnog, predajmo se svemu beskonačnom, uništimo formu i stvorimo jedini kult forme: kult beskonačnosti« (Sioran 2001: 89).

⁶ »Muzika traje onoliko koliko i slušanje, kao što Bog traje koliko i ekstaza./ Najuzvišenijoj umjetnosti i najuzvišenijem biću zajedničko je to da u potpunosti zavise od nas« (Sioran 1995: 62).

Baha može da opravda smislenost svijeta koji je stvorio Bog.⁷ Kulminaciju, svakako, predstavlja viđenje po kojem »izvan materije, sve je muzika: sam Bog tek je zvučna halucinacija« (Sioran 1998: 77). Upravo u nevezivanju za materiju i njenom nadilaženju leži glavni razlog superiornosti muzike u odnosu na sve što postoji, jer ona se javlja kao *superesencijalna*: »Nakon *Varijacija Goldberg* /.../ zatvaramo oči i prepuštamo se odjeku koji su u nama izazvale. Više ništa ne postoji osim ispunjenosti *bez sadržaja*, a to je svakako jedini način da budemo u najvećoj blizini vrhunskog« (Sioran 1995: 74). Dakle vanmaterijalnost, neskeptičnost i ispunjenost koje muzika daruje predstavljaju jedini smiraj za dušu napačenu postojanjem, za glavu opustošenu od verbalnih i pojmovnih »jahača«, za biće koje teži stapanju sa beskonačnim.

Pored muzike, još poezija ima opravdanja u Sioranovoj filozofskoj misli. Iako bi se na prvi pogled moglo učiniti da se srodnost muzičkog i poetskog javljaju kao glavni argument za tu tezu, Sioran poeziju izdvaja od ostalih umjetnosti zbog patnje pjesnika koja je porađa.⁸ S obzirom na to da se do univerzalnosti stiže jedino kroz interiorizaciju, Sioran upravo fenomen *ličnog* u dubokoj patnji vidi kao preduslov *liričnosti*.⁹ Dok stvaralac ne objedini stradanje i strast, dok ne dođe do dna svog bića, on ne može dosegnuti ni njegove vrhove, jer kako ovaj filozof tvrdi »tek ispucali duh ima otvore na onostrano« (Sioran 1998: 110). U takvoj konstelaciji odnosa krije se jedan od argumenata po kojem Emila Siorana treba smatrati pjesnikom među misliocima (sam sebe nije smatrao filozofom, već »metafizičkim apatridom« (up. Sioran 2010: 21)), jer svoju izrazito ličnu

⁷ »Ideal je moći se ponavljati kao ... Bah« (Sioran 1995: 17). »Bez Baha, teologija bi bila lišena predmeta, fiktivnog Stvaranja sveta, nepobitnog ništavila. / Ako neko sve duguje Bahu, to je svakako Bog« (Sioran 1998: 96).

⁸ »U životu jednog pesnika uspeha ne može biti. Njegova moć dolazi od svega onog što nije preduzeo, od bezbrojnih trenutaka prožetih nedostižnošću. Da li on oseća nepriličnost postojanja? Da, i od toga snaga izraza biva čvršća, dah širi. /.../ Poezija izražava srž onoga što se ne može posedovati; njen vrhunski smisao je: nemogućnost bilo kakve 'stvarnosti'. Radost ne spada u poetska osećanja. (Ona, međutim, dolazi iz one oblasti lirskog sveta gde slučaj, u istom svetlosnom snopu, spaja kliktaje i koještarije). /.../ Nespojivost poezije i nadanja potpuna je; stoga je pesnik žrtva strahovitog raspadaanja. Ne pitajte ga šta oseća prema životu, jer je on kroz smrt živio. /.../ Jer, pesnik je pokretačka snaga uništenja, prikrivena bolest, i vrlo teška, mada čudesno neodređena, opasnost po crvena krvna zrnca. Živeti u njegovim prostorima? to znači osećati kako nam se krv tanji, čeznuti za rajskim stanjem anemije, i osluškivati suze što nam kroz vene klokoću ... (Sioran 1972: 133–134).

⁹ »Najdublja subjektivna iskustva jesu i najuniverzalnija, jer se u njima stiže do istinskog fonda života. /.../ Biti liričan u patnji znači ostvariti to unutrašnje sagorevanje i pročišćavanje, u kojem rane prestaju da budu spoljne manifestacije bez dubokih komplikacija, već učestvuju u srži našeg bića. Lirizam patnje je pesma krvi, mesa i nerava. Prava patnja izvire iz bola. Zbog toga skoro sve bolesti imaju lirske vrline. /.../ Liričar se postaje samo posle organske i totalne smutnje. /.../ U poređenju sa rafinmanom kulture, ukočene u oblicima i okvirima koji sve maskiraju, lirizam je varvarski izraz. Tu je, u stvari, njegova vrednost: da bude varvarin, to jest da bude samo krv, iskrenost i plamen (Sioran 2001: 6–8).

perspektivu zaodijeva formom strastvenog lirizma. Tragično osjećanje svijeta, naravno, samo po sebi ne bi bilo dovoljno za ovakvu tvrdnju bez njegovog izraza, sabijenog, jezgrovitog, pregnantnog, lapidarnog, poetskog, u kojem je cijela forma, počev od dominacije kratkih oblika (aforizama i fragmenata), usmjerena na prelazak iz denotacije u konotaciju, na prelivanje značenja mimo granica teksta, na onaj revolt, bunt i bol koji izbijaju iz svih redova njegovog raznovrsnog i difuznog opusa. Ako po njegovom doživljaju »apsolutni lirizam je lirizam posljednjeg daha« (Sioran 2001: 53) onda bi se za Siorana moglo reći i da je apsolutni liričar među filozofima.¹⁰ U prilog tome govori i činjenica da on sam mnogo više cijeni izraz nego ideju, budući da se izraz javlja kao vid oslobađanja čovjeka, a ideja kao sjeme propasti koje počinje da klija u njegovoj glavi i pušta korijenje u njegovom duhu. »Čim se pisac preruši u filozofa – zapisaće u *Priznanjima i anatemama* – možete biti sigurni da to čini kako bi prikrilo neki nedostatak – i to ne samo jedan. Ideja je paravan koji ništa ne skriva« (Sioran 1995: 88). Tako je u suprotstavljanju lirskog i filozofskog, Sioran ponovo jasno zauzeo stranu.

Smatrajući da je ljudska rasa opustošena introspekcijom i da može da se reprodukuje jedino u riječima, Emil Sioran ovoj »reprodukciji« pridružuje osjećanje tragične dimenzije života. Budući da dati tragizam filozofskim promišljanjima manje-više stalno izmiče (jer čak i kada se prisjeti njegovog postojanja filozofija pokušava da ga sagleda kroz pojmove, a ne kroz osjećanja – na čemu Sioran insistira i po čemu se razlikuje od mnogih) ovaj mislilac jedini izlaz vidi u izrazu lirizma kroz poeziju. Tek tada riječi služe oslobađanju, a ne novom trovanju i gomilanju beskorisnih pojmova, a sama »filozofija nije tačnija od poezije, niti u duhu ima više tačnosti no u srcu« (Sioran 1972: 195). Upravo iz tih razloga on odriče mogućnost bilo kakvog poistovjećivanja pjesnika i filozofa (dajući prednost prvom),¹¹ dok sama poezija zbog svoje izu-

¹⁰ U prilog tome govori gotovo svaka stranica njegovog djela, ali za ovu priliku navodimo posljednje poglavlje *Kratkog pregleda raspadanja* pod naslovom *Quosque eadem?*: »Neka je zauvek prokleta zvezda pod kojom sam se rodio, neka joj nebo zaštitnika nikada ne dadne, neka se smrskava u vasioni i raspe kao gnusna prašina! I neka podli trenutak koji me je uvrstio u bića zanavek bude izbrisan sa lista Trajanja! Moje želje više ne mogu da se uklope u tu smešu življenja i umiranja, u kojoj se večnost unižava. Umoran sam od budućnosti, proživio sam sve njene dane, a ipak me muče nekakve, ko zna kakve, strašne žeđi. Kao kakav razbesneli mudrac, koji je mrtav za svet a žestoko na nj ustremljen, ja rušim svoje iluzije samo zato da bih ih jače raspalio. Zar takvoj razdraženosti u jednom nepredvidljivom svetu, – u kome se, ipak, sve ponavlja, – nikada neće doći kraj? Dokle ću govoriti samome sebi: »Gnušam se tog života koga strasno obožavam«? Ništavnost naših zanosa čini od svih nas bogove koje je pregazila otužna sudbina. Zašto bismo se i dalje bunili protiv reda koji vlada na ome svetu kad ni Haos sigurno nije ništa drugo do *sistem* nereda? Pošto nam je pisano da se raščinimo zajedno sa kontinentima i sa zvezdama, ostaje nam, poput bolesnika pomirenih sa bolešću, da do završetka svih vremena održavamo znatiželju za taj stravični, predviđeni i hudi rasplet« (Sioran 1972: 239).

¹¹ »Primijeniti isti postupak na pjesnika i mislioca čini mi se greškom ukusa. Pjesnik spada u područje koje filozof ne bi smio ni dotaći. Raščlaniti pjesmu onako kako se raščlanjuje neki sistem predstavlja prestup ili svetogrđe« (Sioran 1995: 7).

zetne važnosti (jer se njenim stvaranjem u izvjesnoj mjeri olakšava postojanje) i svoje introspektivno-univerzalne prirode – ne može biti podložna bilo kakvim analizama (Sioran 1998: 65).¹² Takođe, iz ovakvih stavova jasno proizilazi još jedna karakteristika Sioranovog filozofskog (ne)sistema po kojoj je sve što je promišljano na isuviše sistematičan način, zapravo – bez mudrosti i u izvjesnom smislu daleko od stvarnog života i istine. Upravo iz tih razloga Sioran se, na izvjestan način, odrekao Ničea kojeg je u mladosti veoma cijenio.¹³ Bilo kakvo polaženje od ideje i/ili uvjerenja u krajnjem vodi ka »konstruisanju teorije«, odnosno ka nasilnom smještaju života prepunog oprečnosti u jedan sistem, jedno viđenje i jednu perspektivu, što je samo po sebi daleko od istine. Posmatranje života u njegovoj sveukupnosti nedopustivo je zaodijevati pretjeranim verbalizmom kojim se u krajnjem ne govori ništa. Upravo zbog toga Sioran odriče vrijednost Hajdegera u jednom od svojih intervjua: »Hajdeger je previše vjerovao riječima /.../ On nije rješavao probleme, on ih je samo prevladavao stvarajući riječi. Smatram to krajnje nečasnim. Ne osporavam da je Hajdeger bio genije, ali ja ga gledam i kao varalicu. Umjesto da rješava pitanja, on se zadovoljio time da ih postavlja, da stvara riječ, da premješta probleme, da na njih odgovara – kako bih rekao? Proizvodnjom vokabulara« (Heinrichs 2002). Imajući poriv da obrazloži svu težinu postojanja, a da se u tom obrazlaganju ne udalji od života samog, Sioran se često pozivao na pjesnike i pisce (više na njihove prirode, nego na njihova djela, jer je dati afinitet više osjećao »iznutra«), te su Rilke, Helderlin, Novalis, Kafka, Dostojevski i mnogi drugi igrali važnu ulogu u njegovom filozofskom (ne)sistemu. Od filozofa, pored već spominjanog Ničea, u Sioranovom djelu osjeća se bliskost sa Šopenhauerom i Bergsonom,¹⁴

---

¹² Takav stav, antianalitički, Sioran zauzima i u vezi sa kritikom: »Kritika je besmislica: čitati treba ne da bismo shvatili drugog, nego da bismo spoznali samog sebe« (Sioran 1995: 24).

¹³ »Niče je izvršio vrlo velik uticaj na mene u mojoj mladosti. Ali, danas se osjećam veoma daleko od njega. Zašto? Zato što je on konstruisao svoju teoriju. Niče ima jedan ideal, jednu ideju o ljudima, o vrijednosti, s obzirom na koju je pisao, oblikovao, razrađivao cijelo svoje djelo. I tako se u meni postepeno razvio utisak da je sve to pomalo lažno. /.../ Čak i kada želi da bude analitičar, on ostaje prorok – Niče želi da »done« nešto apsolutno, da stvori nešto, da igra neku ulogu u kulturi, itd. Zbog toga danas sa uživanjem mogu da čitam jedino njegova pisma, jer se u pismima pokazuje kao suprotnost onome što je u svojim spisima. U pismima vidimo Ničea onakvog kakav je zaista bio: jadan čovjek. I svi oni heroji, oni heroji mišljenja koji igraju neku ulogu u njegovim knjigama, sva ta velika iluzija pokazuje mi se tada lažnom. Iako je, razumije se, genijalan, Niče, na neki način, nije istinit. /.../ Nije se oslobodio svojih ideja i svojih projekata, ostao je zavisan od njih, rob svojih ideja. Za mene on nije postao slobodan čovjek, barem ne u svojim knjigama« (Heinrichs 2002).

¹⁴ U svom pesimizmu, skepticizmu i nihilizmu (mada su po Sioranovim riječima to »školske kategorije« u koje se pokušava smjestiti tegobno iskustvo svakodnevnog bitisanja (Sioran 1995: 106) Sioran posjeduje dodirne tačke sa Bergsonom i Ničeom. I Bergsonova filozofija je, poput Sioranove bila otvorena i nesistematična, a povezuje ih i moralna kriza u ranom uzrastu djetinjstva nakon koje su izgubili vjeru, kao i fenomeni vremena i slobodne volje kojima su se obojica opsesivno bavili (Kolarić 2004: 374–382). Glavna

mada se on eksplicitno najviše »divio« grčkim cinicima, koje je smatrao »majstorima nerješivog«, i francuskim moralistima koji su na samima sebi ispitivali ljudsku narav (La Rošfuko, Šamfor, Volter, Rivarol, g-đa di Defan, Vovnarg), sa kojima ga je spajao i amalgam »lirskog poleta i cinizma«. Iako je u mnogim kritičkim tekstovima nazivan nihilistom i pesimistom, sam Sioran je odbijao takva kvalifikovanja smatrajući da je i nihilizam svojevrsna dogma, dok se svakodnevno iskustvo pesimizma proisteklo iz činjenice življenja (doživljajni pesimizam) ne može i ne smije poistovjećivati sa pesimizmom kao sistemom,¹⁵ jer »u svakoj se gorčini skriva osveta koja se pretvara u sistem: pesimizam je *okrutnost pobeđenih* koji ne mogu da oprostite životu što je izneverio njihova očekivanja« (Sioran 1972: 215).

Iako je bio opisivan i kao gnostik, budući da je zagovarao neke gnostičke stavove, kao što je povratak neznanju da bi se život mogao proživjeti do kraja i da bi čovjek bio spašen (Sioran 2008: 36, 42), Siorana bi više trebalo smatrati filozofom koji inklinira ka gnosticizmu, ali mu ne pripada, kao što ne pripada ni jednom sistemu, u čemu ga je, po njegovim sopstvenim riječima, najviše ometao vlastiti temperament (Sioran 2010: 16, 25). Takođe, u njegovom djelu se mogu pronaći i neki bogumilski stavovi po kojima je rođenje kazna, pa ga smrt fascinira prvenstveno kao način da se čovjek oslobodi od ludila življenja. Ako je Kami u *Mitu o Sizifu* zagovarao stav da je jedino važno ostati do kraja na suludoj vrtešci zvanoj život i ne sići sa nje dobrovoljno prije završetka vožnje (Kami 1997: 76), Sioran je detaljno istražio ideju samoubistva u knjizi *Krik beznađa*. Na drugoj strani, kao glavni argument za ostajanje u životu, on navodi mogućnost čovjeka da mu se ruga.¹⁶ U *Kratkom pregledu raspadanja* Sioran, između ostalog, ispituje ljudsku sklonost iracionalnosti smatrajući da naše beskrajne pretpostavke počinju još u utrobi, te se Onostranost javlja kao genetski predisponirana. Kroz cjelokupno njegovo djelo, provlači se teza o uza-

.....
 razlika među njima očituje se u tome što je Bergson zanemarivao tragičku dimenziju života, na čemu upravo Sioran insistira.

¹⁵ »Čak je i nihilizam dogma /.../ Eto zašto ja nisam nihilist, zato što je ništa još neki program. U osnovi, sve je bez važnosti. Ništa ne postoji drukčije nego površinski, sve je moguće, sve je drama. /.../ Život je stvarno zanimljiv i privlačan zato što, iznad svega, nema nikakvog smisla. A u vezi sa tim navodim uvijek sljedeći primjer: možete sumnjati apsolutno u sve, potvrditi se kao savršeni nihilist, a ipak se zaljubiti kao najveći idiot. Ta teorijska nemogućnost strasti, ali koju stvarni život neprestano izigrava (nadigrava), razlog je što život ima sigurnu, neospornu, neodoljivu draž. Patimo, smijemo se svojim patnjama, radimo što god hoćemo, ali ta osnovna protivurječnost je na kraju možda ono zbog čega život još vrijedi truda da bude proživljen« (Heinrichs 2002).

»Za mene kažu da sam pesimist – to nije istina! Te školske kategorije su smiješne. Ja tačno znam šta je pesimizam. Ali, kao što ste upravo rekli: postoji bitna razlika između pesimizma kao sistema i svakidašnjeg iskustva pesimizma, koje se rađa naprosto iz činjenice da ste živo biće. Ne možete biti pesimist u životu, čim živite: to nema nikakvog smisla. Čovjek ste poput drugih, i ja ovdje govorim o onome što sam doživio. Pokušao sam da iznesem apologiju skepticizma i takođe apologiju pesimizma, ali – to nije važno. Važno je ono što živimo, ono što pokušavamo, i kako to osjećamo« (Heinrichs 2002).

¹⁶ »Otarasiti se života znači lišiti se zadovoljstva da mu se rugamo« (Sioran 1995: 47).

ludnim pokušajima čovjeka da nametne značenje svom besmislenom postojanju, ali je on razrješava u naglašeno sioranovskom maniru: život je upravo vrijedan življenja, jer je besmislen. Kada se tome doda prethodna teza (da je važno ostati u životu da bi čovjek mogao da mu se ruga), onda se dobijaju dvije osnovne koordinate sioranovskog (ne)sistema – besmisao i ironija. Tada se, paradoksalno, ironisanjem besmislenosti, dolazi upravo do smislenosti postojanja, koju intenzivira smrt. Smrt se javlja kao jedina izvjesnost čovjekove egzistencije, te stoga nesreća ne leži u njenoj neminovnosti, već u činjenici rođenja koja je zbog besmislenosti postojanja podjednako komična koliko i nesrećna. Pa ipak, nakon »pretresa« stavova o uzaludnosti življenja on se uvijek izjašnjava u korist života. Tako *Kratak pregled raspadanja* završava sljedećim riječima: »Dokle ću govoriti samome sebi: 'Gnušam se tog života koga strasno obožavam'«? (Sioran 1972: 239). Nepostojanje sistema čini da se Sioranova misao kreće u širokom rasponu od razornog nihilizma do beskompromisnog vitalizma i požude za postojanjem, a glavni razlog za to treba tražiti u njegovom temperamentu: »Paradoks moje prirode je to što volim život, ali su istovremeno sve moje misli protiv života«; »Iako imam mračno shvatanje o životu, uvek sam prema njemu gajio veliku strast« (Sioran 2010: 26, 25).

Od biblijskih tema Sioran se bavi uglavnom prvim čovjekovim grijehom i njegovim izgonom iz raja, te u svjetlu te ideje tumači i fenomen postojanja: život nije ništa drugo do posljedica i izraz čovjekovog metafizičkog progona: ljudska vrsta osuđena je na život kao na mučenje. U *Suzama i svecima* Sioran je tragao za porijeklom suza smatrajući da čovjek plače upravo zato što žali za izgubljenim rajem. U tom smislu cjelokupni njegov opus predstavlja psihoistoriju nemogućnosti ljudske vrste da se prilagodi životu na zemlji. Sva Sioranova razmišljanja o ljudskoj prirodi i sudbini počinju sa Padom, te je njegova ključna teza da čovjek, zapravo, nije mogao da podnese raj i nije uspio da se odupre iskušenjima titanizma. Zaboravljajući na svoje porijeklo, po njegovom viđenju, čovjek »pljuje na galaksije« (Sioran 1972: 51): »Da je čovek imao i najneznatniji poriv za večnost, umesto da trči prema nepoznatom, prema novom, prema pustošenjima koja za sobom povlači sklonost prema analizi, zadovoljio bi se Bogom, u čijoj bi blagonaklonosti napredovao. On je težio da se osamostali, da se otrgne, i uspeo je preko svojih očekivanja« (Sioran 2008: 8).

Sve ono na šta je moderan, savremen čovjek ponosan, njegova individualnost, analitička moć i želja za uvijek novim znanjima u vidu konstatne potrebe za samousavršavanjem, u konstelaciji odnosa sioranovskog tipa, odjednom se izvrtne u svoju vlastitu suprotnost. Svako od ovih »načela rasparčavanja« bilo je odraz čovjekove potrebe da ne prihvati sudbinu, a nije je mogao prihvatiti jer se jedino on, za razliku od svega što postoji i »još uvek diše u Bogu i njemu se predaje«, gušio u Bogu i »zar ga nije ovog osećanje gušenja podstaklo da se singularizuje u stvorenom, da u njemu predstavlja prognanika po pristanku, dragovoljnog prokletnika?« (Sioran 2008: 9). Fenomen smrti tako biva »opterećen atributima nepopravljivog«, a čovjek, sa svim svojim »darovima« koji su mu pomogli da se što više odalji od Prirode i Boga, iz prilike u priliku, vlastitim izumima, potvrđuje svoju »čudnu nadmoć jednog nemoćnika« (2008: 89).

Takođe, Sioran pojmove volje i htjenja vidi kao vrlo problematične: »Hteti znači zadržati se po svaku cenu u stanju razdraženosti i groznice. Napor je iscrpljujući i ne znači da ga čovek uvek može podneti. Verovati da mu je svojstveno da prevaziđe svoj položaj i da se usmeri ka sudbini natčoveka, znači zaboraviti da je njemu teško da istraje kao *čoveku*, i da to uspeva samo stalnim i maksimalnim naprezanjem svoje volje i snage. No volja, koja sadrži jedno sumnjivo pa i zlokobno načelo, okreće se protiv onih koji je zloupotrebljavaju. Nije prirodno hteti ili, tačnije, trebalo bi hteti taman dovoljno za život, čim čovek želi i ovo i ono, kvvari se i pada pre ili kasnije. Ako je nedostatak volje bolest, i sama volja je bolest, još gore: od nje, od njenih preterivanja, mnogo više nego od njenih slabosti, potiču sve nesreće čoveka« (Sioran 2008: 133–134). U navedenom odlomku može se vidjeti i naglašeno dijalogiziranje sa Ničeovim stavovima o nadčovjeku, iako ga u *Padu u vreme* nigdje eksplicitno ne spominje.

Baveći se različitim temama (vrijeme, smrt, Bog, religija, samoubistvo, patnja, tišina, nada, samoća, laskanje, taština, prijateljstvo, nesanica, muzika, smrtnost, iluzije ...) on donekle iz nihilističkog ugla ne nudi ni rješenja, ni sreću, ni nadu, a iznad svega – ne nudi sigurnost, dok sa druge strane zagovara životvornu strast.¹⁷ Po njegovom mišljenju bez obzira na to u šta vjeruje (altruizam, egalitarizam, fašizam ...) – čovjek nikada nije u pravu. Stoga je jedini ispravan stav neprekidna borba protiv čovjekovog samozadovoljstva i briga o tome da niko ne bude vođen svojim vjerovanjima i ubjeđenjima (već doživljajima i osjećanjima), jer ako ubjeđenje nadjača sumnju čovjek počinje da se kreće ka nasilju i tiraniji. Takav stav zauzima i prema sebi – one koji bi ga podržali kao misaonog ili vrijednog namjerno usmjerava u suprotnom pravcu, jer ne želi poštovanje iz kojeg niče otrovno sjeme samoveličanja i autoriteta »na sopstveni pogon«. Poput Kamijevog i Sioranovo najveće iskušenje bio je cinizam, pri čemu je smatrao sebe više cinikom po izrazu, nego po biću, odnosno, »nepotpunim cinikom« (Dobre 2011). Ali, u tom cinizmu, on se kreće između skepticizma i straha, napadajući svoja vjerovanja, a ne svoje promišljanje.

Sioran svojim stilom pokazuje kako ideje mogu biti artikulisane u obliku koji odgovara njihovoj kolebljivosti. Eseji sastavljeni od aforizama bili su forma koju je preferirao, a dublji uvid u ovaj fenomen jasno pokazuje zbog čega je aforizam bio najadekvatnije sredstvo za uobličavanje njegovih uvida. Od davnina aforizam se smatra »izlomljenom mudrošću« ili u Sioranovoj interpretaciji »trijumfima jednog razdrobljenog ja«.¹⁸ Kao opaska koja odbija kompromis širenja, objašnjenja, »ljuštenja«, on uvijek podrazumijeva subverzivnost i opasnost bivajući, još od Heraklita, u isto vrijeme i priznanje i priča

¹⁷ Po njegovim riječima, on nije »pesimista, već *plahovit*«, a svoje knjige je napisao »sa besom i strašću« (Sioran 2010: 16).

¹⁸ »Kakvu priliku ima romansijer ili dramaturg da se izrazi prurušavajući se; da se oslobodi svojih sukoba i, štaviše, svih likova koji se u njemu svađaju! Drugačije je s esejistom koji je satjeran u jedan nezahvalan žanr gdje se ono što je u nama nespojivo projektuje samo tako što sebi protivrječimo na svakom koraku. U aforizmu smo slobodniji – trijumfu jednog razdrobljenog ja ...« (Sioran 1995: 100).

i autobiografija. Govoreći o tome zašto se opredijelio baš za ovu formu, Sioran objašnjava: »Sve što sam napisao je rezultat – aforizme ne pišem najprije kao aforizme: napišem jednu stranicu, zatim sve bacim i počnem iznova. Da biste napisali roman, morate izabrati detalje. Mene ne zanimaju detalji, ja idem odmah na zaključak. Kada bih pisao pozorišni komad, počeo bih ga od petog čina, jer od početka bilo čega ja već nazirem kraj. Sa takvim shvatanjem stvari niti možete napisati knjigu, niti se baviti književnošću, niti, uopšte, njegovati bilo koji književni rod. Zato ja nisam pisac, ja sam /.../ ‘čovjek fragmenta’« (Heinrichs 2002).

Za Siorana pisanje je situirano u područje u kojem riječi potkrepljuju tačnost njegovih ideja, i još važnije, njegovih osjećanja – kad god suprotstavlja ova dva fenomena on je izričit da se znanja i osjećanja potiru i »retko dobro slažu« (Sioran 2010: 29). Za pisanje su, takođe, od presudnog značaja i tzv. »krajnja stanja«, karakteristična za mistike koji usljed utiska misterioznog prisustva doživljavaju ekstaze, iza kojih »postoji samo ludilo« (Sioran 2010: 70). Tako iz brojnih aforističkih medaljona izbija tragi-komičnost kao ključna karakteristika Sioranovih filozofskih promišljanja, te bi se za veliki broj njih moglo reći da pripadaju crnom humoru: »Umrijeti znači dokazati da znamo svoj interes« (Sioran 1995: 124), »Ko nadživi svoje djelo kvari ... biografiju« (Sioran 1995: 20), »Spermatozoid je bandit u čistom stanju« (Sioran 1998: 121) ... Smatrajući da se stil ostvaruje jedino u kratkim formama ili kako sam kaže da su »modeli stila: psovka, telegram i epitaf« (Sioran 1998: 12), ovaj filozof kroz vlastiti odabir jasno naznačava šta, po njegovom mišljenju, pisanje treba da sadrži: *bijes*, *obavještenje* i *podsjecanje smrti*. Kao što čovjek sakuplja rasute djelove sebe, tako i moderni izraz predstavlja »krpljenje« ljudske razbijenosti, izvjesnu autobiografiju neizlječivog,¹⁹ a upravo to podrazumijeva nedovršena forma modernog aforizma: ostvarivanje neuravnotežene usklađenosti. Ako se aforizam može označiti kao stil u slamanju, onda se za fragment može reći da je stil u pravljenju – riječ je o tekstualnoj konstrukciji koja ima »proračunatu« strukturu i nepredvidljiv sadržaj.

Sioranov fragment je sastavljen od aforizama i svoj sadržaj oblikuje kao dvosmislen često mijenjajući i poziciju i status. Kao takvi oni su cjeloviti u svojoj kompleksnosti zbog čega je nemoguće o njima govoriti bez kontradikcija. Ako bi trebalo tražiti u čemu leži snaga njegovog fragmenta, moglo bi se reći: u kombinaciji suptilnosti i agresivnosti. Kao takav on je sasvim modernistički. Kao što Džon Tajtel piše u svom eseju *Epifanija u haosu: fragmentacija u modernizmu*: »Ključan za modernistički senzibilitet, fragment je uveo publiku u ono što je kritičar Kenet Berk jednom nazvao »perseptivom neslaganja«. Modernizam nas uranja u geometriju prizmatične kružnosti u svijetu bez prijatnih apsoluta« (Tajtel 1981: 14). U tom smislu Sioran je u isto vrijeme i ispred i iza modernizma – za njega su fragmentiranost i diskontinuitet neophodni budući da je, po njegovom mišljenju, filozofija jedino još moguća kao fragment i to »u formi praska« (Sioran 2010: 17).

¹⁹ »Biti moderan, to je krpiti u Neizlečivom« (Sioran 1998: 22).

Ako se građenje modernih fragmenata kreće ili u pravcu naglašavanja totaliteta u juktapozicijama različitih djelova teksta, ili u pravcu razaranja totaliteta stavljanjem nekompatibilnih fragmenata jednog pored drugog, Sioran bi pripadao ovoj drugoj grupi. Njegovi fragmenti, pak, nisu ni cjeloviti ni necjeloviti, a najčešće se konstruišu oko kontrahovanog oblika biografskog detalja koji onda postaje tekstualni činilac. Moglo bi se reći da njegovi fragmenti predstavljaju dijalog između misli i akcije, između istine i stvarnosti. Sioranova »istina« je prije svega cinična i pesimistična, jer njegova djela odražavaju autorovo raspoloženje u datom trenutku: »Uvijek sam govorio da treba pisati ono što u nekom trenutku doživljavamo kao istinu.« (Heinrichs 2002). Kako se taj trenutak nalazi van istorijskog konteksta, ovi tekstovi, u izvjesnom smislu, odražavaju vanvremensko raspoloženje. Upravo je u tome njena vrijednost, ali i vrijednost njegovog filozofskog (ne)sistema koji se, obilježen kategorijom trenutka, ne sastoji u formulisanju pitanja i/ ili odgovora koji bi razjasnili bilo koji filozofski problem,²⁰ već samo potertali osjećanje čovjeka u određenoj jedinici vremena.

Sve filozofske sisteme i riječi koje iz toga proizilaze Sioran smatra »verbalnim lešinama« koje nisu ni u kakvoj vezi sa vladavinom trenutka: »Veliki sistemi su, u suštini, samo blistave tautologije. Kakva nam je korist od toga saznamo li da je suština bića u 'volji za životom', u 'ideji', ili u uobrazilji Boga ili Hemije? To je puko umnožavanje reči, prefinjeno pomeranje značenja. Ono što *jeste* opire se verbalnom obuhvatanju a intimno iskustvo ne otkriva nam ništa što bi izlazilo iz granica povlašćenog i neiskazivog trenutka. I samo biće je, uostalom, tek uobraženje Ništavila« (Sioran 1972: 66). U krajnjem pitanje Boga je subjektivna kategorija koja više od bilo čega zavisi ne toliko od čovjekovih stavova, koliko od njegovih raspoloženja što je Sioran jasno naznačio u *Kratkom pregledu raspadanja*: »Dobro sam raspoložen: Bog je dobar; mrgodan sam: on je tada rđav; ravnodušan: on je neodređen. Moja duševna stanja mu pripisuju određene atribute: volim li znanje, one je sveznajuć, privlači li me snaga, tada je on svemoguć. Učini li mi se da stvari zbilja postoje – tada on postoji; steknem li utisak da su varljive – i on isparava. Bezbroj dokaza idu mu u prilog, bezbroj drugih ruše ga; moja ga oduševljenja oživljavaju, moje ga džangrizavosti potiru. Nešto nestalnije teško se da zamisliti: plašimo ga se kao kakvog čudovišta, a kadri smo i da ga, kao gnjidu, sprštimo; idolatrišemo ga: tada je Biće; odbacujemo ga: tada je Ništa. Čak i kad bi Molitva dobila značaj i mesto Gravitacije, to mu ne bi obezbedilo vekovečnost: i tada bi zavisio od trenutaka našeg života« (Sioran 1972: 183) U narednim svojim knjigama na liniji saznanja, razumijevanja i prihvatanja Sioran će Boga pomjerati od plus

²⁰ »Stvari koje dotičemo i stvari koje zamišljamo nepouzidane su kao što su nepouzdana naša čula i naš razum; mi smo *sigurni* jedino u našem verbalnom svetu, kojim se može rukovati kako nam drago, ali koji je – hud. Biće je nemo a duh brbljiv. I to se zove *spoznaja*./ Originalnost filozofa svodi se na izmišljanje izraza. Pošto se prema svetu mogu imati samo tri ili četiri stava – toliko, otprilike, ima načina umiranja – sitnice po kojima se filozofi razlikuju i dele dolaze do izbora reči, koje nemaju nikakve metafizičke važnosti./ Gurnuti smo u ponor jednog pleonastičkog sveta, u kome i pitanja i odgovori imaju istu vrednost) (Sioran 1972: 66–67).

do minus beskonačno. Mnogi njegovi stavovi rasuti u izrazito difuznom opusu govore u prilog već navedenoj tezi o Bogu i smislu postojanja kao posljedici trenutka.²¹

Opsjednutost problemom smrti i patnje Siorana nužno vodi do opsjednutosti Apsolutom odnosno Bogom, gdje se konstantno kreće između disteizma, mizoteizma i razumijevanja Boga. Ovakva nesistematičnost se upravo može tumačiti činjenicom da je vlastiti filozofski (ne)sistem gradio kao posljedicu sopstvene patnje i unutrašnjih preispitivanja (među kojima krunsko mjesto pripada agoniji koju uzrokuje čovjekova svijest o samome sebi i bolesti koju proizvodi »razum«). U Sioranovom slučaju gotovo da bi se mogla primijeniti romantičarska maksima da se *velika poezija rađa samo iz velikog bola*. Kada se tome doda i pojam Weltschmerz-a, odnosno »svjetskog bola«, sasvim je jasno da lirizam Sioranovog pisanja proizilazi iz duboko ličnog osjećanja tragizma postojanja.

Njegovo djelo se upravo zbog ove činjenice može tumačiti i u postmodernističkom ključu, prije svega kroz pojam dislokacija, jer svi njegovi pasaži o čovjeku koji se odvojio sam od sebe i svog porijekla (što nužno vodi dekadenciji) tiču se ljudske odvojenosti od Boga. Iz toga proizilaze ključni pojmovi Sioranove misli – apsurd, otuđenje, uzaludnost (koji ga povezuju sa egzistencijalističkom filozofijom, Sartrom i Kamijem, prije svega), dosada, raspadanje, samouništenje, samoanaliza ... i sve to dato u atmosferi mučenja. U ovakvoj usmjerenosti ka vlastitom sopstvu može se vidjeti i ono što je Suzan Zontag označila kao »saturnski temperament« čija je glavna oznaka »samo-svjesnost i neopraštajući odnos prema sebi koji nikad ne treba uzimati zdravo za gotovo. Sopstvo je tekst – ono mora biti dešifrovano. /.../ Sopstvo je projekat, nešto što treba izgraditi« (Zontag 1989: 117).

Iako se izjašnjavao protiv nihilizma i pesimizma, Sioran u svojim auto-poetičkim iskazima jasno pokazuje da je jedini pravac u koji ga možemo svrstati, zapravo, antidogmatizam (Sioran: 2010). Sve što bi se potencijalno moglo izvesti kao neko pravilo ili životna zakonitost, u interpretaciji ovog nesvakidašnjeg mislioca može se izvrnuti u vlastitu suprotnost, pa čak i u slučajevima (bolje reći naročito u njima!) kada je osnovna premisa potekla od njega samog. Drugim riječima – pravilo je da nema pravila. Hans Jirgen Hajnrih intervjuisao je Siorana, i iz njegovih odgovora jasno se vidi opravdanje nepostojanja sistema u njegovoj filozofskoj misli. Tako je, između ostalog, o protivurječnostima, koje predstavljaju ključnu odrednicu njegovog opusa, rekao sljedeće: »Uvijek sam živio u protivurječnostima i nikad nisam zbog toga patio. Da sam bio sistematično stvorenje, morao bih da lažem, jer bih morao naći neko rješenje. No, ne samo da sam prihvatio taj nerješivi karakter stvari, nego sam u njemu čak, moram reći, našao neku slast, slast nerješivog. Nikad nisam pokušavao izravnati, ujediti ili, kako kažu Francuzi, pomiriti nepomirljivo. Uvijek sam primao protivurječnosti kako su dolazile, kako u svojem privatnom

---

²¹ »U tekućem životu smenjuju se kosmogonija i apokalipsa: tvorci i rušitelji svakidašnjice, mi uvodimo večne mitove u beskrajne razmere; svaki trenutak ponavlja i uobličava kob semena i pepela, kob Beskraj« (Sioran 1972: 95).

životu, tako i u teorijskom. Nikad nisam imao cilj, nisam pokušavao doći ni do kakvog rezultata. Mislim da, ni uopšte ni kada je riječ o sebi, ne može biti rezultata ni cilja. Sve je, ne bez smisla – te riječi se pomalo grozim, nego bez nužnosti« (Heinrichs 2002). Ako tamne strane postojanja pothranjuju neuspjeh svake racionalne teodiceje, onda je Sioran jedan od rijetkih filozofa-pjesnika, filozofa trenutka, koji je bio sistematičan u svojoj nesistematičnosti. A ako se besmisao, ironija, agonija, beskonačnost i onostranost izdvoje kao ključne koordinate njegovog filozofskog univerzuma jasno je da je u pitanju mislilac koji je sopstvene rane ugradio u njegove temelje. Kao takav, on je više od bilo kog sistema ostalih »ljubitelja mudrosti« – u dodiru sa životom.

Ovim radom pokušali smo da povežemo Sioranove stavove rasute kroz njegov obiman opus. Pronalazeći dodirne tačke, prvenstveno kroz teme kojima se bavio i koje su se mahom ponavljale iz djela u djelo, cilj nam je bio da pokažemo uolikoj mjeri je ovaj mislilac uzdrmao filozofske »kamene temelje« – težnju da se saopšti zakon koji bi važio za sva vremena, i sprovođenje te težnje bez emocija. Upravo suprotno tome, Sioran je jasno dokazao da je sve što je od njega proisteklo isključivo posljedica – trenutka i osjećanja. Kao takav, on nije klasični filozof, već mislilac koji se usudio da na pijedestal svog (ne)sistema postavi plahoviti temperament srca.

LITERATURA

Marius DOBRE, 2011: *Philosophical Skepticism at the End of the 20th Century*, http://cogito.ucdc.ro/dec2011/en/philosophicalskepticismattheendofmariusdobre_4pdf, 20. 3. 2013.

Hans-Jürgen HEINRICHS, 2002: *Je ne suis pas un nihiliste: le rien est encore un programme*. www.magazine_litteraire.com/content/recherche/article?id=2705, 1. 2. 2012.

Alber KAMI, 1997: *Mit o Sizifu: ogled o apsurdnu*. Niš: Prosveta.

Ivan KOLARIĆ, 2004: *Filozofija*. Zlatibor: I. Kolarić.

Emil SIORAN, 1972: *Kratak pregled raspadanja*. Novi Sad: Matica srpska.

– –, 1995: *Priznanja i anateme*. Novi Sad: Svetovi.

– –, 1996: *Suze i sveci*. Novi Sad: Svetovi.

– –, 1998: *Silogizmi gorčine*. Beograd: Rad.

– –, 2001: *Krik beznada*. Podgorica: Oktoih.

– –, 2008: *Pad u vreme*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

– –, 2009: *Istorija i utopija*. Beograd: B. Kukić; Čačak: Gradac K.

SIORAN, 2010: *Razgovori sa Fransoa Bondijem, Fernandom Savaterom, Helgom Perc, Žan-Fransoa Divalom, Leom Žileom, Luisom Horheom Halfenom, Verenom fon der Hajden-Rinč, J. L. Almirom, Leom Verdine, Gerdom Bergflitom, Ester Seligson, Fricom J. Radacom, Fransoa Fejtoom, Benžamenom Ivrijem, Gabrijelom Ličeanuom, B.*

A. Levija, Georgom Karpatom Fokeom, Brankom Bogavac Lekont, Mišelom Žakobom (s francuskog preveo Stanko Džeferdanović). Beograd: Dereta.

Susan SONTAG, 1989: *Under the Sign of Saturn*. New York: The Noonday Press, Farrar, Straus and Giroux.

John TYTELL, 1981: Epiphany in Chaos: Fragmentation in Modernism. *Fragments: Incompletion and Discontinuity*. Lawrence Kritzman, ed. New York: New York Literary Forum, 10–32.

SIORANOVE VAJE NEPOKORNOSTI

Opus Emila Ciorana ponuja obilo prodornih in nevsakdanjih razmišljanj o različnih pojavih, zlasti o fenomenu Boga, umetnosti in o smislu življenja. V središču njegovih razmišljanj je predpostavka o človeštvu, obsojenem na neskončno ponavljanje trpljenja, revščine in bede, ter njegovi nezmožnosti, da bi bistveno spremenilo svoj položaj. Pri tem sta po njegovem videnju imela pomembno vlogo prav religija in Bog, ki si ju je človek izmislil zato, da bi pojasnil svojo bolečino, nesrečo in notranje skušnjave. Po drugi strani pa je Cioranovo delo polno vitalizma in specifičnega »temnega« optimizma, ki opozarja, da je – prav zaradi absurdnosti – vredno živeti. Njegov slog podpira protislovnost njegovih misli – svojo črnogledo držo zastira v lirični, razigrani obliki, pri tem pa poudarja fragmentiranje (češ da ni prave kontinuitete misli, ko so te opredeljene s čustvi, ki so dejansko produkt trenutka) in aforistično zgoščenost (ker ga je zanimal le končni rezultat razmišljanja, ne pa postopek). Z igranjem z aforizmi skozi svojo fascinacijo temnega je Emil Cioran spodbujal absurd vsake religije in imunost za vsa prepričanja, kljub temu da je razmišljal o čistih, posvetnih mistikih (katerih želja je bila premagati čas in svoj ego s pomočjo tišine in samote), ki jih je globoko spoštoval. Sklicujoč se na cinizem, črni humor in netragičen, temveč »komično ravnodušen« odnos do življenja, Cioran postavi tako skepticizem kot mysticizem na isto raven, ki jo zaznamo le kot izraz človeškega obupa.

Kot mislec v neprestanem sporu s filozofijo je imel nenehno v zavesti protislovja, ki jih povzročajo čustva. Prav zaradi tega ta prispevek temelji na tezi Ciorana kot filozofa trenutka.

Apokaliptično dojemanje stvarnosti v drami Mihaila Bulgakova *Beg*

NATALIA KALOH VID

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – Maribor, natalia.vid@siol.net

SCN VI/1 [2013], 86–97

Članek obravnava zgodovinsko-filozofsko videnje Mihaila Bulgakova v drami *Beg*, posvečeni državljanski vojni. Avtorica ugotavlja, da pisateljevo ustvarjalno misel opredeljuje apokaliptično dojemanje stvarnosti. Siže drame Bulgakov vzpostavi kot projekcijo *Janezovega razodetja* in se v tekstu večkrat sklicuje na apokaliptično prerokbo. Zgodovinska apokalipsa v drami predpostavlja razpad starega sveta, ki ga zaznamujejo izguba domovine, izguba lastne identitete, oskrnitev vseh starih idealov in izmaličenje človeške podobe.

The article analyzes the historical and philosophical position of Mikhail Bulgakov as reflected in the drama *Beg*, which depicts the last days of the civil war in Russia. The author states that Bulgakov's creative vision is influenced by apocalyptic thinking. The drama is based on Revelation and includes numerous allusions to the apocalyptic prophecy. As a result of the historical apocalypse, the norms of the previous life are destroyed. The destruction of the old world is signified by loss of homeland and identity as well as by the destruction of the human soul.

Ključne besede: Bulgakov, drama *Beg*, apokalipsa, aluzija

Key words: Bulgakov, drama *Beg*, revelation, allusion

---

1 Uvod

Začetek dvajsetega stoletja se je v rusko zgodovino zapisal kot eshatološko obdobje viharnih socialnih, političnih in verskih sprememb, kaotičnih in okrutnih. Oktobrski revoluciji leta 1917 je sledila skoraj petletna državljanska vojna,¹ nato obdobje NEP-a (nove gospodarske politike) in Stalinove oblasti.

---

¹ Državlanski vojni sta posvečena Bulgakovov roman *Bela Garda* in drama *Beg*.

Družbene in politične spremembe so v omenjenem obdobju odločilno vplivale na rusko kulturo, saj je tok zgodovinskih dogodkov do določene mere sovpadal z apokaliptično prerokbo konca sveta, zapisano v *Janezovem razodetju*, ki je v ustvarjalnosti ruskih pisateljev in filozofov z začetka dvajsetega stoletja, t. i. srebrnega obdobja ruske kulture, dobilo osrednji pomen. Članek se osredotoča na analizo apokaliptičnega konteksta v drami velikega ruskega umetnika Mihaila Bulgakova *Beg*, posvečeni državljanski vojni. Ob tem je potrebno poudariti, da se je poetika »apokaliptičnega« v Bulgakovovi ustvarjalnosti pojavila kot izraz pisateljevega eshatološkega nazora. Sodil je med prvo generacijo sovjetskih umetnikov, ki so po revoluciji in državljanski vojni živeli in ustvarjali v nepredušnem sovjetskem prostranstvu »za železno zaveso«, kjer ni obstajala svoboda misli in duha. V svojih literarnih delih Bulgakov namensko vzpostavi povezave z apokaliptično prerokbo, saj vidi številne podobnosti med zgodovinsko situacijo v tedanji Sovjetski zvezi in apokaliptičnimi dogodki, opisanimi v *Janezovem razodetju*. Zavedal se je duhovne in moralne razkrojenosti, ki je prizadela sovjetsko ljudstvo, in čutil katastrofalne posledice revolucije in državljanske vojne za prihodnje generacije. Zaradi svoje nepristranske želje po upodobitvi resnice pa je veljal za »problematičnega« in »ideološko sumljivega«. Prizadeval si je namreč, da bi sovjetske bralke in bralce otrešel ideološkega vpliva in jim sovjetsko stvarnost prikazal takšno, kot je bila v resnici. Modificirana, dekanonizirana projekcija apokaliptične prerokbe, ki se pojavlja od prvih povesti do zadnjega romana, poroča o pisateljevem poskusu razumeti in ovrednotiti obdobje moralne in duhovne razkrojenosti, v katerem je bil prisiljen živeti.² Ustvaril je svojo verzijo zgodovine – zgodovine, zaznamovane z apokalipso, obenem pa se je v iskanju odgovorov na vprašanja o resnici, o smislu človeškega življenja in o koncu sveta osredotočil na lajtmotivne teme in podobe, med katerimi prevladujejo apokaliptične.

2 Mihail Bulgakov in njegova dela

Prozni opus Mihaila Afanasjeviča Bulgakova obsega tri romane, več povesti (med njimi dve znanstvenofantastični), feljtonov in dram.³ V avtobiografski del Bulgakovove ustvarjalnosti se uvrščajo *Zapiski mladega zdravnika*⁴ ter štiri delno avtobiografske kratke povesti: *Morfij*, *Nenavadne dogodivščine doktorja*, *Rdeča krona* in *Ubil sem*. Že v tej zgodnji fazi se izoblikujejo motivi, ki kasneje postanejo stalnica Bulgakovove ustvarjalnosti. Med njimi dobi osrednjo vlogo motiv krivde in odgovornosti posameznika za svoja dejanja, ki največjo

² Bulgakovova mitologizacija v romanih *Bela Garda* ter *Mojster in Margareta* je podrobno analizirana v monografiji Mihe Javornika *Evangelij Bulgakova* (1994).

³ Eno najbolj znanih Bulgakovovih biografij Žizneopisaniye *Mikhaila Bulgakova* (1988) je napisala Marietta Čudakova.

⁴ Veliki ruski umetnik je svojo poklicno pot začel kot zdravnik, ko je na začetku prve svetovne vojne delal na podeželju, v času državljanske vojne pa je bil vpoklican v vojsko.

razsežnost doseže v drami *Beg*. Prav v zgodnji prozi Bulgakov vzpostavi najpomembnejši temelj svoje poetike – pomen etične in moralne komponente, ki jo mora človek ohraniti tudi v času svetopisemske katastrofe, ki docela uničuje osnove prejšnjega življenja.

Napisal je tri romane. *Bela garda* pripoveduje o človeški usodi v času državljanske vojne med boljševiki in belogardisti v Ukrajini; nedokončani *Gledališki roman* je zasnovan na avtorjevih lastnih izkušnjah s cenzuro v sovjetskem gledališkem prostoru; zadnji roman *Mojster in Margareta*, večplastna naracija z elementi menipejske satire, pa se osredotoči na usodo umetnika v Sovjetski zvezi.

Večina Bulgakovovih dramskih del (*Aleksander Puškin*, *Zarota svetohlinec*, *Adam in Eva Blaženstvo*, *Ivan Vasiljevič spremeni poklic*, *Batum*, *Beg* itd.) zaradi konflikta z uradno cenzuro v času pisateljevega življenja ni bila uprizorjena ali natisnjena. Edina Bulgakovova drama, ki je po več cenzurnih posegih doživela večji uspeh na gledaliških odrih še v času pisateljevega življenja, je drama *Dnevi Turbinovih*, napisana po literarni predlogi *Bele garde*.

Bulgakovov spor s sovjetsko cenzuro mu je sčasoma skoraj popolnoma onemogočil objavljanje. Pisal je Iosifu Stalinu in zaprosil za emigracijo, ki mu je niso odobrili. Preživljal se je s pisanjem za različne časopise in revije. Po dolgi bolezni je umrl leta 1940 v Moskvi, do zadnjega dneva pa je vnašal popravke v svojo zadnjo veliko mojstrovino *Mojster in Margareta*, katere naslovni junak se ne želi imenovati pisatelj, saj je ta beseda postala sinonim za nekoga, ki je podlegel sovjetskemu cenzurnemu stroju. Ob Bulgakovovi smrti ga širše občinstvo skoraj ni poznalo.

3 Drama *Beg*: usoda človeka v apokaliptičnem svetu

V Bulgakovovih delih, ki tematizirajo državljansko vojno, je tema konca sveta tesno povezana z avtorjevim odnosom do zgodovine in usode človeka, ki se je znašel v središču zgodovinskih procesov. Ta odnos opredeljuje dialog med mitološko-večnim in zgodovinsko-konkretnim kontekstom, ki omogoča dvojno perspektivo umetniške realnosti (Jablokov 1992: 98). S pomočjo arhetipskih situacij, biblijskih simbolov, lajtmotivnih podob in metatekstualnih elementov Bulgakov objektivne, realne, konkretno-zgodovinske situacije zmeraj uvršča v skupni mitološki kontekst, ki njegovo vizijo približa drugim velikim pisateljem dvajsetega stoletja (Kafki, Mannu, Joyceu). Obenem umetniški svet Bulgakova opredeljuje unikatna združitev kozmičnega in zemeljskega, zgodovinskega in človeškega, mita in določene človeške usode, arhetipa in neponovljive človeške osebnosti.

Eno pomembnejših vprašanj v zgodovinsko-filozofski koncepciji Bulgakova, še posebej jasno zarisano v delih o državljanski vojni, se vzpostavi v navezavi na usodo človeka, ki je prisiljen živeti v kaotični, apokaliptični stvarnosti. V Bulgakovovi ustvarjalnosti se zmeraj prelamlja spoznanje o vrednosti posameznega človeškega življenja, saj se v središču dogajanja vedno znajde posa-

meznik, ki pogosto podleže nekontrolirani zgodovinski stihiji. Spopad človeka z uničujočo silo revolucije in vojne je ena osrednjih tem v drami *Beg*, ki se tematsko navezuje na pisateljev prvi roman *Bela garda*.

V obeh delih izstopa vrsta skupnih vsebin, zajetih iz iste/skupne zgodovinske snovi, ki jo avtor tudi oblikuje v istih apokaliptičnih motivih (zver, tema, apokaliptični jezdec, božje kazni, čaša gneva itd.) ter v idejno podobnih interpretacijah tem. Podoba zgodovinske apokalipse, ki se razgrne že v *Beli gardi*, v *Begu* doseže vrhunec. Dokončni razpad starega sveta zaznamujejo izguba domovine, izmaličenje človeške podobe ter oskrnitev vseh starih idealov. Zavest o naraščanju stihijskosti in kaotičnosti, o izgubljanju upanja in vere pogojuje Bulgakovovo prepričanje v katastrofalne posledice revolucije in državljanske vojne.

Če se v *Beli gardi* na tematsko-idejni ravni uresničuje napoved, ki jo nosi apokalipsa, je v *Begu* poudarjena ponovljivost razmerij in posledično tipskost vlog, dodeljenih posameznikom v zgodovini in kulturi. V drami, ki jo odlikuje čustvena in moralna razdvojenost v doživljanju glavnih likov, se Bulgakov osredotoči na problematiko osebne odgovornosti vsakega posameznika za svoja dejanja. Ob tem še posebej izpostavi etična načela, ki bi jim človek moral zmeraj slediti.

Drama *Beg*, ki v času Bulgakovovega življenja nikoli ni bila uprizorjena na gledaliških odrih, se odvija na realnem zgodovinskem ozadju državljanske vojne in opisuje njeno zadnjo etapo, ko so ostanki belogardistične vojske bežali iz Ukrajine v Konstantinopol. Osrednjo vlogo dodeli okrutnemu generalu Hludovu, »zveri«, ki v zadnjih dnevih pred umikom bele garde pobija nedolžne ljudi in v tem vidi služenje svoji domovini. Med drugim ukaže kazen poslanika Krapilina, ki se kasneje prične pojavljati v njegovih sanjah in »kot senca bega njegovo prebujeno vest« (Skaza 1979/80: 156). Na koncu drame se Hludov odloči vnovič povezati svoj razklani jaz na edini način, ki mu preostane, in stori samomor.

Bulgakovova drama ruši ideološko usmerjeno tabuizirano vprašanje o vlogi in poslanstvu belogardistov, ki so jih sovjetski pisatelji in zgodovinarji predstavljali kot izdajalske pošasti, ki so zatirale pot novi svobodni sovjetski državi. Dejstvo, da so se belogardisti borili za svojo domovino in, če ne drugo, da so si zaslužili pravico vsaj do objektivne ocene njihovega poslanstva, je bilo v uradnem sovjetskem diskurzu popolnoma prezrto. V nasprotju z uradno načrtanimi smernicami si Bulgakov ne prizadeva za to, da bi z argumentacijo obranil eno ali drugo ideološko in politično pozicijo, ki jo je v resnici zelo težko zgodovinsko celovito osvetliti in utemeljiti. Idejne, ideološke in politične delitve znotraj naroda ga ne zanimajo in drama *Beg* tematizira predvsem usodo posameznika, ujetega v vihar zgodovine, ob tem pa v ospredje postavlja »absolutno etično kvaliteto« (Skaza 1979/80: 157). Drama skozi usode junakov v svoji zgodovinsko-spoznavni razsežnosti pripelje bralca do sklepa, da vprašanje o tem, kdo je zmagal v državljanski vojni, ni bistveno.

4 Funkcije epigrafa

Vsako dejanje drame ima svoj epigraf, toda najpomembnejši je zagotovo skupni, ki nakazuje Bulgakovovo težnjo slediti literarni tradiciji svojih predhodnikov in aktualizirati njihove zamisli v sodobnem kontekstu.⁵ Vrstice iz pesmi Vasilia Žukovskega *Певец во Стане Русских Войнов* (Pevac v stanu ruskih vojščakov), »Бессмертье – тихий, светлый брег, / Наш путь – к нему стремление, / Покойся, кто свой кончил бег!«⁶ imajo poseben pomen v Bulgakovovi ustvarjalnosti, saj so večkrat omenjene v njegovih dnevniških zapiskih.⁷

Veliko znanstvenikov (med drugimi tudi Javornik in Himič) opozarja na namensko orientacijo Bulgakova na mite, sižeje in podobe predhodnih kultur pri ustvarjanju lastnega zgodovinskega prostranstva (Himič 2003: 259–260; Javornik 1994: 190–193). Potemtakem se Bulgakov ne omejuje na presojanje določene zgodovinske situacije zgolj s svojega subjektivnega stališča, temveč vidi in ocenjuje svoj zgodovinski čas v kontekstu neomejenega kozmičnega prostranstva, v katerega je umeščeno posamezno zgodovinsko dogajanje. Težnja Bulgakova, da bi upodobil večne teme in podobe, neomadeževane etične kategorije in univerzalne kozmične modele, obenem pa vzpostavil pretrgane kulturne vezi, je razumljiva. Svet, v katerem je živel in ustvarjal, je postajal vedno bolj neurejen in kaotičen. Katastrofalnost realnih zgodovinskih dogodkov je omajala človeško vero v razsodnost zgodovine, nesmiselne, pretrgane, kaotične in apokaliptične v svoji razsežnosti in posledicah. Da bi na novo vzpostavil razblinjeno celostnost dojemanja in bralce vrnil k tradiciji, Bulgakov namensko umešča svoja dela v svetovni kulturni kontekst in se zgleduje po svojih predhodnikih.

V pesmi *Pevac v stanu ruskih vojščakov* nastopi prerok, ki nagovori rusko vojsko in jo spomni na številne krvave upore in bitke na ruskem ozemlju, obenem pa občuduje močni in nepremagljivi ruski duh. Vrstice iz pesmi Žukovskega se pri Bulgakovu pojavijo v kontekstu refleksij o zadnji etapi državljanske vojne in kažejo na pisateljev namen povezati zgodovinsko preteklost in sedanost Rusije v edino, apokaliptično vizijo. Podobno kot v *Beli gardi* epigraf opredeljuje Bulgakovovo videnje zgodovine svoje države, ujete v neprestane bitke, neskončno rušenje in smrt. Zgodovinska usoda Rusije se v navezavi na epigraf zariše kot neskončni cikel svetopisemskih katastrof, ki prinašajo smrt, razklanost in propad.

Osrednji pomen v pesmi ima motiv pokoja za tiste, ki so končali služenje svoji domovini. V filozofskem polju Bulgakovove drame pojem *beg* potemtakem

⁵ V epigrafu k romanu *Bela Garda* se Bulgakov sklicuje na Puškinovo povest *Stotnikova hči*.

⁶ *Nesmrtnost je tihi, svetli breg, / naša pot je hrepenenje po njem, / počivaj tisti, ki je končal svoj beg*. V ruščini ima glagol *покойся* dva pomena, 'počivaj' ali 'najdi svoj mir po smrti'.

⁷ Marietta Čudakova podrobno analizira vpliv te pesmi na Bulgakova (Čudakova 1988: 362–363).

ne pomeni le emigracije in umika poražene bele garde, temveč se navezuje na usodo slehernega posameznika, zaznamovano s trpljenjem, preizkušnjami in neskončnim begom k večnemu pokoju. Motiv utrujenosti kasneje dobi osrednjo vlogo v Bulgakovovem zadnjem romanu *Mojster in Margareta*. Epigrafi prav tako uvede zapleteno in večplastno temo nesmiselnosti bega človeka pred zgodovino in usodo.

Pesem Žukovskega, ki je v originalu stilizirana kot starinska ruska zahvalna pesnitev, razkriva še eno pomembno intertekstualno vzporednico. Epigrafi ohrani žanrski spomin ode, ki opisuje neskončne slavnostne bitke in zmage na ruski zemlji. S svojo vzvišeno intonacijo in slavnostno leksiko vzbudi določena pričakovanja v bralcu, ki je seznanjen z osnovnimi zakonitostmi ode, ki tematizira plemenita dejanja glavnega junaka, njegovo žrtvovanje in neizmerno ljubezen do domovine. V nasprotju s tradicionalno podobo osrednjega lika drame *Beg*, vojščak novega časa, belogardistični general Hludov, še zdaleč ni požrtvovalen in plemenit človek. Bulgakov ga imenuje »šakal« in »zver«, med dramo pa se razkrije, da je odgovoren za smrt številnih nedolžnih ljudi. S pomočjo epigrafa jasno zarisana distinkcija med plemenitim junakom ode in zgodovinskim likom generala Hludova uvede zanimiv, lahko bi rekli ironični kontrast. Junak starih ruskih od, pozvan k varovanju svoje domovine in ljudstva, se po volji nenasitne zgodovinske usode spremeni v rablja Hludova, v resnici bolnega in nesrečnega človeka, ki se oklepa svoje vloge »šakala« in »zveri«, saj vidi prav v obešanju nedolžnih služenje svoji domovini.

V navezavi na zgodovinsko vlogo generala Hludova se v dramskem tekstu pojavi še ena ambivalentna aluzija. Drugo dejanje se odvija v belogardističnem štabu, na steni katerega je slika Georgija Zmagovalca – zaščitnika Rusije, ki bi moral simbolično predstavljati samega generala. Toda v resnici je Hludov neusmiljeni morilec, ki potepta še zadnje ostanke človeškosti v sebi, da bi do konca odigral svojo zgodovinsko vlogo. Njegova dejanja usmerja temačen občutek zavedanja svoje zmete, ki ob koncu povzroči izgubo razuma in ga pripelje k samomoru. Bulgakov s podobo generala Hludova izpostavi problematiko npravstvenega izbora človeka, ki bi moral kljub zgodovinskim grozotam ostati v prvi vrsti človek. Alexander Skaza ugotavlja, da drama *Beg*, ».../ obnavlja pisateljev ideal čiste človečnosti« (1979/80: 157), eno najbolj izstopajočih motivacij Bulgakovove proze in dramaturgije.

5 Apokaliptične aluzije v drami

Drama je napisana v obliki osmih sanj,⁸ ki imajo posebno funkcijo in se odvijajo kot analogija na znane biblijske zgodbe: svetovni požar (1. sen), sodni dan (2.–3. sen), izhod (4. sen), iskanje obljubljenega dežele (5.–7. sen), načrtovanje vrnitve v Novi Jeruzalem (8. sen). Takšnega biblijsko zasnovanega odnosa do pojmovanja in uprizarjanja zgodovinske stvarnosti v tedanji sovjetski dramaturgiji ni bilo. S

⁸ Drama ima podnaslov: *Osem sanj. Drama v petih dejanjih*.

svojim razumevanje zgodovine skozi prizmo univerzalnih biblijskih sižejev se Bulgakov razlikuje od večine ateističnih sovjetskih umetnikov, ki so se karseda dosledno izogibali sklicevanjem na svetopisemsko besedila.⁹

Poleg citata – epigrafa predstavljajo glavni intertekstualni postopek aluzije na *Razodetje*, ki so prisotne na vseh tekstovnih ravneh in so večinoma ambivalentne narave. Pojavijo se že v prvem dejanju, ki se odvija v podzemeljskem samostanu, kjer se pred boljševiki skrijejo ubežniki. Uvodni del – dogajanje v samostanu – je svojevrstna ekspozicija, ki vpeljuje ključne apokaliptične aluzije. Irealno začrtano klavstrofobično prostranstvo samostana pokriva apokaliptična tema: »Peti je izlil svojo čašo na prestol zveri in njeno kraljestvo je pokrila tema« (*Razodetje*: 16: 10). Slišati je zvoke molitev, menihi se pojavijo in izginejo kot prikazni v soju sveč, v oknu so vidni bliski požara, slišni so gromi in glasovi: »Nato je angel vzel kadilnico, jo napolnil z oltarja ter jo vrgel na zemljo. In nastali so gromi in glasovi, bliski in potres« (*Razodetje*: 8: 5). Vse je zalito z rdečkasto svetlobo, zunaj pada dež in sneg. Junaki, ki že več dni bežijo pred grozotami državljanske vojne, se poskušajo skriti v tej nezanesljivi barki, ki predstavlja zadnje zavetišče pred koncem sveta. Že v začetku drame se pojavi aluzija na križev pot, namenjen tistim, ki so se slučajno znašli v zgodovinskem viharju. Vsesplošni občutek nočne more poudari dejstvo, da postajajo priče grozovitih zgodovinskih dogodkov vedno bolj izgubljene v času in prostranstvu in se vedno bolj odmikajo v svet blodenj in sanj. Eden osrednjih dramskih likov, Sergey Golubkov, že v prvih vrsticah pove: »Skoraj mesec že beživa /.../ in vse okoli nas postaja vedno bolj nejasno« (218). Slutnja neizogibne katastrofe postane realnost na koncu prvega dejanja, ko prispe novica o bližajočem se napadu boljševikov. Pripuščeni na milost Rdeče armade menihi pričnejo moliti za odrešitev.

Eden priljubljenih motivov v Bulgakovovi ustvarjalnosti je motiv sovražne stihije, preko katerega se drama intertekstualno navezuje na Puškinovo povest *Stotnikova hči*, ki tematizira veliki punt ruskih kmetov v osemnajstem stoletju, ki ga je organiziral Jemeljan Ivanovič Pugačov. Puškinova povest se prav tako odvija pozimi in tematizira krvavi in neusmiljeni ruski punt, ki se kot državljanska vojna vnovič ponavlja v začetku dvajsetega stoletja. Pri Bulgakovu nenavadni vremenski pojavi in nekontrolirana stihija skozi čas spremljajo obdobja zgodovinskega zloma in izgube prave poti. Pojavijo se tudi na začetku drugega dejanja v podobah zverinskega mraza, ki je okoval železniško postajo, kjer se nahaja belogardistični štab.

Glavno prizorišče drugega dejanja – štab poražene bele garde – vnovič odlikujejo apokaliptične aluzije: električna svetloba je podobna apokaliptičnemu plamenu, dve zeleni luči spominjata na oči zveri, pojavijo se ognjena svetlikanja, podobna zmajem.¹⁰ General Hludov, »bolni človek, bolni od nog

⁹ Eno redkih izjem predstavlja Vladimir Majakovsky in njegova drama *Misterija-Buff*.

¹⁰ Podoba železniške postaje pri Bulgakovu vedno predstavlja aluzijo na satansko orožje, okovano v železniški oklep in pripravljeno na boj: »Imele so nekakšne železne oklepe, zvok njihovih perutnic pa je bil kakor ropot bojnih vozov z mnogimi konji, ki drvijo v boj« (*Razodetje*: 9: 9).

do glave« (227), opravlja sodišče, ki predstavlja ambivalentno aluzijo na sodni dan iz *Razodetja*. V drugem dejanju je namreč opisan zadnji dan generala Hludova in ostankov bele garde pred dokončnim porazom in umikom v tujino. Razočaran in obupan zaradi lastne nemoči poskuša Hludov do konca odigrati svojo zgodovinsko vlogo, ob tem pa se razglasi za božje orožje in si prilasti pravico soditi nedolžnim ljudem. Sledi srečanje s poslanikom Krapilinom, ki Hludova označi kot zver (aluzija na *Razodetje*) in mu napove bližajoči se konec:¹¹ »propadel boš, šakal, propadla boš, ponorela zver, v jarku« (237). V monologu Krapilina se zariše glavna filozofska pozicija Bulgakova o obstoju višjega etičnega sodišča, ki bo vsakemu posamezniku sodilo po njegovih dejanjih. Razjarjeni Hludov ukaže kazen za Krapilina.

V nasprotju z romanom *Bela garda*, kjer so aluzije in navedki iz *Razodetja* razpršeni po celotnemu tekstu, se apokaliptični siže drame *Beg* skoraj v celoti opira na podobo generala Hludova, ki ga je Bulgakov z rabo medbesedilnih sklicev na *Razodetje* prikazal kot apokaliptično zver in odrešitelja istočasno. Prav številni apokaliptični elementi Hludova označijo kot rablja, ki sčasoma sam postane žrtev, zaradi česar se njegova tragična usoda bralca toliko bolj dotakne in ga pretrese. V *Begu* namreč večina medbesedilnih navezav, ki se pojavljajo tako v Hludovovem »sanjskem« kot resničnem svetu, bralca opozarja na dvodimenzionalnost njegovega značaja. Svojo primarno nalogo – služenje domovini – vidi v obešanju, ki ga nekdo mora opravljati: »Kdo pa bo obešal!« (236). Obenem se nenadoma spomni na svojo mladost in pomilosti glavno junakinjo drame, Serafimo, ki ga zmerja s »šakalom« in »zverjo« (235).

Na koncu drugega dejanja se Hludovova odločnost zrahlja: zave se svoje zmote, se zgrozi nad svojimi dejanji in se sprašuje, če je bolan. Ko odhaja iz belogardističnega štaba, za sabo pusti sledi – temne vreče s trupli obešenih. Na tem mestu Bulgakov izpostavi razpad bistva človeške narave pod vplivom nekontroliranih zgodovinskih sil. Ko Hludov izgubi vero v svoje poslanstvo in Boga, postopoma prične izgubljati tudi razum. Ob tem je Bulgakov še posebej pozoren na stanje notranje zmedenosti človeka, ki izgublja povezave z zunanjim svetom. Pogubna moč vojne/zgodovine na Hludova deluje neposredno, saj je sam njen del in bije ne samo zgodovinsko, ampak tudi svojo bitko, bitko med realnostjo/budnostjo in sanjami. V razpadajočem se apokaliptičnem svetu se postopoma izgublja v neskončnem labirintu blodenj, prividov in halucinacij. Ob tem je potrebno poudariti, da je zgodovinska realnost v Bulgakovovi ustvarjalnosti zmeraj podobna nočni mori, v kateri se materializirajo stvari, ki so prej veljale za nedoumljive, razpad starega sveta, številni poboji, uničevanje in trpljenje. Podobno kot drugi Bulgakovovi junaki, Hludov postane priča vseobsegajočemu razpadanju in se začne odmikati v dvomljiva svetova fantazije in resničnosti hkrati. Njegova dejanja nadzoruje neizprosni občutek strahu in hrepenenja, nelagodja in obupa. Razpad človeškega v človeku pod vplivom nekontroliranih zgodovinskih sil povzroči tragično razdvojenost osebnosti, ki se utaplja v poskusih samoupravičevanja. Številni postopki uvajanja dvojnikov,

¹¹ Podoba zmedenega, blaznega preroka postane stalnica Bulgakovovih del.

zrcaljenja, obstoja na meji med sanjami in realnostjo, nespečnost, nekontroliran strah, problematizirajo vpliv zunanjega sveta na človekovo duševno stanje. Za nepravične kazni je Hludov obsojen na večno mučenje vesti, ker je izdal svojo dušo in podlegel zverinskemu kaosu zgodovine in nadrejene oblasti.¹² Nravstveno načelo premaga strahove in blodnje šele na koncu drame, ko se Hludov dokončno zave svojih zločinov in si sodi sam.

Poleg aluzij na *Razodetje*, ki poudarjajo pomen celotnega dogajanja kot zadnjega stadija pred uresnitvijo apokalipse, se v drugem dejanju pojavljajo aluzije na izhod izbranega naroda k obljubljeni deželi. Bulgakov vzpostavi paralelo med generalom Hludovim, ki rešuje preostanke bele garde, in Mojzesom, ki je bil poklican, da odpelje svoj narod v obljubljeno deželo. Aluzije se okrepijo z navedki iz *Stare zaveze*, ki jih citira Hludov v pogovoru s svojim nadrejenim. Ponovno smo priča ambivalentnosti, saj Hludov ne verjame več v odrešitev in namesto v obljubljeno deželo svoj narod odpelje v mesto greha – Konstantinopol ter ga tako obsodi na nadaljnje preizkušnje. Pomen aluzije na izhod v obljubljeno deželo se prav tako travestijno zniža v pogovoru med Hludovim in njegovim nadrejenim, saj beg bele garde primerja z begom ščurkov (247).

Aluzije na *Razodetje* se pojavijo tudi v tretjem in četrtem dejanju drame, ki se odvijata v Konstantinoplu in Parizu. Na koncu drugega dejanja glavni junaki zapustijo domovino in odplujejo v Konstantinopol, ki je na začetku tretjega dejanja predstavljen kot mesto greha in kot babilonska vlačuga iz *Razodetja*, »grozno, temačno in zadušljivo mesto« (263). Bulgakov namensko ponazori kaotičnost prizorišča dogajanja z uporabo večjezičnih povedi v francoščini, italijanščini, angleščini in turščini. S tem poudari nesoglasje, nerazumevanje in kaos, ki vladajo Konstantinoplu. V tem razuzdanem mestu trgovcev, beguncev, beračev, kockarjev in prostitutk se glavni junaki popolnoma izgubijo. Namesto izhoda v obljubljeno deželo so obsojeni na stradanje, trpljenje in poniževanje. Tok zgodovine, ki v Bulgakovovi ustvarjalnosti neustavljivo kroji življenje in delovanje posameznika, pripelje do paradoksalne zamenjave vlog, odigranih v prvih dejanjih: Hludov, ki je še pred kratkim obešal nasprotnike in veljal za odločnega in krutega belogardističnega generala, postopoma izgublja razum in se spremeni v bolnega, nesrečnega človeka; njegov prijatelj general Čarnota prodaja ročno izdelane figurice in zapravlja denar v hazarderskih igrah, njegova partnerica se preživlja s prostitucijo, idealistični docent Sergey Golubkov brez-ciljno tava po mestu, njegova ljubljena Serafima pa se odloči postati prostitutka, pred čimer jo reši Hludov.

Na koncu drame se vnovič zariše tema nesmiselnosti bega pred zgodovino in usodo. O tem se sprašuje Serafima: »Kam, zakaj smo bežali? /.../ Želim vse pozabiti, kot da tega ne bi bilo!« (276). V nasprotju s prekletim Konstantinoplom se podoba Rusije v zavesti junakov zariše kot idealiziran metafizični kraj, zadnje пристanišče in končni cilj, kamor se morajo na vsak način vrniti: »Minil bo

¹² V zadnjem Bulgakovovem romanu *Mojster in Margareta* se je z istim problemom soočil Poncij Pilat, ko je ukazal usmrtiti pravičnika, človeka, ki je kriv samo tega, da govori resnico.

mesec, prispeli bomo, vrnili se bomo /.../ (276). Novi Jeruzalem iz *Razodetja* in obljubljeni dežela iz *Stare zaveze* se na koncu drame zlijeta v celoto in asociirata na zapuščeno Rusijo. Na tem mestu se spet izpostavi Bulgakovovo stališče videnja zgodovine kot zaporedja nenehno se ponavljajočih dogodkov in shem. Če so v prvih dejanjih junaki na vsak način želeli zbežati iz Rusije, v zadnjem dejanju načrtujejo svojo vrnitev. Zgodovinski krog se bo spet sklenil, ob tem pa ostaja odprto vprašanje o tem, kaj jih čaka po vrnitvi v domovino.

Hludov je edini, ki vzame usodo v svoje roke in se izogne nadaljnjemu begu. Sprva se odloči vrniti v Rusijo in se predati boljševikom, toda na koncu drame si sodi sam. Usoda ostalih junakov ostaja nejasna.

6 Zaključek

Ob tekstovni analizi drame *Beg* postane jasno, da predstavlja najpogostejšo intertekstualno figuro aluzija, ki opredeljuje stičišča med apokaliptično prerokbo in Bulgakovovim tekstom in je v večini primerov ambivalentne narave. Analiza drame pokaže, da Bulgakov ne verjame v enotnost pomena ali interpretacije kakršnekoli situacije, prerokbe ali podobe, celo tradicionalno biblijske ne. V nasprotju z binarnim razmišljanjem delitve na dobro in zlo si Bulgakov prizadeva za dvoplastni, večpomenski, sakralno-infernalni model sveta, v katerem ne obstajajo enkrat in za vedno opredeljeni kontrasti. Pluralnost sistema odnosov med različnimi kategorijami literarnega sveta Bulgakova predpostavlja večstransko vrednotenje evangelijskih in apokaliptičnih elementov: hudič ne pomeni samo utelešenega zla, svetloba ne pomeni zgolj odrešitve, mesto nikoli ni podobno samo Novemu Jeruzalemu, zver se lahko pokesa in ji je odpuščeno. To so bolj ali manj priznana dejstva.

Ob teh pa nesporno ostaja ob strani neka druga, nič manj pomembna lastnost Bulgakovove drame *Beg*. Za razliko od drugih sodobnikov pri Bulgakovu ni zaslediti vzhičenja nad očiščevalno silo revolucije in državljanske vojne. Za sovjetski gledališki prostor, gojišče ideološko usmerjenih stereotipnih podob, predstavlja drama *Beg* nenavaden pojav. Namesto strogo začrtane delitve na rdeče in bele se pred nami razgrne Bulgakovova lastna, apokrifna prerokba, ki ne vsebuje monolitnih, ustaljenih smernic, temveč samo gibljive, večplastne in prepletajoče se paralele. Ob tem postane jasno, da pisatelj kategorično ne sprejema nasilja in z obžalovanjem vzpostavlja zgodovinsko paralelo med preteklostjo Rusije, polno krvavih uporov, in sedanjostjo, ki se prav tako utaplja v nasilju in krvi.

LITERATURA

- Михаил БУЛГАКОВ, 1994: *Пьесы 1930-х годов*. Санкт-Петербург: Искусство.
- Борис ГАСПАРОВ, 1994: *Литературные лейтмотивы. Очерки русской литературы 20. века*. Москва: Наука.
- , 1994: *Новый Завет в произведениях М. А. Булгакова*. Москва: Литературные мотивы.
- Miha JAVORNIK, 1992: M. A. Bulgakov – umetnost, zgodovina, fiktivno ali realno. *Slavistična revija* 40/1, 79–101.
- , 1994: *Evangelij Bulgakova: O ustvarjalnosti Mihaila Afanasjeviča Bulgakova*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Николай КОЗЛОВ, 1990: Пьеса из восьми снов (о «Беге» Михаила Булгакова). Содержательность форм в художественной литературе. *Проблемы жанра*. Куйбышев, 103–117.
- Михаил ПОТКОВ, 2004: *Эсхатологический мотив в произведениях М. Булгакова о гражданской войне. Православие и русская литература*. Арзамас, 157–164.
- Alexander SKAZA, 1979/80: Fragment o dramatiki Mihaila Bulgakova. *Jezik in slovstvo* 6, 155–159.
- , 1981: Pripovedništvo in dramatika Mihaila Bulgakova. *M. Bulgakov, Škrlatni otok, Moliere*. Ljubljana.
- Александр СМЕЛЯНСКИЙ, 1989: Драмы и театр М. Булгакова. Булгаков М. А. *Собрание сочинений в 5. томах*. Москва. Т.3, 573–702.
- Борис СОКОЛОВ, 2003: *Булгаков. Энциклопедия*. Москва: Алгоритм.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Razodetje (Apokalipsa)*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2005. 276–297.
- Вера ХИМИЧ, 2003: *В мире Михаила Булгакова*. Екатеринбург: Уральский Университет.
- Марнетта ЧУДАКОВА, 1988: *Жизнеописание Михаила Булгакова*. Москва: Книга.
- Евгений ЯБЛОКОВ, 1992: Лицо времени за стеклом вечности. Историсофия Михаила Булгакова. *Общественные науки и современность* 3, 97–108.

APOCALYPTIC COMPREHENSION OF REALITY IN MIKHAIL
BULGAKOV'S DRAMA *FLIGHT*

This research builds on the analysis of M. A. Bulgakov's drama "Beg" about the revolution and civil war in the former Soviet Union to advance an understanding of the influence of the *Book of Revelation* on Bulgakov's perception of the political situation in the former Soviet Union, in the time of a revolution and a Civil war. The analysis is intended to model the apocalyptic context in abovementioned literary works on the basis of the key intertextual figures (allusions and quotes) and to prove that Bulgakov intentionally invented them into his texts to construct his own apocalyptic vision of current

historical events. Metacommentary in his texts as well as critiques and statements of his contemporaries confirm that Bulgakov did not accept the new political regime and predicted an inevitable end to Russia. All these feelings are present in his literary works. The research establishes the presence of a covert apocalyptic conception, based on the structural and systematical organization of intertextual figures and motives taken from the *Book of Revelation*. Significantly, this apocalyptic conception establishes Bulgakov's eschatological perception of a historical process in the former Soviet Union. It should be noted that Bulgakov's mythological view differs significantly from the traditional Christian one. In this case, the question of the eternal struggle between Good and Evil is not essential because Bulgakov does not believe in the traditional binary opposition characteristic of Christian religion. Evil in his prose is seen as a part of the universe and good cannot exist without it.

Motiv identitete v romanih *Frančiška* in *Prijateljstvo* pisatelja Fulvia Tomizze

MAJA STARC

Križ 245, 6210 Sežana, SI – Slovenija, starc.maja@gmail.com

SCN VI/1 [2013], 98–111

Motiv identitete, predvsem obmejne identitete, ima v romanih pisatelja Fulvia Tomizze pomembno mesto, saj mu kot *pisatelju meje*, kot se je sam imenoval, predstavlja rdečo nit v življenju in delu na literarnem področju. V romanih *Prijateljstvo* in *Frančiška* se zaradi njegove dvojne identitete pokaže njegova sposobnost objektivnega vrednotenja skupin ljudi, ki se v določenih posebnih okoliščinah znajdejo v podrejenem oz. nadrejenem položaju. Razprava skuša pokazati pisateljev human čut do ljudi, ki se znajdejo v manjšinskem položaju, in njegovo literarno zavzemanje za boljše odnose med italijanskim in slovenskim narodom.

The motif of identity, especially border identity, has an important place in the novels of the writer Fulvio Tomizza, because as a border writer, as he called himself, it represents a leitmotif in his life and literary work. Because of his double identity the novels *Prijateljstvo* and *Frančiška* reveal his capacity of objective evaluation of groups of people who find themselves in a subordinate or superior position in certain circumstances. The discussion tries to show the writer's humane sense for people who find themselves in a minority position and his literary commitment to better relations between the Italian and Slovenian nation.

Ključne besede: obmejna identiteta, Fulvio Tomizza, *Prijateljstvo*, *Frančiška*, manjšinskost

Key words: border identity, Fulvio Tomizza, *Prijateljstvo*, *Frančiška*, minority

---

1 Uvod

Motiv identitete je lahko zelo široko pojmovan, vendar se bomo v razpravi omejili na obravnavo obmejne identitete, torej na problem bivanja v določenem prostoru. Nestrpnost do drugačnih je pogosta tema predvsem pri piscih

iz mejnih ali katerih drugih etnično mešanih območij, kot je v našem primeru tržaško območje. Na teh predelih se lažje rojevajo konflikti interesov. Ljudje včasih nimajo svobodne možnosti izbiranja lastne identitete. Ko se od ljudi zahteva, da se opredelijo, pogosto izbirajo med dvema možnostma. Nekateri svojo identiteto iz strahu pred nasiljem zatajijo, a tako za vedno izgubijo zvestobo do sebe in drugih. Tisti, ki vztrajajo pri resnici in svojih pravicah, pa se morajo sprijazniti z usodo podrejenosti večini, torej z *manjšinskostjo*. Mnogi med njimi so zbrali pogum in svojo izkušnjo ubesedili v literarnih besedilih. Tako to počnejo v Trstu in njegovi okolici na primer Boris Pahor, Alojz Rebula, Evelina Umek, Miroslav Košuta, Marko Kravos, Alenka Rebula Tuta, Dušan Jelinčič in drugi. Med pisci pa zaradi svoje italo-slovanske identitete, ki si jo je prislužil kot priseljenc iz Istre, izstopa istrski pisatelj Fulvio Tomizza. Kljub možnosti, da bi se v preteklosti opredelil za *čisto* italijansko identiteto in se tako izognil številnim nevednostim, je vztrajal, da ima dvojno identiteto in da je treba pripadnike večine in manjšine obravnavati enakovredno.

V razpravi bomo izpostavili dve njegovi deli, in sicer romana *Prijateljstvo* in *Frančiška*. Iz njegovega širokega opusa izstopata predvsem zaradi posebne obravnave identitete dveh vrst Italijanov in identitete Slovencev v Trstu ter na Krasu. K obravnavi nas je prepričal s poudarjanjem strpnosti oz. sprejemanjem ljudi z drugačnim jezikom ali drugačno kulturo. S ponavljanjem zastarelih fraz in predsodkov onemogočamo varen obstoj tako manjšine kot tudi večine. Manjšine zaradi stalnega ustrahovanja in onemogočanja njene popolne uveljavitve, večine pa, ker se zaradi strahu pred zamenjavo vlog, torej da jim položaj večine zdrzne v podrejenost, stalno ukvarjajo z *učinkovito* obrambo namesto z napredkom.

Poleg kolebanja med opredeljevanjem narodnosti se v obravnavanih romanih pojavlja tudi motiv neodločnosti ostati podeželan ali postati meščan, kar pa je seveda spet v tesni povezavi z biti Slovan (Slovenec in Hrvat) ali biti bolj Italijan.

Pojem identitete je širok in večplasten, zato bom v nadaljevanju na kratko predstavila teorijo identitete po monografiji *Identiteta* avtorja Staneta Južniča.

2 Teorija identitete po Južniču

Je sidrišče človekovega obstajanja, ki mu lahko rečemo tudi kar pripadanje. Gre za opredeljevanje človekove ukoreninjenosti v njem samem, v družbi in kulturi, v kateri se kot človeško bitje uresniči (Južnič 1993: 5). Pojem identiteta izhaja iz srednjeveške latinščine. Slovenska beseda bi bila *istovetnost*. Avtor govori o različnih identitetah. Najprej pa jo razdeli na dve večji skupini, in sicer na osebno identiteto, ki je sestavljena iz avtoidentifikacije. To je tista identiteta, ki si jo posameznik pripiše sam. Drugi del osebne identitete pa je tista, ki mu jo pripiše družba (Južnič 1993: 11).

Identiteto deli v štiri večje skupine: identificiranje s telesom, osebna ter skupinska identiteta, kulturna identiteta, zadnja skupina pa je etničnost in nacionalna identiteta (Južnič 1993: 11–14).

V primeru obravnave literarnih del Fulvia Tomizze je telesna identiteta nepomembna. Konflikti med Slovenci in Italijani na tem območju se namreč rojevajo predvsem zaradi drugačnih razlik. Pripadniki obeh skupin se ne ločujejo po barvi kože, kot je to npr. značilno za prebivalce Združenih držav Amerike. Prebivalce Trsta in okolice določajo drugačne posebnosti. Pri obravnavi identitete zato pridejo v poštev skupinska, kulturna in nacionalna identiteta ter etničnost. Slednje bomo predstavili po Južničevi monografiji.

V okviru identifikacije s skupino se lahko v določenem okolju razvije pojav stigmatizacije. Sicer je lahko stigmatizirana vsaka vrsta drugačnosti. V teh primerih se pokaže krivda, ki prizadene nedolžnega. Takšnih kolektivnih predstav o neutemeljenih krivdah je veliko. Eden od primerov je prepričanje kristjanov v krivdo judov za križanje in smrt Jezusa Kristusa (Južnič 1993: 123–124).

Posebno vrsto identitete oblikuje marginalizacija. Lahko gre za skupino v tujem okolju, ki se trdo drži lastnih navad in vrednot. Marginaliziran je lahko tudi vsakdo, ki se odločno ne opredeli za pripadanje določeni skupini in ne ločuje na svoje in druge. Marginalizacija je še posebej prisotna v velikih mestih, kamor se priseljuje veliko različnih ljudi. Ti in njihovi potomci se nikoli ne počutijo popolnoma sprejete (Južnič 1993: 125–129).

Priseljenci se včasih želijo zliti z novim kulturnim okoljem, zato sprejmejo novo kulturo, si spremenijo ime ipd. V določenih okoliščinah lahko neka skupnost imena prisilno spreminja (Južnič 1993: 190). Večji odklonilen odnos do neke skupine ljudi se doseže z zmerjanjem. V času fašizma so Slovence zmerjali s *ščavi* (Južnič 1993: 198–200). V besedilih italijanske poezije prve polovice 20. stoletja se za označitev Slovencev pojavljata poleg izraza *s'ciavo* še izraza *pipa* in *crico* (Toroš 2011: 71). V vsakdanjem življenju Trsta se za poimenovanje Slovencev in drugih Slovanov pogosto še vedno sliši *slavi* in *s'cavi*, za vse temnopolte prebivalce mesta pa *marokini*. Marta Ivašič (2010: 37) ugotavlja, da je to način poimenovanja nedoločenega naroda brez natančne identitete. Včasih se sliši *slavi* tudi za Albance in Romune.

Etničnost kot identiteta je določena z rojstvom v določeni etnični skupini (Južnič 1993: 268). Velike težave nastanejo pri določanju etničnih meja in skoraj praviloma so etnične meje sporne. Pri ustanavljanju držav se pogosto zahteva etnično homogenost, kar lahko privede do etničnega čiščenja (Južnič 1993: 274–275). Središčni pomen pri oblikovanju etnije ima jezik. Še posebej lahko pomeni neko ločnico med sosednjimi etnijami ali narodi, če je ta kontrasten. Težave opredeljevanja, kateri etniji posameznik pripada, se povečajo pri prebivalcih na jezikovnih robovih. Od njih se pričakuje, da se opredelijo jezikovno in tudi politično (Južnič 1993: 280–281).

3 Obmejna identiteta

Obmejna območja so zaznamovana s specifičnim občutenjem svoje biti. Večini ljudi, ki ne živi ob meji, se ni potrebno obremenjevati z lastnim opredeljevanjem; odgovor na vprašanje *kdo sem*, se jim zdi samoumeven. Povsod obsta-

jajo razlike med ljudmi, vendar pa razlike in konflikte na obmejnih območjih določa posebna obmejna identiteta. Življenje ob meji bi sicer lahko teklo brez posebnosti, a se ob tamkajšnjih domovih potuhnjeno riše glasna ločnica, ki zahteva izpostavljanje minimalnih razlik do drugačnih.

Obmejno področje z opisano problematiko je tudi severovzhodni Jadran, torej Istra in Tržaška pokrajina, kjer je zaradi stika različnih kultur prihajalo do pogostih političnih sprememb. Prav tržaški iredentizem je povzročil začetek diferenciacije tudi v Istri. Politične odločitve so pred 2. svetovno vojno ta svet razkrojile in zahtevale homogenost na vsaki strani meje. Teoretiki 19. in 20. stoletja so družbene in kulturne meje želeli uskladiti s političnimi mejami. Zarisale so se meje, ki so sprožile nemire.

Politični interesi so prevladali nad interesi ljudi, ki ob mejah živijo in jih ne dojemajo enako kot politika centrov. Meje so zanje ovire, ki jih ločujejo od sorodnikov, virov preživetja in ustaljenih poti. Politika je zahtevala enotno skupinsko identiteto, vendar pa to za te ljudi pomeni zanikanje samega sebe. Ko politiki uspe oblikovati vzorce o večvredni oz. manjvredni identiteti, se v ljudeh vzbudi potreba po poudarjanju svojih posebnosti in razlik z drugačnimi.

V Istri je od nekdanj živela večinoma tradicionalna kmečka družba z enako vero, torej s katoliško veroizpovedjo, s skupno zgodovino in s skupnim jezikom. Njihov jezik je mešanica slovanskega, italijanskega in beneškega narečja, je bistvo vseh Istranov, ki jim daje posebno skupinsko identiteto. Je tro-enojna duša, ki je do prihoda nacionalizma nihče ne bi zanikal. Tudi Tomizza je na vprašanje, ali je bolj Italijan, Slovenec ali Hrvat, odgovarjal, da je vsakega malo, namreč Istran. Priimek naj bi se v dokumentih pisal z dvema italijanskima z že od leta 1660, njegov oče pa je doma govoril v slovanskem narečju. Nekatero besede so zvenele tipično hrvaško, druge pa tipično beneško (Stella 1992: 12).

Ugotovimo lahko, da imajo ljudje na stičišču velikih držav, kultur in jezikov posebno identiteto in tako je tudi v Istri. Prav ta nedoločljivost je njihova posebnost. Tudi Tomizza je vedno govoril, da se identificira z mejo. Ta specifika je bila bolj prisotna pred pojavom eksodusa, saj je po njem in še bolj po ustanovitvi republik Slovenije in Hrvaške Istra dobila drugačno nacionalno podobo.

4 Vprašanje nacionalne in socialne identitete v romanu *Frančiška*

Čeprav se skozi zgodbo na videz najopazneje razvija ljubezenska tematika med Italijanom iz Cremona in Slovenko iz Štanjela, ima vprašanje identitete pri glavnih literarnih likih prav tako velik pomen, če ne največji. Gre za zgodbo, ki temelji na resnično obstoječih pismih, in tudi zgodovinske okoliščine so resnične. Ljubezenska zgodba je predvsem okvir za nazorni prikaz burnega tržaškega življenja med vojnoma. V zgodbi je izpostavljeno nasprotje med *biti Slovenec* ali *biti Italijan*.

Inženir Nino je po italijanskem zavzetju Tržaške pokrajine z Istro dobil službene zadolžitve v Trstu. Prihajal je iz premožne družine industrijcev. Družina mu je nudila varnost in denar, da je lahko v miru študiral in se po-

svečal svojim ljubeznim: umetnosti, potovanjem ... Frančiška je bila njegovo nasprotje. Prihajala je iz revne kmečke družine. Oče vdovec je bil mizar, ona pa je morala že od rane mladosti poprijeti za vsako delo. Deloma ji je mamo nadomestila nesebična teta Mila. Živeli so v revščini, zaradi česar si Frančiška ni mogla omisliti kvalitetnega šolanja. To je bila tudi ena temeljnih razlik med njo in mestno vzgojenim Ninom. Četudi sta ga njena skromnost in iskrenost na začetku silno prevzeli, mu je kasneje njena vaška preprostost postala nadležna. Ko sta se zaradi Ninove bolezni ločila in ohranjala stik le še prek pisem, se je njegova ljubezen ohladila. V njej je skopnela dragocena in nesebična čustvena vnema, nadomestila pa jo je dvomljiva razumska miselnost, ki je v njegovih pismih zajemala vse več prostora. Frančiškina preprosta nezahtevnost mu je postala v napoto. Tudi pri iskanju najprimernejših besed se je vse bolj spotikal ob njene trdožive kmečke korenine.

Že na začetku dvorjenja Frančiški je bila njegova naklonjenost skromnim in preprostim vprašljiva. O tem je premišljevala tudi Frančiška, saj je večkrat poudarjal, da ne mara bogatih in vzvišenih, kaj kmalu pa si je premislil in se hvalil s svojim bogastvom. Dvomi so postali postranska stvar. Frančiška se mu je popolnoma predala v mislih in dejanjih. Ničesar ni zahtevala, njegove na začetku skromne zahteve pa so se ji zdele nekaj povsem naravnega in jih ni sprejemala kot naporne. Vse v imenu ljubezni. Nino pa je postajal vse bolj preračunljiv in zahteven. Razlika v socialni pripadnosti je postajala vse bolj nesprejemljiva. Nekoč, ko se je sam verjetno na tihem že odločil za prekinitev razmerja, ji je v pismu neusmiljeno zapisal:

Si ti zamišljaš moje sorodnike /.../: vsi so bogati /.../, ko bodo izvedeli, da bo eden izmed njih – prav jaz, ki sem najbistrejši /.../ poročil ubogo dekle, kot si ti? Mizarjevo hčerko? Dekle, ki se preživlja z delom /.../, namesto da bi hodila plesat, v gledališče /.../, prav on, tako inteligenten, tako izobražen, ti izbere za ženo mizarjevo hčerko? Res, očitno je znorel! In ko bo postala njegova žena, kako bomo sprejeli tisto razcapanko /.../? (Tomizza 2002: 125–126)

Naslednje nasprotje je narodnostno. V času rojevajočega se in vse krepkejšega fašizma v Trstu so bile pri snovanju nasprotnika pomembne razlike med ljudmi in edina oz. glavna razlika je bila narodna pripadnost in posledično jezik.

Tudi zaradi drugačne narodne identitete se je morala Frančiška velikokrat brzdati in krotiti prizadetost. Na delovnem mestu v Trstu so sodelavci večkrat izražali nestrpne misli do tržaških Slovencev. Frančiška je sodbe čutila kot osebno žalitev, saj se je z vsem srcem čutila Slovenko. Frančiški se je v danih razmerah zdelo dopustno, da s sodelavci in Ninom govori italijansko, zato se je ves čas tudi trudila, da bi jezik izboljšala. To je zahteval tudi Nino. Ko se je namreč zavedal, da utegne Frančiška postati njegova žena, jo je pri govoru ves čas popravljaj in opominjal, da se mora še bolj potruditi. Svetoval ji je celo učne ure italijanskega jezika. Skrbelo ga je, da bi njena italijanščina, obarvana s slovenskim naglasom, izdajala Frančiškino narodno pripadnost.

Zavračal je njeno socialno in narodno identiteto, izničil njen jezik, čeprav vse posredno in prefinjeno, preko nasvetov ter svaril, ki pa so se sčasoma

prelevila v vztrajne zahteve. Njene drugačnosti se je zbal. Njena preprostost ga je privlačila, a mu je trdoživa meščanska miselnost ves čas sugerirala, da je biti preprost enako biti kmet, biti neizobražen, celo neroden, skratka biti nesprejemljiv za njegov petični svet. Frančiška se je vseh pogojev zavedala in se tudi trudila, da bi jih izpolnila po najboljših močeh. Kupovala si je lepa oblačila, se urejala, izboljševala znanje italijanskega jezika. Ko se je vrnila s počitnic ob morju, je zaradi narodne pripadnosti izgubila službo. Kmalu je prejela tudi zadnje Ninovo pismo, kjer ji je surovo napovedal, da se umika iz njenega življenja.

4.1 Metafora neuresničene ljubezni

Miran Košuta (2002: 40) ugotavlja, da je neodločna ljubezen med Ninom in Frančiško nekakšna metafora za odnos med Italijani in Slovenci nasploh.; je kot »nesojena ljubezen med dvema narodoma, kulturama, jezikoma, ki soživljata že več kot tisočletje na alpsko-jadranskem limesu, pa se še nista zmogla zaljubiti drug v drugega, ali vsaj spremeniti svojega sosedstva v resnično plodno medkulturno simbiozo«. Metafora pa je še kako živa v sodobni stvarnosti. Nestrpnosti zaradi identifikacijskih razlik je veliko tako na meddržavni kot tudi osebni ravni intimnih zgodb, kar kaže, da še danes deluje prikriti nacionalizem, ki ne dovoljuje biti drugačen. V podzavesti Tržačanov tli stalna pripravljenost, da te ob prevelikem izražanju svoje drugačne identitete opozarja, da je varneje, če se na tihem zlivaš z večino. Tako v svoji raziskavi ugotavlja tudi Majda Kaučič Baša (2007: 206): »Tudi slovenski zasebniki, ki sicer radi govorijo slovensko, izobesijo slovenski napis le izjemoma, vzrok za to je strah pred javnim razkrievanjem slovenščine, ki ga je vcepil fašizem, današnje razmere pa ga oživljajo.«

5 Vprašanje nacionalne in socialne identitete v romanu *Prijateljstvo*

5.1 Nasprotje Marco – Alessandro

Temeljna razlika med literarnima likoma je, da je Alessandro rojen Tržačan, Marco pa prišlek iz Istre. Ezuli ali optanti med Tržačani nikoli niso bili sprejeti kot njim enakovredni. Kljub temu da so se številni zaradi politične situacije opredelili za čiste Italijane, so tržaškimi Italijanom *dišali* po mešancih in jim niso nikoli popolnoma zaupali. Zaradi občutka prevare se je tudi med tržaškimi Istrani rojevala nestrpnost. Marco pa ni nikoli prestopil na stran nestrpnežev. Poslabšanje življenjskega standarda in občutje tujosti se nista prelevila v gnev in sovraštvo do Slovanov. Znal je biti natančen in opazil je, da so tudi Slovenci v nezavidljivem položaju. S tem je Marco ostal zvest tudi svoji izvorni identiteti, saj je biti Istran v resnici pomenilo imeti vse tri identitete. Alessandro pa je bil tog v svojih prepričanjih in zanj so bili Slovani inferiorni. Svojega mnenja ni znal prepričljivo utemeljiti. Slonelo je na vsesplošnem povojnem sovraštvu do

vsega, kar je namigovalo na komunizem. Alessandro se tudi ni nikoli znašel v položaju zatiranega in nikoli ni občutil tovrstne stiske. Do takih tem je ostajal malomarno apatičen. Kadar je izražal svoje mnenje o Slovencih, je le citiral obrabljene tržaške fraze. Brez pretirane čustvene nabitosti, brez vsebinske obremenjenosti. Zanj so bila to dejstva, predsodki, ki nanj niso imeli velikega vpliva, zato se z njimi ni imel namena obremenjevati. Ravno zaradi takega odnosa do *nečistokrvnežev* je prijateljstvo ostajalo le površinsko. Marco se v Trstu še dolgo ni počutil sprejetega. Trenutkov, ko je zaradi svoje identitete klonil pod težo italijanske vzvišenosti, je bilo veliko. Marco je opazil, da se ga je Alessandro v položajih, ko se je razkrila Marcova nečista identiteta, sramoval. Alessandro se je bal, da bi si zaradi prijateljstva z Marcom zmanjšal tudi svojo vrednost v družbi.

Drugi identifikacijski element, ki je razločeval Marca od Alessandra, je socialna pripadnost. Alessandro je rojen meščan, materialno preskrbljen s stalno zaposlitvijo kot bančni uslužbenec, Marco pa človek kmečkega okolja, z željo postati meščan, a brez stalnega zaslužka. Končni vstop v meščanski svet si je priskrbel s poroko Judinje Cinzie, katere oče je bil upokojeni univerzitetni profesor. Ko je prvič vstopil v njihovo hišo, se mu je zdelo, kot da so ga poklicali na sodišče za mladoletne. Vajenega domače skromnosti je bogato urejena patricijska hiša očarala. Tudi Cinziin oče se mu je zdel mogočen. Pred njim mu je bilo zelo nerodno. Profesor je izvedel za Marcov literarni uspeh, a ker ju še ni poznal, je po intuiciji predvideval, da je nagrajenec Alessandro, in mu čestital. Marcu je pobil še tisti kanček samozavesti, ki ga je premogel: »Spet sem padel v italijansko poloblo, kjer mi je moj na pol kmečki na pol slovanski rod nemudoma spodnesel noge« (Tomizza 1981: 105). V prvih dneh spoznavanja se je sicer še vedno čutil tujca v Cinziini družini, sčasoma pa se je udomačil in Cinziini starši so ga sprejeli za svojega. S Cinziinim očetom sta pogosto imela pogovore o literaturi in drugih abstraktnejših temah. Ravno to je bila dragocena meščanska nota, ki si jo je Marco želel pridobiti. Skozi izmenjavo mnenj je izpopolnjeval svoja prepričanja in znanja. V mestu se je začel čutiti bolj sprejetega. Med drugim je dobil tudi stalno zaposlitev na radiu.

Kljub temu da si je opomogel in se povzpел tudi po družbeni lestvici, je v sebi ohranil skromnost. Z Alessandrom sta vse pogosteje zahajala na Kras med Slovence. Kraško kmečko okolje mu je pomenilo nadomestek za domačo Istro. Na Krasu se je ponovno počutil sprejetega. Njegova slovanska identiteta tam ni bila nikomur v napoto. Znal je tudi slovensko in z domačini se je rad pogovarjal v njihovem jeziku. Med njimi se je počutil doma, čeprav je ta svet le obiskoval in občudoval, sam pa se je kot vedno bolj uveljavljen literat bolj znašel v mestnem načinu življenja. Alessandro pa na Krasu ni občutil nič navdihujočega. Tja je zahajal le zaradi dobre hrane in Irene, ki mu je postajala všeč. Slovenske pristnosti, ustrežljivosti, delavnosti in preprostosti pa ni cenil. Te lastnosti so mu predstavljale vrline podrejenih, manjvrednih in nekaj samoumevnega. Med Slovenci sta se njegova in Marcova vloga zamenjali. Marcu se je uspelo zlit z okoljem in se počutiti popolnoma sprejetega, Alessandra pa se je držalo občutje tujstva. Le da si je tako občutje prislužil zaradi svoje samovšečnosti in

vzvišenosti. Marco pa se v Trstu ni znašel ravno zaradi nasprotnega občutja in svoje skromnosti. V njem je pogrešal iskrenost in preprostost. Alessandru pa je bila že vsaka vrsta drugačnosti moteča. Preveč kmečki in nekultiviran se mu je zdel celo slovenski jezik. Zavračal je kakršno koli udomačitev v novem svetu, tako je ostajal zunaj njega in ga opazoval z nadrejenega položaja kot tujca.

5.2 Nasprotje med Cinzio in Ireno

Nasprotje je podobno kot pri prejšnji dvojici, gre za nasprotje med vaško preprostostjo in mestno vzvišenostjo, čeprav je veliko razlik. Irena je Slovenka iz kmečkega okolja, čeprav ne ravno ena povprečnih. Doma imajo namreč donosno vaško gostilno. Ko se zaljubi v Alessandra, ga sprejme za sebi enakega. Kljub temu da so Slovenci na tem področju še pred kratkim trpeli fašistično nasilje, je njegova nacionalna pripadnost ni motila. Krivde za vse bolečine in krivice ni posploševala na vse Italijane. Cinzia je Alessandru podobna po svoji vzvišenosti zaradi svojega meščanskega porekla. Ne obremenjuje se z Irenino nacionalno pripadnostjo, saj tudi sama pripada diskriminirani in preganjani skupnosti v Trstu in ve, kaj pomeni biti Neitalijan v Trstu, moti pa jo njena kmečkost. Z njo se sicer pogovarja, vendar samo zato, da bi s tem ustregla možu Marcu. Alessandrovo in Cinziino mestno poreklo se je omejevalo na pasivnost in zadržanost. Sprejemala sta le svoj svet. Drugačnost ju ni navduševala in presenečala. Vztrajna pasivnost pa je Ireno ohlajala in začela se je ozirati za drugim moškim, narodnim aktivistom, odvetnikom Vilharjem. Iz svoje notranjosti je kljub navidezni preprostosti izžarevala željo po spremembah, po prihodnosti, napolnjeni z aktivno vsebino. Bila je tudi odločna in pogumna ženska. Cinzia in Alessandro sta jo zaradi kmečkega porekla ves čas podcenjevala. Sčasoma se je pokazalo, da pripadnosti kmečkemu svetu ne gre enačiti z zanemarjanjem uma oz. intelekta. Alessandro je naivno predpostavljal, da ga Irena ceni prav zaradi njegove narodnosti in meščanskosti, ki naj bi vsebovala neko samoumevno plemenitost ter da ji izobrazba ne pomeni odlike. Šolanja, ki ga je začela, namreč ni zaključila. Ko pa je vse pogosteje začela zahajati k Vilharjevim, se je tam navzela tudi višjih vrednot. Odvetnik Vilhar je dosegel, da so ustanovili sklad, iz katerega bodo nadarjeno mladino podpirali pri študiju. Zanj so potrebovali denar in Irena je za ta namen darovala skoraj polovico vseh svojih prihrankov.

5.3 Nasprotja med Cinziino, Alessandrovo in Marcovo materjo

Cinziina in Alessandrova mati živita v Trstu od nekdaj, medtem ko se je Marcova mati v mesto priselila iz Istre šele po vojni. Alessandrova in Marcova mati živita v revnejšem predelu mesta, Cinziina pa v prestižni mestni četrti. Za razliko od drugih dveh je Cinziina mati vedno lepo urejena in gosposko oblečena. Kljub svojemu višjemu meščanskemu položaju pa iz njenega govorjenja ne razberemo intelektualne plemenitosti, ki jo izžareva njen mož. Obe, Cinziina in

Alessandrova mati, se počutita v mestu doma. Marcova mati pa se v Trstu ne počuti sprejeta. Živi v revščini in globoki jezi, da je morala zapustiti domače Juricane, kjer je prej živela življenje brez pomanjkanja. Tako se je na poziv starejšega sina, da se ji pridruži na Sardiniji, takoj odzvala. Vsem trem pa je bilo skupno, da so bile sila nestrpne do drugačnih. Vsaka je vedno poudarjala le krivice, ki so se jim zgodile zaradi dejanj drugih narodov ali ras. Tako je Cinziina mati Marcu že na drugem obisku odkrito priznala neodobravanje prihoda istrskih beguncev:

»Nimamo več ladjedelnic,« je povzela žena, »v pristanišču ni nobene ladje, pravice pa dobivajo samo vaši Istrani, /.../ Pa Tržačani? Kdo misli na Tržačane, ki so se rodili in živeli tukaj, komaj so čakali, da so se otreli Avstrije, pa je zdaj pravično, da plačujejo? Brez potrdila o begunstvu si morajo iskati delo v Avstraliji in Kanadi. Vam, Marco, ne bi smelo biti težko, da bi si našli delo pri vseh teh zaščitnih ukrepih, kolikor jih je za vas /.../« (Tomizza 1981: 124)

Tudi Alessandrova mati se je v edini vlogi, ki ji jo literarno besedilo namenja, pokazala za omejeno v svoji miselnosti. Ko jo je nekega dne poklicala Cinziina mati, da bi izvedela kaj več o Marcovem izvoru, je suho zaključila s klasično tržaško frazo, da morajo biti zagotovo *ščavi*.

Tudi Marcova mati se ni pokazala za odprto. Popolnoma je odklanjala tako Jude kot Slovane. Kljub temu da z njimi ni imela neposrednih izkušenj, jim ni prizanesla. V svojem razmišljanju je bila pristranska. Njen pogled se razkrije v pogovoru z Marcom:

»Mama, kaj so zate Judje?« Prepričana, da sprašujem za svoj roman, je odgovorila /.../: »To so ljudje, drugačni kot mi. Drugo vero imajo in še v cerkev ne hodijo.« »Zakaj pravijo judovska svinja?« /.../ »Ravno zato, ker ne hodijo v cerkev,« je odvrnila. Izzval sem jo: »Tudi jaz ne hodim v cerkev. /.../ Ti ne bi bilo všeč, če bi se poročil z judovskim dekletom?« /.../ Bolje se je poročati z ljudmi, kot smo mi.« (Tomizza 1981: 94–95)

Ugotovimo lahko, da v konfliktnem povojnem času nobeni ni uspelo premagati obrambne sovražne nastrojenosti do drugih narodnostnih skupin. Vsaka je poudarjala drugačnost kot nekaj sovražnega in nevarnega ali vsaj nadležnega. Bistvene so jim bile le njihove krivice kot končni rezultat. Popolnoma apatične pa so ostajale do krivic in trpljenja drugih.

5.4 Metafora neuresničenega prijateljstva

Zgodba o prijateljstvu služi kot okvir za slikovito predstavo o sobivanju dveh nasprotnih elementov. Subtilni detajli, geste, komaj opazni nezaupljivi pogledi, drobna dejanja in besede nam zelo nazorno predstavijo realno obstoječo togo tržaško miselnost, ki jo predstavlja Alessandro, in trden, a odprt slovenski svet na drugi strani. Slednjega zagovarjajo Marcova dejanja in misli. Njegova strpnost predstavlja tanko vez med enimi in drugimi. Njegove plemenite želje ostajajo odprte in nepotešene. Prijatelj kot predstavnik okorele tržaške nestrpnosti ne opusti svojih trmastih stališč in odločno ostaja na strani nasprotnika

Slovencev. Ob vsakem porazu se njuno prijateljstvo razrahlja in začasno prekine. Ko pa ga zapusti slovensko dekle, je poraz še bolj ponižujoč. Zanj je Irena predstavica nižjega sloja in nižje narodnosti, skratka pripadnica ljudi, ki so vedno pripravljene hlapčevati, in se mora tako v vseh položajih ponižati in prilagoditi. S svojo zavrnitvijo mu ona zlomi ponos. Vez med obema svetovoma mu predstavlja prav prijatelj Marco, ki mu odtlej postane nadležen in odveč. Predstavlja mu nek odmev poraza iz planote, ki jo je v svoji navidezni skromnosti in prijaznosti podcenjeval. Kras ga nepripravljenega za vstop v novo okolje zavrže. Prijateljstvo je tako zaradi slednjega spoznanja ohlajeno in prekinjeno. Poskus iskrenega povezovanja med slovanstvom in italijanstvom ostaja neuresničen. Tako bi lahko povzeli, da je bistvo romana prav v tej vezi med dvema nasprotnima poloma. Neuresničeno prijateljstvo med Marcom in Alessandrom je metafora za še vedno neuresničeno prijateljstvo med obema narodom. Na podlagi Tomizzevega življenjepisa vemo, da je zgodba del njegovega resničnega življenja. Z dvojno identiteto si je globoko želel, da bi se obe sprti strani začeli sprejemati, vendar se mu želja v času življenja ni uresničila. To žalostno ugotovitev predstavi skozi neuresničeno prijateljstvo dveh drugače mislečih ljudi. Naslov *Prijateljstvo* je treba razumeti kot razočaranje. Pomen se na koncu namreč pretvori v svoje nasprotje.

Pisatelj v nekem intervjuju žalostno ugotavlja:

.../ Io forse sono stato un utopista .../, purtroppo sono stato uno cattivo profeta e forse questa e' la più grande sconfitta morale e personale .../. Ho visto, che esiste ancora quella barriera e d' e' molto forte .../ Per qui l' amicizia .../ e' l' ultima mia speranza, ciò e' le generazioni nuove forse potranno approdare a questo dialogo o questa collaborazione.¹ (Kovačič 2009)

Pisatelj nam je skozi zgodbo natančno predstavil psihološko podobo predstavnikov določenih tržaških skupin. Žal pa je moral na koncu priznati, da so številni predsodki še zelo živi in da tokrat poskus spoprijateljlitve še ne bo mogoč. Podobno v sodobnem času razmišlja pesnik Miroslav Košuta, ko ga v enem od intervjujev iz leta 2011 Marija Pirjevec sprašuje o njegovem pogledu na prihodnost Trsta: »To je tista maligna tvorba, ki je nikakor ne moremo izrezati, dokler se bo podžiganje sovraštva tako bogato obrestovalo .../, preostane nam upanje, da se bo prej ko slej pojavila na obzorju generacija, ki bo odprla vrata in okna in srca silovitemu prepihu« (Pirjevec 2011: 278).

6 Tržaška identiteta skozi Marcove oči

Kot smo ugotovili, Marco ob prihodu v Trst občuti predvsem stisko. Tržačani celo v njegovi zunanji podobi prepoznavajo drugačne poteze. Njegov jezik je

---

¹ ».../ jaz sem bil mogoče utopist .../, žal sem bil slab prerok in mogoče je to moj največji poraz na moralni in osebni ravni .../. Videl sem, da še vedno obstaja tista ovira in ta je zelo močna .../, zato prijateljstvo .../ je moje zadnje upanje, torej bodo mogoče nove generacije dosegle ta dialog ali to sodelovanje.«

obogaten z istrsko barvitostjo, misli so odprte in ego manj zahteven. Njegova umirjena skromnost trči ob tržaško hrupno vzvišenost. Mesto občuti kot možnost predvsem intelektualnega napredka. Mati pa išče le prejšnjo materialno blaginjo, zato mesto zapusti. Marco je seveda literarno ime za pisatelja Fulvia Tomizzo, ki je vso zgodbo romana *Prijateljstvo* sam doživel. V več intervjujih poudarja notranjo potrebo po zapisovanju resnice: »Ne zanima me opisovati velikih likov, pač pa preproste ljudi /.../ Literaturo skušam obogatiti z injekcijami /.../ resničnega življenja. Drugi gledajo na življenje skozi literarne parametre /.../, mislim pa, da bi morala literatura posredovati pravo, resnično življenje« (Kemperle 1989: 12). Podobno ugotavlja tudi pesnik Josip Osti, in sicer da »so Tomizzevi romani navadno avtobiografski, ali kot pove v enem izmed njih, pisanje o lastnem življenju /.../« (Osti 2002: 116). Naše trditve lahko podkrepimo še z besedami Cirila Zlobca, dobitnika *nagrade Fulvio Tomizza*, ki pravi, da so Tomizzo zanimale »človeške usode v njihovem povsem konkretnem življenju, ki pa se skozi pripoved zlivajo že kar v simbolne like (*Prijateljstvo*, *Frančiška*) predvsem tistih, ki na tem prostoru živijo drug ob drugem, zelo težko pa /.../ drug z drugim« (Zlobec 2011: 187). Tako so Marcove izjave in izjave nekaterih drugih literarnih likov o Trstu in vzdušju v njem njegove misli. Svoj miselni tok preusmerja v osebnostne odtenke literarnih likov v svojih umetnostnih besedilih. Mesto se mu na začetku zdi tuje, sčasoma pa se Marco vpelje v tržaško mestnost in jo sprejme za svojo, a žal v mestu začuti neko vztrajno uvelost življenja in napredka nasploh. Mesto, zaslepljeno s trmasto zahtevo po strogo čisti italijanski identiteti, začne nazadovati in odganjati napredek.

Nekdanjo mestno svetovljanskost in gospodarski razcvet tako podpirajo le še vse šibkejši temelji, ki se pod težo mestne trme pogrezajo v svojo hrepenečo odprtost na morje. Podobno tudi Tomizza večkrat ugotavlja, da se je »ustavil samo Trst s svojo lenobo, s svojo lagodnostjo in gledanjem nazaj /.../. Trst je umetno mesto, zato je bil tudi vseskozi privilegirani. Sedaj je privilegijev konec« (Kriščak 1995: 13). Trst z Mola Audace z razprtimi očmi išče rešitev, tako kot je počel to naš pesnik moderne Dragotin Kette in to še vedno počnejo »nešteti marci«.

7 Tržaška hrepeneča duša

Tomizzevi literarni junaki in Tomizza sam si kljub občasnemu pesimističnemu malodušju predvsem želijo, da bi Trst presegel to zavirajočo miselnost. O tem občutju izgubljenosti veliko piše v svoji knjigi tudi pisateljica Jan Morris:

Zbujaj mi hrepeneč užitek /.../, nekaj nasladnega je v tem občutku, kot poželenje nun po njihovem Bogu. Je to latentni religiozni instinkt ali pa samo brezdanzje pričakovanje Trsta, zaradi katerega vedno iščem nekaj veličastnega, kar se bo še zgodilo? Morda v tem mestu zeva vsi čutijo tako. (Morris 2011: 153)

Podobna občutja melanholiije, pomešane z vero v neko ponovno vstajenje Trsta, občutijo vsi Tržačani, ne le pripadniki manjšin. Mesto je s svojo nestrp-

no držo izgubilo veliko prave vsebine. Tako postaja oz. ostaja, kot ga imenuje pesnik Miroslav Košuta, »Trieste triste«.² Kljub vsemu še živi in upanje v lepšo prihodnost še obstaja. Upanje gojijo številni prebivalci mesta, ki aktivno delajo na duhovnem in intelektualnem oplemenitenju Trsta. Zdi se, da je ta namen zelo dobro opravil tudi Tomizza skozi literarno ustvarjanje. Vse je sporočal v tišini, skozi literaturo, ki je le podajala dejstva skozi oči manjšinca. Kljub njegovi tišini pa je njegov namen obrodil sadove in prispeval k razrahljanju marsikaterega dotlej trdovratnega predsodka, saj so bile nekatere njegove knjige, npr. *Frančiška*, na lestvici najbolj prodajanih knjig v Italiji. Metaforično bi lahko rekli, da Trst ostaja živ ali celo živahen gospod, vendar s krvavečim srcem, ki ga vdano zakriva za debelo obvezo. Nad njim bdi nešteto nevidnih oči in ga svari, naj vztraja v svoji lažni resnici in taji bolečino. Je pa tudi veliko lepših izkušenj in tako Miran Košuta (1996: 19) ugotavlja, da se kljub vsem manj veselim trenutkom nad mestom nebo tudi odkrije: »Nebo je, ko te italijanski veleposlanik v Kopru vpraša za slovensko slovnico in vadnico«.

8 Zaključek

Ugotovili smo, da Tomizzeva literatura v ospredje postavlja predvsem stisko marginaliziranih ljudi, ki brez večjih možnosti upora prenašajo večni občutek manjvrednosti. Prvi skupini ljudi očita vzvišenost in neutemeljen ponos, ki v stiku s predstavniki druge skupine sprožata nelagodna občutja in konflikte. S svojim trmastim vztrajanjem pri spoštovanju le ene, predvsem italijansko-meščanske identitete, vzdržujejo in spodbujajo nastanek vse večjega prepada med obema skupinama. Avtor se ves čas postavlja na stran manjšincev.

Sklenemo lahko, da je bilo Tomizzevo temeljno načelo pri literarnem ustvarjanju povezovanje Slovencev in Italijanov. Poskus ustvarjanja harmoničnega sobivanja obeh narodov, ki že stoletja živita na istem prostoru in ju naravno ločuje le jezikovna razlika, ki pa ne bi smela predstavljati ovire pri vsesplošnem sodelovanju.

Tomizza je vedno zagovarjal, da meja ne bi smelo biti, da bi človek v človeku moral iskati predvsem brata in prijatelja. Za vse to pa je potrebna predvsem velika mera spoštovanja, ki bi morala postati nekaj naravnega. Podobno izpostavlja višje vrednote človeštva pobudnik ustanovitve Foruma Tomizza Milan Rakovec, ko v članku razmišlja o manjšinstvu: »Nemara nam uspe naš stari kontinent kolikor toliko harmonizirati. Če namesto domoljublja izberemo človekoljubje« (Rakovec 2012: 3). Za uresničitev tega je nujno sodelovanje obeh strani, slovenske in italijanske. Ob tej ugotovitvi nam dajejo upanje besede Milana Rakovca, ki je eden od glasnikov in nadaljevalcev dela v Tomizzevem duhu:

Tomizza je kot mojster, učitelj nove /.../ osvobojene istrske kulture /.../ kulture siromakov /.../ naredil to, da so mnogi od nas nadaljevali po njegovi poti. /.../ In tudi jaz sem napisal nekatere stvari v tem duhu. (Rakovec, 2011)

---

² Trieste triste (Žalostni Trst) je naslov pesmi Miroslava Košute.

Zaključimo lahko, da sta Tomizzevi metafori o uresničitvi ljubezni med Slovenci in Italijani v romanu *Frančiška* ter metafora o dotlej neuresničenem prijateljstvu med obema narodoma v romanu *Prijateljstvo* še vedno aktualni. Zagotovo bi nam morali služiti kot opozorilo, da je dela na tem področju še veliko in da potrebujemo ljudi odprtih misli, ki bi Tomizzevo delo lahko nadaljevali. Sklenemo lahko, da ima Tomizzev literarni opus veliko vrednost tudi za življenje samo, saj so bila njegova temeljna literarna dela prežeta pretežno z vedno aktualnim vprašanjem čiste identitete, ki je tudi globalni problem, v obravnavanih literarnih delih pa je lokalno definiran.

VIRI IN LITERATURA

- Marta IVAŠIČ, 2010: *Lessico familiare: L'uso delle parole quando si parla di storia. Frontiere invisibili? Storie di confine e storie di convivenza*. Ur. Vinci A. M. Trst: Edizioni Università di Trieste. 30–40.
- Stane JUŽNIČ, 1993: *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Majda KAUČIČ BAŠA, 2007: Ohranjanje slovenščine med Slovenci na Tržaškem. *Živeti mejo*. Ur. Miran Košuta. Trst: Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 18). 193–20.
- Marjan KEMPERLE, 1982: Tomizza o Dedinji, Mladoporočencih in še kom. *Primorski dnevnik 18*, 22. 1. 1989.
- Miran KOŠUTA, 1996: *Krpanova sol*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- , 2002: Ljubiti Frančiško. *Primorska srečanja 257/258*, 38–41.
- Ketty KOVAČIČ POLDRUGOVAC, 2009: *Spezzoni d' archivio*. Pridobljeno 1. 9. 2011, <http://tvsllo.si/predvajaj/tomizza/ava2.76591268/>
- Kaja KRALJEVIČ, 2012: *Pravičnost, upognjena pod profitom izgublja tla pod nogami*. Pridobljeno 3. 7. 2012, <http://www.mambo.si/video/260099-pravicnost-upognjena-pod-profitom-izgublja-tla>
- Jan MORRIS, 2011: *Trst in kaj pomeni nikjer*. (Prevedla Staša Grahek.) Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Josip OSTI, 2002: Slovenci v prozi Fulvia Tomizze. *Sodobnost 1*, 115–120.
- Marija PIRJEVEC, 2011: *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika.
- Milan RAKOVEC, 2012: Vsi smo manjšinci. *Primorske novice 15*, 19. 1. 2012.
- Gian Antonio STELLA, 1992: Pogovor s Fulviom Tomizzo po srcu Italijan, po duši Slovan. *Primorska srečanja 128/129*, 11–15.
- Ana TOROŠ, 2011: *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici.
- Fulvio TOMIZZA, 2002: *Frančiška*. (Prevedel Miran Košuta.) Trst: Založništvo tržaškega tiska.

– –, 1981: *Prijateljstvo*. (Prevedel Jože Stabej.) Ljubljana: Državna založba Slovenije. Razmišljanja o pravici kot o iluziji ali utopiji. *Primorski dnevnik* 121, 24. 5. 2012.

Ciril ZLOBEC, 2011: *Vse daljave niso daleč*. Ur. Alina Carli in Martina Kafol. Trst: Založništvo tržaškega tiska. 187–188.

THE MOTIF OF IDENTITY IN FULVIO TOMIZZA'S NOVELS *FRANČIŠKA* AND *PRIJATELJSTVO*

The discussion presents the motif of identity in the novels *Frančiška* and *Prijateljstvo* written by the Istrian writer Fulvio Tomizza. The identity of the major literary characters, Marco and Frančiška, is exposed through the stories of both novels. Their identity is special because both of them are immigrants in Trieste. They are distinguished from other inhabitants of the city by ethnic and social affiliation. Marco is an Istrian and feels an equal member of three nationalities – Italian, Slovene, and Croatian. Frančiška is a Slovenian in intolerant postwar Trieste. Due to geographical and historical determinism Trieste is tolerant only to pure Italian identity. All the other identities are foreign and hostile. So Frančiška as a Slovenian and Marco as an Istrian are undefined newcomers and foreigners. They feel alienated also because of social identity. In particular, they both come from poor rural communities. The city, on the other hand, requires a different posture. Also the comparisons of identities of other literary characters are based on the opposites between Slav – Italian, provincial man – townman, critical scholar – simple, healthy farmer. The novels reflect also autobiographical elements, especially in the novel *Prijateljstvo*, which talks about the Tomizza's real life experience. The author's fundamental principle of literary creation is the integration of Slovenes and Italians. With his sheer persistence in achieving peace and mutual acceptance, Tomizza has always stressed solidarity, openness, honesty, trust, and the need for cooperation from both sides, Italian and Slovenian.

STEFAN MICHAEL NEWERKLA.
SPRACHKONTAKTE DEUTSCH –
TSCHECHISCH – SLOWAKISCH.

Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen.

Zweite, durchgehend überarbeitete und aktualisierte Auflage (= Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2011. 780 str. (ISBN 978-3-631-61026-8).

Under review is the second edition of the Dictionary of German Loanwords in Czech and Slovak, which includes also considerable information not only about the German lexical component of these two languages, but of Slavic as a whole, a book that received some sixteen mostly glowing reviews in its first edition (2004). There is little point rehearsing the many virtues of the first edition, which are subsumed in the second edition. Suffice it to summarize them by saying that this is an extremely important addition to the diachronic lexicography of Czech and Slovak as well as a fundamental contribution to understanding German-Slavic language contact in Central Europe, a surpris-

ingly overlooked topic, given the long-term connections between the linguistic groups. Not only does the book offer a thorough etymological dictionary of German loanwords, but offers the author's detailed theory of German-Slavic language contact.

The new edition is structured in the same way as the previous one, including a rather complicated temporal stratification into periods of borrowing according to periodization relevant to the history of German. It is rather surprising therefore, as George Thomas had pointed out in his review of the first edition, that words must be looked up first in the index to find the right section of the book in which a particular lemma is listed, yet there are indexes only to the Czech and Slovak forms and there is no German-language index (*Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, vol. 49, No. 3/4 [September–December 2007], pp. 388–391). What has changed is that more material has been added to the entries, making the detailed exposition richer still. So, for example, in a comparison of the entry for *židle* 'chair', we find the addition in the 2011 edition of older Slovak material that was lacking in the 2004 edition.

2004

židle 'Sessel, Stuhl'. ◇ — (*stolička*). © Ač. *židla* (*židla*), *židle* (*židle*) < mhd. *sidele*, *sidel* 'Sitz, Sessel, Bank, Chorstuhl'. © —. ① ahd. *sidella* 'Sitz'; lat. *sedile* 'Sessel, Stuhl, Bank'. © 3 ač. Belege für *židla* (*židla*), *židle* (*židle*); der einzige Beleg für *židla* (*židla*) 'Name eines Steins' findet sich in KlarGlosA 140 (De lapidibus): „židla iudacius“; der erste von zwei Belegen für *židle* (*židle*) 'Sessel, Stuhl' in NaučBrn 148 (1468): „což se toho stola, židli ... dotýče“. In der Kartothek des HSSJ liegt kein Eintrag vor. ① Df 148; H-K 445; H-L 481; May 20, 34, 57; Mch 727; Nek 50; Rz 748; Schnw 12, 27, 38 ▲ EisPo 10; Jg V:847; PSJČ VIII:1041; SSJČ IV:917; SSČ 588.

2011

židle 'Sessel, Stuhl'. ✦ **žigla** äslk. © Ač. *židla* (*židla*), *židle* (*židle*), äslk. *žigla*, *židla* < mhd. *sidele*, *sidel* 'Sitz, Sessel, Bank, Chorstuhl'. © —. ① ahd. *sidella* 'Sitz'; lat. *sedile* 'Sessel, Stuhl, Bank'. © 3 ač. Belege für *židla* (*židla*), *židle* (*židle*); der einzige Beleg für *židla* (*židla*) 'Name eines Steins' findet sich in KlarGlosA 140 (De lapidibus): „židla iudacius“; der erste von zwei Belegen für *židle* (*židle*) 'Sessel, Stuhl' in NaučBrn 148 (1468): „což se toho stola, židli ... dotýče“. Der slk. Erstbeleg stammt als *žigla* aus Prievidza (Priwitz, Privigye) 1788. ① Df 148; H-K 445; H-L 481; May 20, 34, 57; Mch 727; Nek 50; Rz 748; Schnw 12, 27, 38 ▲ EisPo 10; HNSJ VII:467; Jg V:847; PSJČ VIII:1041; SSJČ IV:917; SSČ 588.

With regard to the physical volume itself, the new binding is inferior, being glued, rather than sewn, which is evident once the new book is opened a few times and pages begin to fall out. Moreover, the page size is reduced by about two centimeters with a commensurate reduction in type size, making the readability that much more challenging for eyes on the wrong side of forty.

Both of these shortcomings might be addressed by taking the project to its next logical step, an openly-searchable Internet-based dictionary-database. Not only would this avert the inconvenience of retrieving scattered pages, but the user could quickly find the necessary research object while the author could update the database as new material is brought to light.

[After this review was written it was learned that Prof. Newerkla's material has been included in an on-line database of German loanwords in Slavic languages: <http://www1.ids-mannheim.de/lexik/lehnwortportal/>]

Marc L. Greenberg

*University of Kansas
mlg@ku.edu*

FREDERIK KORTLANDT: *SELECTED WRITINGS ON SLAVIC AND GENERAL LINGUISTICS.*

Rodopi, Amsterdam/ New York, NY 2011, 470 pp.

Scholars working in Indo-European and Balto-Slavic linguistics will welcome this new book with selected papers by Frederik Kortlandt (hereafter K), the

main proponent of the so called "Leiden Accentological School." The book is a free-standing sequel to other volumes which thematically present K's papers: *Italo-Celtic origins and prehistoric development of the Irish language* (Amsterdam: Rodopi, 2007), *Baltica & Balto-Slavica* (Amsterdam: Rodopi, 2009) and *Studies in Germanic, Indo-European and Indo-Uralic* (Amsterdam: Rodopi, 2010). The aim of all these books is to make K's scientific work since the early 1970s more accessible to a wider public. This is a very praiseworthy attempt, even if a potential reader can download many of K's papers from his web page.

K's contribution to Indo-European and especially to Balto-Slavic linguistics cannot be ignored, especially if one wants to study the development of Balto-Slavic accentuation. K's background originates from the work of Christian Stang in 1957, V. M. Illič-Svityč, as well as from works by V. A. Dybo. While the Moscow accentological school (centered around Dybo) developed its research mainly on the synchronic state of Balto-Slavic, Baltic and Proto-Slavic, K deals mainly with the relative chronology of changes. His conception can now be considered as the most complete description of accentual changes from PIE to the separate Baltic and Slavic languages. Although it is not generally accepted, the main reason for refusing K's theories is mainly the lack of information and difficulty in reading K's papers. A reader is very often discouraged by the apparent unintelligibility of K's texts, which require a broad context of knowledge: both the narrow topic of accentology as well as the context of some of K's other papers. The latter is the main problem for scholars who are often discouraged after they read

one or two of K's papers. One must study K as a whole and keep in mind the results of his individual papers to grasp his whole theory. Then scholars can see how detailed and elaborate K's theory of accentual development from Proto-Indo-European to separate Slavic languages is. So what a scholar needs is both the sum of K's important papers (which the volume reviewed partially supplies) as well as a short and clear introduction to the "Leiden mode of thinking," which is still missing. Both would help with broader familiarity and acceptance of K's theories.

In the present volume all of K's important works, which can be taken as "canonical" for his theory, are reprinted. The original and revolutionary book *Slavic accentuation*, which includes the important chapter 3, "The loss of the Indo-European laryngeals," is now presented with revised phonemic symbols. A simplified version of K's early theories can also be found in his book *On the History of Slavic Accentuation*. A reader of the book will also find there the famous paper on the detailed chronology of all accentual changes (on the background of other sound changes) from Proto-Indo-European to Slavic and also the paper on the complex history of West Slavic accentuation. K's important contribution to Polabian accentuation as well as the development of nominal paradigms are also reprinted in the volume.

Although readers will welcome the selected papers of K as a scholar who cannot be ignored, it is still doubtful whether the *Selected papers ...* as well as other collections of his papers will help readers to understand his theories better. There are several deficiencies that might discourage potential readers. First, the papers are not reprinted with the original paging. K refers to the

original quotations in the cumulative references at the back of the volume, but it is of no help. If a reader wants to work with a page from, e.g., the "Early Dialectal Diversity of South Slavic I," he or she must either quote the original paper published in 1982, or the text reprinted in the *Selected papers ...*. The cumulative list of references in the back of the book is also very impractical because one cannot follow the references to the original individual papers. Adopting this policy, one also cannot be sure which version of the paper one should actually use, e.g., *West Slavic Accentuation* has been published three times: originally on K's web site in 2009, then in *Selected papers ...* and finally in *From present to past and back: Papers on Baltic and Slavic accentology* (Frankfurt/Main: Peter Lang, 2011). Each time the paper has been published with different pagination. One is also puzzled by the original publishing dates and K's own reworked version; e.g. the important paper "From Proto-Indo-European to Slavic," originally published in 1994, also has a 2002 internet version (apart from the version published in the *Selected papers ...*). So which version should one use for references?

Apart from the short Preface, the *Selected papers ...* should be thematically arranged into blocks and accompanied with a short introduction with the aim of explaining to the reader the brief results of the papers. It would help to orient the reader in K's theories and would even broaden their popularity. For a person who is not familiar with the history of accentuation, the book represents another kind of jungle and he or she will not be able to follow the main points of K's theory, which is not good, alas. At least we have another accessible book with papers of Leiden

guru, but the user-friendly introduction and explanation of the main points are still hanging in the air.

Roman Sukač

Silesian University, Opava

KONFERENCA O POUČEVANJU JUŽNOSLOVANSKIH JEZIKOV IN KNJIŽEVNOSTI

V Brnu, današnjem moravskem centru, so 1150. obletnico prihoda svetih bratov na Veliko Moravsko obeležili s IV. mednarodno konferenco o južnoslovanskih jezikih in književnostih, poimenovano *Poučevanje južnoslovanskih jezikov in književnosti v sodobni Evropi*. Znanstveno srečanje je potekalo v organizaciji Katedre južnoslovanskih filologij in balkanistike Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete Masarykove univerze v sodelovanju z združenjem Porta Balkanica in Bolgarskim kulturnim inštitutom v Pragi. Na tridnevni konferenci (od 30. maja do 1. junija 2013) so se zbrali številni strokovnjaki iz Češke, Slovaške, Poljske, Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije, Makedonije, Bolgarije, Nemčije in Madžarske.

Plenarnemu predavanju uglednega raziskovalca ciril-metodovske knjižno-jezikovne tradicije RADOSLAVA VEČERKE (*Latinska složka cyrilometodějskeho písemnictví na Velké Moravě*) z Masarykove univerze in predavateljici s sofijske univerze sv. Klimenta Ohridskega, MARGARITI MLADENOVI (*Cyril a Metoděj a jejich Slovane – nerozdělené dědictví*), so sledile predstavitve referatov v sekcijah, namenjenim posameznim

južnoslovanskim jezikom: (1) Hrvški in srbski jezik – sodelujoči: PAVEL KREJČÍ, ALISA MAHMUTOVIĆ, IVANČICA BANKOVIĆ-MANDIĆ, LENKA ŠMÍDKOVÁ, KAREL JIRÁSEK; DUBRAVKA BOGUTOVAC in VIRNA KARLIĆ, SANDA LUCIJA UDIER, MARINELA ALEKSOVSKI, MARICA ČILAŠ MIKULIĆ, ANKICA ČILAŠ ŠIMPRAGA in IRENA MILOŠ; BARBARA BURŠIĆ, JELENA CVITANUŠIĆ TVICO in AIDA KORAJAC, IRENA KRUMES ŠIMUNOVIĆ, MIRNA STEHLIKOVA ĐURASEK, PAVEL PILCH, VESNA POLOVINA, IVAN KNJIŽAR, SANDRA VLAINIĆ, МИЛОШ ПАНТИЋ, ANA PETROV (30. 5. in 1. 6. 2013); (2) Bolgarski in makedonski jezik – sodelujoči: ПАВЛИНА КЪНЧЕВА, АНДРЕАНА ЕФТИМОВА, ВАЛЕНТИНА ДИМИТРОВА, ЗОРНИЦА ЦВЕТКОВА, КАТЯ ИССА in НАДЕЖДА СИМЕОНОВА, МАРИЈА ПАУНОВА; БОРЯН ЯНЕВ, МАРИЈА ЖЕРЕВА in ГАЛИНА МОЛХОВА, ИЛИЈАНА ДИМИТРОВА, БОЖАНА НИШЕВА, ЕЛЕНА ЧАУШЕВА, ЕЛЕНА КРЕЙЧОВА, КАТЕРИНА ДИМОВСКА, БОГДАН ДИЧЕВ, КАТЕРИНА ТОМОВА (30. 5. in 31. 5. 2013); (3) Slovenski jezik – sodelujoči: SAŠA VOJTECHOVÁ РОКЛАЧ, КАТАРЗЫНА ВЕДНАРСКА in КАМИЛ ШАФРАНИЕС, МАТЕЈА ГОЈКОШЕК, МАТЕЈА КОСИ, МАЈА ЂУКАНОВИЋ in БОРКО КОВАЧЕВИЋ in НАТАЛИЈА ПАНИЋ ЦЕРОВСКИ, НАТАЛИЈА УЛЧНИК, СВЕТКА RENGEO (31. 5. 2013); (4) Bolgarski jezik – sodelujoči: ЦВЕТЕЛИНА ШУБОВА, НИКОЛА ТОПУЗОВ in ЯНКА МИХАЙЛОВА, БОРИСЛАВ БОРИСОВ, PAVEL ZEMAN, ГИНКА БАКЪРДЖИЕВА, ДАНКА АПОСТОЛОВА, МАРИЈА РАКОВА, ФАНИ БОЙКОВА, НЕЛА МАРТИНКОВА, СТАНИСЛАВА КЪНЧЕВА (1. 6. 2013). V okviru posebne sekcije je bilo predstavljeno poučevanje češkega in slovaškega jezika: VELIČKO PANAJOV, ДИАНА ИВАНОВА, МИХАЕЛА КУЗМОВА, ДАНИЕЛА КОНСТАНТИНОВА, МАРГАРИТА РУМЕНОВА; MILVIA GULEŠIĆ МАСНАТА

in MARTIN MACHATA, IVAN KNJIŽAR in VESNA POLOVINA, VERONIKA NENIČKOVA, MICHAL PRZYBYLSKI, PAVEL CIHLAŘ, HELENA STRANJIK (31. 5. in 1. 6. 2013). Tudi za neslovanske jezike je bila oblikovana posebna sekcija, v kateri so sodelovali: ENVER UJKANOVIĆ, DITA VOŘECHOVSKÁ, JANA HOLÍČKOVÁ, MIRCEA DAN DUȚĂ (31. 5. 2013).

Ob jeziko(slo)vnih temah so se v okviru sekcije Slovanske književnosti zvrstile tudi literarne teme, ki so jih predstavljali: IVO POSPIŠIL, МАГДАЛЕНА КОСТОВА-ПАНАЙОТОВА, САША ШМУЉА, ЙОРДАН ЕФТИМОВ, МОНИКА ФАРКАШ БАРАТИ, АНЖЕЛИНА ПЕНЧЕВА, ДОБРОМИР ГРИГОРОВ; VUKOSAVA ŽIVKOVIĆ, ANA STIŠOVIĆ MILOVANOVIĆ, ANA MARKOVIĆ, EDISA GAZETIĆ, IGOR MIKUŠIAK, PETR STENLÍK, KATICA IVANKOVIĆ, MIROSLAV KOUBA, VOŽA KRAKAR-VOGEL, MILENA VLAŽIĆ; БОЯН ВЪЛЧЕВ, ТАНЯ МАДЖАРОВА, БОЙКА ИЛИЕВА, ВЛАДИМИР ИГНАТОВ, СЕВДАЛИНА ВЕЛЕВА, ИНА КУКУНДЖИЕВА (30. 5. in 31. 5. 2013).

Ob pomembnem jubileju je deset referentov izbralo področje ciril-metodovske tradicije ter filološkega dela svetih bratov: IVAN DOROVSKÝ, VACLAV ŠTĚPÁNEK, ДИАНА НИКОЛОВА, МАРИНЕЛА МЛАДЕНОВА, МАРИЈА СТАНОНИК, ЗОРИЦА НИКИТОВИЋ, ХРИСТИНА ТОНЧЕВА, ДИАНА ИВАНОВА, ЕЛЕНА ТАЧЕВА, ДИАНА АТАНАСОВА (31. 5. 2013).

Najopaznejše mesto med referenti sekcije, namenjene slovenščini, je imela slovenska frazeologija. Saša Vojtečová Poklač z Univerze Komenskega v Bratislavi je v prispevku *Frazeologija v gradivu S slovenščino po svetu* izpostavila in analizirala frazeološke enote v obravnavanem učbeniku za pouk slovenščine kot tujega jezika ter se posvetila nekaterim odprtim vprašanjem v frazeodidaktiki. Na podlagi svojih pedagoških izkušenj je opredelila tudi

(ne)uporabnost *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in *Slovarja slovenskih frazemov* (2011).

Katarzyna Bednarska in Kamil Szafrańiec z Univerze v Lodžu na Poljskem sta predstavila prispevek z naslovom *Slovenska frazeologija v učbenikih slovenščine kot drugega/tujega jezika*. V prvem delu sta se posvetila temeljnemu teoretičnim spoznanjem vodilnih frazeologov in nekaterim poskusom predstavljanja frazeološkega gradiva ter nujnosti frazeološkega minimuma. V drugem delu sta prikazala svoje ugotovitve ob konkretnem gradivu, tj. praktičnih nalogah v izbranih učbenikih. Zaključila sta z mislijo na potrebo po uporabnem slovenskem frazeološkem slovarju, ki bi bil namenjen tujcem pri učenju slovenščine in v katerem ne bi smelo manjkati sodobno gradivo.

Natalija Ulčnik s Filozofske fakultete v Mariboru je v okviru projektne dela (*Frazeologija nemškega jezika; Nemško-slovenski medkulturni in kontrastivni jeziki*) pripravila prispevek z naslovom »*Pregovor je najboljši učitelj*« – *pregovori pri pouku slovenščine v preteklosti in danes*. V njem je izpostavila vloge in pomen paremiološkega gradiva v učbenikih za pouk slovenščine kot materne jezika od 19. stoletja do danes.

Ob frazeološki tematiki se je pojavil tudi zanimiv prispevek z naslovom *Vloga glagolskih primitivov pri učenju slovenščine kot tujega jezika*. Avtorica Mateja Gojkošek z Univerze v Lodžu je na podlagi avtentičnih besedil prikazala prizadevanje za bogatitev besedišča na glagolski ravni in predstavila tudi nekaj učinkovitih didaktičnih iger, ki jih uporablja v praksi (npr. igra prepovedanih besed, igra nenavadnih glagolov).

Tesno povezan z osnovno temo konference je bil tudi prispevek avtorjev

Maje Đukanović, Borka Kovačevića in Natalije Panić Cerovski (Univerza v Beogradu) *Настава словеначког језика у Србији у светлу контрастивних научних истраживања а међукултурне размене (Pouk slovenskega jezika v Srbiji v luči kontrastivnih znanstvenih raziskav in medkulturnih razmer)*, katerega poudarki so bili vezani na: (1) pregledno predstavitev učiteljev slovenščine in organizacije poučevanja slovenščine na Univerzi v Beogradu ter (2) znanstveno raziskovanje slovensko-srbskih jezikovno-kulturnih povezav.

Dva najavljena prispevka pa zaradi bolezni oz. službene zadržanosti referentk nista bila predstavljena: *Napake čeških študentov slovenščine pri rabi konektorjev* (Mateja Kosi, Masarykova univerza, Brno) in *Vloga šolske knjižnice v osnovni šoli* (Cvetka Rengeo, Osnovna šola Beltinci). Njunjo objavo

lahko pričakujemo v predvidenem konferenčnem zborniku.

Po predstavljenih referatih se je med prisotnimi razvila pestra razprava, ki je osvetlila nekatera pereča vprašanja pri poučevanju slovenščine tako na domačih tleh kot v tujini.

Organizatorji so poskrbeli tudi za prijetno druženje in popestritev konferenčnega dogajanja z večernim kulturnim programom. Prijetni vtisi in nova poznanstva so gotovo pomembna osnova in spodbuda za razmišljanje o udeležbi na prihodnji tovrstni konferenci v prijaznem moravskem mestu z bogato kulturo in tisočletno zgodovino, tesno povezano z začetki slovanske pisemenosti.

Natalija Ulčnik

Univerza v Mariboru
natalija.ulcnik@um.si

Navodila avtorjem

Slavia Centralis (SCN) je revija, ki objavlja jezikoslovne, literarnoteoretične in literarno-zgodovinske izvirne znanstvene prispevke s področja slavistike, odprta pa je tudi za take primerjalne interdisciplinarne raziskave. Revija objavlja prispevke v slovenščini, lahko tudi v drugih slovanskih jezikih, madžarščini, nemščini ali angleščini.

Recenzijski postopek

Vsak prispevek za SCN pregledata in ocenita dva neodvisna recenzenta ter ga predlagata za objavo.

Glavni urednik o tem pisno obvesti avtorja in mu posreduje morebitne pripombe, ki jih je potrebno upoštevati, da bo članek objavljen; končno uredniško besedo ima glavni urednik. Zavrženih rokopisov ne vračamo – glavni urednik o tem pisno obvesti avtorja.

Uredniki lahko prispevke lektorirajo in jih (nevsebinsko) popravijo brez soglasja avtorjev.

Članki morajo vsebinsko in po tehnični pripravi besedila ustrezati naslednjim standardom:
– gre za še neobjavljene prispevke;

– oddati jih je potrebno v (1) elektronski obliki, združljivi z urejevalniki za okensko okolje, tehnični urednici na naslov: natalija.ulcnik@uni-mb.si in (2) rokopisu v dveh natisnjenih izvodih na naslov: Oddelek za slovanske jezike in književnosti – *Slavia Centralis*, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor ali (3) po e-pošti v obliki pdf na naslov tehnične urednice.

– razprave naj obsegajo 25.000 do 35.000 znakov, ocene 14.000 do 18.000 znakov, poročila 6.000 do 8.000 znakov;

– sinopsis v slovenskem in angleškem jeziku naj obsega 5 do 8 vrstic; dodanih naj ima 4 do 6 ključnih besed;

– povzetek naj obsega 20 do 30 vrstic – razprave, ki so napisane v slovenščini, imajo povzetek v angleščini, neslovensko napisane razprave pa v slovenščini;

– pisava je Times New Roman, velikost črk 12 pik (izvleček in povzetek 10 pik), razmik med vrsticami naj bo 1,5;

– format papirja naj bo A4, robovi naj bodo 25 mm zgoraj, spodaj, levo in desno (severnoameriški format papirja z robovi širine enega inča);

– opombe naj bodo sprotne, vezaji, pomišljaji in narekovaji naj bodo v skladu s slovenskim pravopisom (oz. pravopisnimi normami jezikov, v katerih so razprave napisane);

– literatura naj bo navedena v besedilu in opombah v krajši obliki v oklepaju (Jesenšek 2005: 279), v daljši obliki pa na koncu razprave v seznamu literature in navedenk;

– če je v seznamu literature več del enega avtorja, naj pri vseh neprvih navedbah ime in priimek avtorja nadomeščata dva pomišljaja;

– če je v seznamu literature pri enem avtorju več navedenk istega leta, jih ločimo z malimi tiskanimi črkami stično ob letnici (2007, 2007a, 2007b);

– v seznamu literature navajamo:

- monografija:

Marko JESENŠEK, 2005: *The Slovene Language in the Alpine and Pannonian Language Area*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Mihaela KOLETNIK, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 60).

- članek v reviji:
Martina OROŽEN, 1993: Kontinuiteta starocerkenvoslovanskega besedišča v slovenskem jeziku. *Slavistična revija* 41/1, 143–160.
- članek v monografiji ali zborniku:
Zinka ZORKO, 2004: Izbrano besedje v narečjih severovzhodne Slovenije. *Besedovslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 28). 170–228.
Miran ŠTUHEC, 2003: Esejistika narodnih tem in njen pomen danes. *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 14). 63–80.
- slikovno gradivo, razpredelnice ipd. (izdelano v MS Excel) naj bo priloženo na posebnih listih, v tekočem besedilu pa naj bo označeno, kam sodi (podnapisi slik naj bodo v tipkopisu); za oštevilčenje se uporabljajo samo arabske številke;
- mednaslovi so v polkrepkem tisku;
- ponazarjalni zgledi in daljši navedki (brez narekovajev, stopnja 10 pik, odstavčno ločeni) so v ležečem tisku;
- natančne informacije glede označevanja nestandardnih znamenj (označeni naj bodo z rdečo barvo in dodatno izrisani na robu besedila), ležečega in polkrepkega tiska dobi avtor pri tehnični urednici;
- naslovna stran tipkopisa naj vsebuje: naslov članka, ime in priimek avtorja, naslov ustanove, na kateri dela, njegov elektronski naslov in naslov, na katerega bodo poslane korekture;
- korekture je potrebno opraviti v desetih dneh.

Guidelines for contributors

The journal *Slavia Centralis* (SCN) publishes articles presenting original research in Slavic linguistics and literary scholarship; it is also open to interdisciplinary approaches. Papers may be published in Slovene and other Slavic languages, as well as Hungarian, German, and English.

Refereeing process

SCN is a double-blind refereed journal. Two independent reviewers referee each paper. If an article is accepted, the editor-in-chief informs the author in writing and conveys the requested emendations, if any, that must be made before the article is accepted for publication. Rejected manuscripts are not returned; however, the editor-in-chief informs the author in writing. Final editorial authority rests with the editor-in-chief. The editors reserve the right to make formal (non-substantive) changes to the paper without consulting the author.

The content and format of the articles must conform to the following criteria:

- The work must not have been published previously.
- Each article must be submitted in (1) electronic Windows-compatible format to the technical editor natalija.ulcnik@uni-mb.si and either (2) two printed copies on paper to Oddelek za slovanske jezike in književnosti – Slavia Centralis / Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160 / SI – 2000 Maribor or (3) by e-mail in PDF format to the technical editor.

-
- Articles should contain between 25,000 and 35,000 characters; reviews 14,000 to 18,000 characters, and reports from 6,000 to 8,000 characters.
  - The English abstract should be 5 to 8 lines; it should include 4 to 6 keywords.
  - The summary should contain 20 to 30 lines; articles written in Slovene will have an English summary; articles not in Slovene will have Slovene summaries.
  - Articles should be written in 12-point Times New Roman font; the abstract should be in 10-point, line spacing should be 1.5.
  - Paper format is A4, margins should be 25 mm on all sides or on North America letter-size paper with one-inch margins on all sides.
  - Footnotes should be at the bottom of the page. Hyphens, n-dashes and m-dashes should be used as appropriate, according to the norms in the language in which the article is written.
  - Bibliographical citations should be noted in the literature using in-text citations in parentheses, e.g., (Jesenšek 2005: 279), followed by full citations in a listing of references at the end of the article.
  - If the bibliographical item has multiple works by the same author, subsequent citations of the author must replace the author's name with two m-dashes.
  - If several items by the same author have the same year, subsequent articles should have a lower-case letter after the year, e.g., (2007, 2007a, 2007b).
  - Citation format:
    - Monograph:

Marko JESENŠEK, 2005: *The Slovene Language in the Alpine and Pannonian Language Area*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Mihaela KOLETNIK, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 60).
    - Journal article:

Martina OROŽEN, 1993: Kontinuiteta starocerkvenoslovanskega besedišča v slovenskem jeziku. *Slavistična revija* 41/1, 143–160.
    - Article in a book or anthology:

Zinka ZORKO, 2004: Izbrano besedje v narečjih severovzhodne Slovenije. *Besedovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*. Ed. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 28). 170–228.

Miran ŠTUHEC, 2003: Esezjstika narodnih tem in njen pomen danes. *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ed. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 14). 63–80.
  - Graphics, tables, etc. (produced in MS Excel) should be given on separate sheets and their placement should be indicated in the text (captions of pictures should be in the manuscript); use only Arabic numerals for numbering.
  - Subtitles should be in boldface.
  - Examples and longer quotations (without quotations, 10 point, with paragraph breaks) should be in italics.
  - Precise descriptions of non-standard signs (marked in red and noted in the margin), italics, and boldface, will be given to the author by the technical editor.
  - The title page should contain: the title of the article, the name and surname of the author, the title of his or her place of employment, the author's e-mail (for the receipt of proofs).
  - Proofs must be corrected and returned in ten days.